

Studia
Politicae
Universitatis
Silesiensis

Tom 31
2020

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Studia Politicae Universitatis Silesiensis

Tom 31

pod redakcją

Tomasza Kubina, Pawła Grzywiny i Zbigniewa Kantyki

Redaktor naczelny / Editor-in-Chief

dr hab. Tomasz Kubin, prof. UŚ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych

Kolegium redakcyjne / Scientific Advisory Board

prof. dr hab. Marek Barański Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych; dr hab. Marian Gierula, prof. UŚ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej; dr hab. Jan Iwanek, *professor emeritus* Uniwersytet Śląski w Katowicach; dr hab. Mariusz Kolczyński, prof. UŚ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej; dr hab. Zbigniew Oniszczyk, prof. UŚ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej; prof. dr hab. Mieczysław Stolarczyk Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych; prof. dr hab. Sylwester Wróbel Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych

Sekretarze Kolegium redakcyjnego / Secretaries of Scientific Advisory Board

dr Paweł Grzywna, prof. UŚ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych; dr Zbigniew Kantyka Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych

Rada Naukowa „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” / Scientific Advisory Board of “Studia Politicae Universitatis Silesiensis”

Luis Aguiar de Luque, Dr., Carlos III University of Madrid (Spain); Andrzej Antoszewski, PhD, DSc, (Full) Professor, University of Wrocław (Poland); Roman Bäcker, PhD, DSc, (Full) Professor, Nicolaus Copernicus University in Toruń (Poland); Ladislav Cabada, doc. PhDr., Metropolitan University Prague (Czechia); Roman Chytlek, doc. PhDr., Masaryk University in Brno (Czechia); Bogusława Dobek-Ostrowska, PhD, DSc, (Full) Professor, University of Wrocław (Poland); Guillermo Escobar Roca, PhD, DSc, ProfTit, University of Alcalá (Spain); Ján Koper, PhD, DSc, ProfTit, Matej Bel University in Banská Bystrica (Slovakia); Alexander Korochemsky, PhD, DSc, ProfTit, Belgorod State University (Russian Federation); Bronislav Kováčik, PhD, DSc, Assoc. Prof., Matej Bel University in Banská Bystrica (Slovakia); Barbara Krauz-Mozer, PhD, DSc, (Full) Professor, Jagiellonian University (Poland); Fulco Lanchester, PhD, DSc, (Full) Professor, Sapienza University of Rome (Italy); Maria Marczevska-Rytko, PhD, DSc, (Full) Professor, Maria Curie Skłodowska University in Lublin (Poland); Tomasz Mielczarek, PhD, DSc, (Full) Professor, Jan Kochanowski University in Kielce (Poland); Andrzej Podraza, PhD, DSc, John Paul II Catholic University of Lublin (Poland); Viktor A. Sidorov, PhD, Professor, Saint Petersburg State University (Russian Federation); Ildefonso Soriano López, PhD, DSc, ProfTit, Complutense University of Madrid (Spain); Stanisław Sulowski, PhD, DSc, (Full) Professor, University of Warsaw (Poland); Alicja Stępień-Kuczyńska, PhD, DSc, (Full) Professor, University of Lodz (Poland); Jarosław Uściak, PhD, DSc, Assoc. Prof., Matej Bel University in Banská Bystrica (Slovakia); Milan Vošta, PhD, DSc, Assoc. Prof., Metropolitan University Prague (Czechia); Tadeusz Wallas, PhD, DSc, ProfTit, Adam Mickiewicz University (Poland); Klaus Ziemer, PhD, DSc, ProfTit, Trier University (Germany); Arkadiusz Żukowski, PhD, DSc, (Full) Professor, University of Warmia and Mazury in Olsztyn (Poland)

Redaktorzy tematyczni / Editorial Body

dr Zbigniew Kantyka Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych (teoria polityki publicznej / theory of public policy); dr Natalia Stępień-Lampa Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych (sektorowe polityki publiczne / sectoral public policies); dr hab. Sebastian Kubas, prof. UŚ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych (instytucjonalne determinanty polityk publicznych / institutional determinants of public policies); dr Małgorzata Domagała Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych (instytucjonalne determinanty polityk publicznych / institutional determinants of public policies); dr hab. Tomasz Kubin, prof. UŚ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych (międzynarodowe konteksty polityk publicznych / international contexts of public policies); dr hab. Mariusz Kolczyński, prof. UŚ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej (procesy komunikacji w politykach publicznych / communication processes in public policies)

Redaktor statystyczny / Statistical Editor

mgr Przemysław Grzonka Uniwersytet Śląski w Katowicach

Kwartalnik recenzowany, wydawany przez Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach / **Peer-reviewed quarterly**, published by the Institute of Political Sciences of the University of Silesia in Katowice

Doktor hab. Zbigniew Oniszczyk, profesor Uniwersytetu Śląskiego (1955—2020) *In Memoriam...*

Zbigniew Oniszczyk urodził się 20 listopada 1955 roku w Rybniku. W latach 1975—1980 studiował nauki polityczne na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Po ukończeniu studiów podjął pracę w zawodzie dziennikarza w mediach regionalnych na Górnym Śląsku. W 1981 roku rozpoczął działalność naukową w Zakładzie Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Dwukrotnie — w 1983 i 1987 roku — odbywał staż naukowy w Ośrodku Badań Prasoznawczych Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod kuratelą Profesora Walerego Pisarka. Prowadził tam badania nad lokalnymi źródłami informacji w prasie częstochowskiej. Dysertację doktorską pt. „Społeczne funkcje masowych środków informacji lokalnej wobec aglomeracji miejskiej średniej wielkości (na przykładzie Częstochowy w latach 1984—1985)”

napisał pod kierunkiem Profesora Jerzego Mikułowskiego Pomorskiego i obronił w 1988 roku.

Prowadzone przez Profesora Zbigniewa Oniszczyka prace badawcze u schyłku lat 80. i w latach 90. skoncentrowane były wokół tak istotnych tematów, jak transformacja polskiego systemu medialnego z uwzględnieniem mediów lokalnych i regionalnych, a także stan oraz przekształcenia europejskiego rynku mediów, szczególnie uwagę, wynikającą z biegłego posługiwania się językiem niemieckim, poświęcając mediom niemieckim i austriackim. Poruszane zagadnienia ujmował z perspektywy analizy systemowej, nierzadko w wymiarze porównawczym, poszerzając wiedzę o systemie medialnym w Polsce i systemach medialnych na świecie, a swoje rozważania popierał badaniami empirycznymi. Na podkreślenie zasługują Jego opracowania, w których poruszał problematykę obecności kapitału zagranicznego, głównie niemieckiego, w polskich mediach. Z tego okresu pochodzą także teoretyczne rozważania Profesora Oniszczyka na temat funkcji mediów, będące częstym punktem odniesienia w publikacjach polskich medioznawców. Równie istotny był wkład Profesora w rozwój badań nad zagadnieniem polityki medialnej, których zwieńczeniem stanowiła autorska książka *Kształtowanie się polityki medialnej (Medienpolitik) rządu RFN w latach 1949—1989* (Katowice 2002). W publikacji tej Profesor podjął się sformułowania pierwszej polskiej definicji „polityki medialnej”, przyczyniając się znacząco do rozwoju nauki o mediach. Podjęte rozważania stały się podstawą nadania Zbigniewowi Oniszczykowi stopnia naukowego doktora habilitowanego (2003 rok).

W kolejnych latach pracy naukowej Zbigniew Oniszczyk podnosił coraz to nowsze problemy badawcze, m.in. z zakresu globalizacji mediów, ekspansji koncernów medialnych w kontekście bezpieczeństwa narodowego, komunikowania międzynarodowego, cyfryzacji i konwergencji mediów, mediatyzacji komunikowania politycznego i polityzacji mediów. Efektem tych badań jest kilkadziesiąt artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych w Polsce i za granicą, głównie w Niemczech, Austrii i Rosji, oraz monografie zbiorowe, których był współredaktorem, takie jak: *Mało znane systemy medialne* (Sosnowiec 2007), *Systemy medialne krajów bałkańskich* (Sosnowiec 2009) i *Konwergencja mediów masowych i jej skutki dla współczesnego dziennikarstwa. T. 2* (Katowice 2012), a także samodzielnie redagowana monografia zbiorowa *Systemy medialne w dobie cyfryzacji. Kierunki i skala przemian* (Katowice 2015). Za swoją działalność naukową był nagradzany Nagrodą JM Rektora w latach 2003, 2007 i 2017. Jego badania nad mediami w Niemczech doceniły niemiecka Fundacja Konrada Adenauera (Konrad-Adenauer-Stiftung) i austriacki Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu w Salzburgu, przyznając Profesorowi stypendia.

Zbigniew Oniszczyk angażował się również w działalność na rzecz integracji polskiego środowiska naukowego, aktywnie uczestniczył w pracach Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych Oddział Katowice, pełniąc w nim funkcję

prezesa (2009 rok) i zastępcy prezesa (jeszcze w 2020 roku), a w 2007 roku wraz z innymi polskimi medioznawcami założył Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej, pełniąc w nim najpierw funkcję skarbnika, a następnie — do 2019 roku — wiceprezesa, a także przewodniczącego konkursu DOKTORAT. W 2019 roku nadano Mu honorowe członkostwo PTKS. W 2008 roku wszedł w skład redakcji czasopisma „Central European Journal of Communication”, wydawanego przez Towarzystwo. W 2019 roku otrzymał honorowe członkostwo PTKS. Pełnił również funkcję członka Kapituły konkursu KRRiT przyznającej Nagrodę im. dr. Pawła Stęпки (2017—2018). Był także członkiem Niemieckiego Towarzystwa Medioznawczego — Deutsche Gesellschaft für Publizistik und Kommunikationswissenschaft (od 2004 roku).

Zbigniew Oniszczyk pełnił ponadto funkcje kierownicze w macierzystym Uniwersytecie Śląskim: w latach 2005—2012 był zastępcą dyrektora Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych, a od 2014 roku — kierownikiem Zakładu Komunikowania Międzynarodowego i Systemów Medialnych w Instytucie Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UŚ, a następnie w powołanym w 2019 roku Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej. Uczestniczył w pracach komisji habilitacyjnych i doktorskich.

W ostatnich latach (2016—2020) kierował projektem NCN OPUS 10, który dotyczył badań nad powiązaniem między elitami medialnymi i elitami politycznymi w Polsce. Ten ostatni wielki projekt badawczy zaowocował monografią zbiorową członków zespołu grantowego *The Elites of the Media versus the Elites of Politics in Poland* (Berlin 2020), której był współredaktorem. Nie przestawał pracować nawet pomimo ciężkiej choroby — Jego ostatnia publikacja naukowa pt. *Koncentracja medialna jako zagrożenie dla współczesnej demokracji w perspektywie doświadczeń niemieckich* ukazała się w monografii zbiorowej *Wokół teoretycznych i praktycznych aspektów stosunków międzynarodowych. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Mieczysławowi Stolarczykowi* (Katowice 2020).

Doktor hab. Zbigniew Oniszczyk, profesor Uniwersytetu Śląskiego, zmarł 7 listopada 2020 roku. Odszedł oddany i serdeczny Kolega, obdarzony zdolnością zjednywania sobie ludzi w życiu zawodowym i prywatnym, zarażający optymizmem i entuzjazmem, zawsze pomocny i wspierający swoich współpracowników oraz studentów. Jego wszechstronne i wnikliwe prace naukowe wywarły nieoceniony wpływ na współczesnych badaczy mediów i służyć będą kolejnym pokoleniom naukowców.

Pozostanie w pamięci nas wszystkich...

Mirosława Wielopolska-Szymura, Bernard Grzonka

Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku w Polsce — kontekst społeczny i analiza propozycji wyborczych

2019 Election to European Parliament in Poland — Social Context and Analysis of the Election Proposals

Tomasz Marcinkowski*

Abstrakt

W artykule ukazano kontekst społeczny wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2019 roku. Wysokie poparcie Polaków dla obecności państwa w strukturach Unii Europejskiej było uwzględniane w propozycjach wyborczych większości ugrupowań politycznych. Jednak partie krytyczne wobec UE, jak np. PiS czy Konfederacja odwoływały się krytycznie do tych obszarów integracji europejskiej, które są wskazywane przez część badanych jako oceniane negatywnie (wpływ integracji europejskiej na religijność czy rodzinę). Analiza zarówno zmian w zakresie opinii respondentów, jak i treści programów wyborczych wskazuje

Abstract

The article considers the Polish social context of the European Parliament elections in 2019. High approval among Poles for EU membership was taken into account by most political groups. However, parties critical of the EU (e.g. Law and Justice or Confederation) were also critical of aspects of European integration, which some respondents view negatively (e.g. its influence on religious life and the family). The analysis demonstrates that the social context was taken into account in election strategies.

Key words: European Union, European Parliament, party system, election campaign, public opinion

* Zakład Bezpieczeństwa Narodowego, Wydział Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim (t_marcinkowski@poczta.onet.pl); <https://orcid.org/0000-0002-3568-5068>.

na uwzględnianie kontekstu społecznego w strategiach wyborczych.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, Parlament Europejski, system partyjny, kampania wyborcza, opinia publiczna

Wprowadzenie

Parlament Europejski często jest uznawany za demokratyczne centrum Unii Europejskiej (Rewizorski, Przybylska-Maszner, 2012, s. 59). Podkreśla się jego znaczenie dla wzmocnienia demokratycznej legitymizacji działań całej Unii (Leach, 2004, s. 99—101). To w tym miejscu reprezentowany jest europejski głos ludu czy też głos europejskich narodów. Czynniki parlamentarne były obecne od samego początku w pracach nad tworzeniem wspólnot europejskich. Jego kompetencje i znaczenie wzrastały wraz z kolejnymi zmianami traktatowymi (Kownacki, 2005, s. 182—183). Istotnym elementem wzmocnienia PE było wprowadzenie bezpośrednich wyborów w 1979 roku (Hix, 2010, s. 123—124). Choć nie wszędzie wybory europejskie cieszą się wysoką frekwencją i często są określane jako wybory drugiej kategorii (*second-order elections*) (Jakubowski, 2016, s. 7), to jednak odgrywają ważną rolę w legitymizacji demokratycznej UE (Jackiewicz, 2014, s. 10—14).

W niniejszym artykule podjęto się opisu kontekstu wyborów do PE w Polsce w 2019 roku. Sygnalizowana problematyka została przedstawiona z perspektywy politologicznej. Pojęcie kontekstu odnosi się do warunków wpływających na działalność podmiotów politycznych (Jaskulski, 2019, s. 11). W kampanii dotyczącej wyborów do PE kontekst ten tworzą nie tylko krajowe uwarunkowania rywalizacji politycznej, ale także odniesienie do problematyki europejskiej. Należy więc także uwzględnić opinie dotyczące uczestnictwa Polski — z racji jej przynależności — w pracach UE oraz oceny wpływu tego uczestnictwa na wybrane obszary życia społecznego (np. rodzina czy religijność).

Jak słusznie zauważają Robert A. Dahl i Bruce Stinebrickner, polityka to wywieranie wpływu (Dahl, Stinebrickner, 2007, s. 159). Obywatele współczesnych państw europejskich należących do UE mają możliwość korzystania z tego sposobu oddziaływania na władze także na poziomie europejskim przez głosowanie. W kampanii wyborczej mamy też do czynienia z wywieraniem wpływu — na uprawnionych do głosowania — poprzez perswazję i manipulacje. Wybory do PE są elementem politycznego wymiaru integracji europejskiej. Dlatego mogą być objęte badaniami z zakresu politologii. Jest to też ten obszar, w którym nakładają się na siebie wymiary krajowy oraz europejski. Europejska

specyfika tego procesu wyborczego powoduje, że problematyka ta mieści się w obszarze nauk politycznych, z uwzględnieniem studiów europejskich (szczególnie *EU politics studies*) (Ruszkowski, 2007, s. 18; Wierzchowska, 2010, s. 19—20).

W opracowaniu zastosowano metody ilościowe oraz jakościowe. Celem metod ilościowych jest kwantyfikacja zjawisk społecznych, a badacz dąży do ustalenia częstości (Garlicki, 2010, s. 111). „Jedną z zalet miar opisowych jest fakt, że umożliwiają obserwowatorowi rozszczepienie poszczególnych obserwacji i analizę proporcji, na przykład odsetka osób, które popierają daną partię polityczną” (John, 2006, s. 221). W niniejszym artykule dokonana została analiza z wykorzystaniem statystyki opisowej na podstawie danych uzyskanych w badaniach Centrum Badania Opinii Społecznej na temat oceny przez respondentów uczestnictwa Polski w procesie integracji europejskiej (*desk research*).

W trakcie prowadzonej analizy zastosowano także metody jakościowe (Silverman, 2008, s. 145—150). Jak zauważa Fiona Devine, mają one „znaczącą, choć niedocenianą rolę w politologii” (zob. Devine 2006, s. 197). Przeprowadzona została tekstualna analiza programów wyborczych czy też, szerzej, propozycji wyborczych. Analizie poddano także wypowiedzi polityków (wywiady, wypowiedzi w trakcie spotkań z wyborcami relacjonowane na stronach internetowych) zanotowane podczas kampanii wyborczej do PE.

W artykule poddano testowaniu następujące hipotezy badawcze: 1. Partie polityczne w trakcie kampanii wyborczej do PE w 2019 roku będą uwzględniały kontekst społeczny związany z wysokim poparciem dla integracji europejskiej. 2. Partie kwestionujące poczynania UE, jak np. Prawo i Sprawiedliwość czy Konfederacja Korwin Braun Liroy Narodowcy, będą odnosiły się krytycznie do tych obszarów integracji europejskiej, które przez część badanych ocenione zostały negatywnie. W trakcie badań postawiono pytania o to, w jaki sposób, w jakim zakresie i w których programach politycznych czy — szerzej — propozycjach politycznych w trakcie kampanii znajdujemy odzwierciedlenie opinii Polaków wobec problematyki integracji europejskiej. Dodatkowo interesujące wydaje się pytanie o to, jakie tematy i problemy zostały wykorzystane w krytyce UE i czy w przyszłości mogą one stanowić płaszczyznę do tworzenia narracji opowiadającej się za wyjściem Polski z UE.

Kontekst społeczny — opinie na temat uczestnictwa Polski w UE

Na przebieg kampanii przed wyborami do PE miały wpływ nastroje społeczne. Polska od wielu lat charakteryzuje się wysokim poparciem dla członkostwa w Unii Europejskiej. W badaniach CBOS-u przed wyborami w marcu 2019 roku

takie poglądy zadeklarowało 91% respondentów. Tak znaczne (powyżej 80%) poparcie występowało od 2008 roku (z wyjątkiem lat 2012 i 2013 — gdy spadło poniżej 80%, ale i tak było stosunkowo wysokie). Ten fakt niewątpliwie musieli uwzględnić politycy planujący kampanie wyborcze w 2019 roku, zwłaszcza że poparcie dla członkostwa Polski w UE utrzymywało się na bardzo wysokim poziomie we wszystkich badanych potencjalnych elektoratach głównych ugrupowań politycznych. W analizowanych badaniach CBOS-u takie poglądy, pozytywne wobec członkostwa w UE, deklarowało: 98% zwolenników Platformy Obywatelskiej, 92% — popierających Kukiz'15 oraz 90% potencjalnych wyborców PiS-u (*15 lat członkostwa...*, 2019, s. 1—2). W badaniach nie wyodrębniono elektoratu Lewicy ani Konfederacji.

Bardzo wysoki odsetek osób pozytywnie oceniających obecność Polski w UE nie występował już jednak w odniesieniu do pytań bardziej szczegółowych. W badaniach CBOS-u każdy z respondentów został poproszony o ocenę skutków członkostwa Polski w UE zarówno dla naszego państwa, jak i dla siebie osobiście. W obu przypadkach przeważały odpowiedzi pozytywne. W przypadku pytania o ocenę członkostwa Polski w UE 78% pytanym wskazało „więcej korzyści niż strat”, 10% — „tyle samo korzyści i strat”, 7% — „więcej strat niż korzyści”, 5% zaznaczyło, że „trudno powiedzieć”. Gdy to samo pytanie dotyczyło respondenta osobiście, 57% wskazało „więcej korzyści niż strat”, 24% — „tyle samo korzyści i strat”, 5% — „więcej strat niż korzyści”, a 14% — „trudno powiedzieć”. Nasze członkostwo w UE jest częściej korzystnie oceniane w perspektywie ogólnej (państwa) niż indywidualnej (jego wpływ na życie, doświadczenie osobiste konkretnych ludzi). W tym drugim wypadku nie wzrasta jednak liczba odpowiedzi negatywnych („więcej strat niż korzyści”), lecz neutralnych („tyle samo korzyści i strat” lub „trudno powiedzieć”).

Warto też przyrzeć się, jak rozkładały się oceny członkostwa Polski w UE w elektoratach partyjnych (tab. 1—2). W analizowanych badaniach uwzględniono elektoraty PiS-u, PO i Kukiz'15. W przypadku pytań o skutki integracji dla Polski najwięcej pozytywnych ocen wskazali wyborcy PO — 95%, zwolennicy Kukiz'15 — 76%, potencjalni wyborcy PiS-u — 73%. Także tutaj mniejsza liczba wskazań pozytywnych nie jest wynikiem wzrostu liczby deklaracji jednoznacznie negatywnych. W elektoracie PiS-u 14% badanych wskazało „tyle samo korzyści i strat”, 7% — „więcej strat niż korzyści”, 6% — „trudno powiedzieć”. Podobne różnice można zaobserwować w przypadku pytania o osobiste doświadczenia Polaków. W tym przypadku również w grupie sympatyków każdej z wyróżnionych partii przeważały oceny pozytywne (co najmniej 50%). Najwięcej oceniających pozytywnie było wśród zwolenników PO — 85%. W potencjalnym elektoracie PiS-u — 50%, Kukiz'15 — 53%. Najwięcej odpowiedzi ambiwalentnych („tyle samo korzyści i strat”) było wśród wyborców: Kukiz'15 — 33% i PiS-u — 30% (*15 lat członkostwa...*, 2019, s. 3—5). Analiza odpowiedzi na przywołane pytanie wskazuje na to, że przygotowujący kampanię wyborczą PO

odwołują się do jednoznacznie proeuropejskiego elektoratu. W przypadku PiS-u jest to sygnał, że część zwolenników ma jednak bardziej krytyczne podejście do integracji europejskiej i jej wpływu na Polskę czy też ich życie prywatne.

Tabela 1

Ocena wejścia Polski do Unii Europejskiej — straty i korzyści dla Polski
(elektoraty partyjne)

Potencjalne elektoraty	„Wejście Polski do UE przynosi więcej korzyści niż strat” [%]	Opinia niejednoznaczna [%]	„Wejście Polski do UE przynosi więcej strat niż korzyści” [%]	„Trudno powiedzieć” [%]
PO	95	2	1	2
Kukiz'15	76	13	11	0
PiS	73	14	7	6

Źródło: *15 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*. Komunikat z badań nr 59/2019 CBOS, Warszawa, kwiecień 2019, s. 5.

Tabela 2

Ocena wejścia Polski do Unii Europejskiej — straty i korzyści dla respondenta
(elektoraty partyjne)

Potencjalne elektoraty	„Wejście Polski do UE mnie osobiście przynosi więcej korzyści niż strat” [%]	Opinia niejednoznaczna [%]	„Wejście Polski do UE mnie osobiście przynosi więcej strat niż korzyści” [%]	„Trudno powiedzieć” [%]
PO	85	10	0	5
Kukiz'15	53	33	2	12
PiS	50	30	6	14

Źródło: *15 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*. Komunikat z badań nr 59/2019 CBOS, Warszawa, kwiecień 2019, s. 5.

W analizowanych badaniach poproszono także o wskazanie, jakie są plusy i minusy wynikające z integracji Polski w ramach UE. Zdecydowanie najczęściej wskazań po stronie pozytywów dotyczyło korzyści ekonomicznych: korzyści finansowe, napływ pieniędzy z funduszy unijnych, dotacje i projekty unijne — ogólnie. Porównując lata 2014 i 2019, można zaobserwować niewielki wzrost o 4 p.p. (2014 — 30%, 2019 — 34%) w tej grupie odpowiedzi. Co ciekawe, drugi wynik wśród dostrzeganych plusów to: otwarcie granic, swoboda przemieszczania się, brak wiz (2014 — 31%, 2019 — 27%). Mamy tu niewielki spadek liczby wskazań o 4 p.p. Największy spadek liczby wskazań wśród zalet w porównywanym okresie to: swoboda podejmowania pracy w UE, otwarty rynek pracy, swobodny przepływ pracowników (2014 — 17%, 2019 — 10%). Stwierdza się tutaj spadek aż o 7 p.p. (*15 lat członkostwa...*, 2019, s. 5—9). Można zakładać,

że jest to efekt m.in.: kosztów społecznych doświadczenia emigracji zarobkowej, konsekwencji sporu o migracje czy lęku przed innym, obcym (Marcinkowski, 2017, s. 119—122; 2019, s. 166—167).

W badaniu wskazywano także na minusy członkostwa Polski w UE. Warto zauważyć, że ponad połowa badanych nie wskazała żadnych minusów. Należy jednak szczególnie zwrócić uwagę na jeden istotny wzrost między 2014 a 2019 rokiem — od 8% w lutym 2014 roku do 23% w marcu 2019 roku. Część pytańnych za wadę członkostwa naszego państwa w UE uznała: nadmiernie ograniczoną suwerenność, ingerencję UE w sprawy Polski, rządy Brukseli czy presję unijną (*15 lat członkostwa...*, 2019, s. 5—9). Wydaje się, że może to być po części związane z narracją wskazującą na konieczność wzmocnienia roli państwa narodowego w UE. Taki sposób postrzegania polityki europejskiej jest dominujący w komunikowaniu politycznym polityków PiS-u. To także ważny element towarzyszący polityce zagranicznej rządu Zjednoczonej Prawicy (Marcinkowski, 2019, s. 123—124). Taki przyrost wskazań w tym zakresie może być także związany ze sporem pomiędzy polskim rządem a Komisją Europejską w odniesieniu do zasady praworządności (Guz-Vetter, 2019, s. 98—105). Jednocześnie wpływ na to mogły mieć różnorodne zjawiska kryzysowe, jakie wystąpiły w UE (kryzys finansowy po 2008 roku, kryzys migracyjny, brexit itp.). Wszystkie one skutkowały utratą przez część mieszkańców państw członkowskich zaufania do instytucji unijnych. Prowadziło to do oczekiwania pomocy od państwa narodowego w sytuacji kryzysowej i do zwątpienia w skuteczność działań instytucji europejskich (zob. Zielonka, 2014; Krastev, 2018). Tylko nieliczni autorzy potrafili dostrzec w tych przemianach jakieś pozytywne. Iwan Krastev zauważał, że paradoksalnie, w wyniku kryzysu „Europa jest zintegrowana bardziej, niż kiedykolwiek wcześniej. Kryzys ekonomiczny pozwolił wcielić w życie ideę unii bankowej. Rosnące zagrożenia terrorystyczne wymogły na Europejczykach bezprecedensową współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa” (2018, s. 8). I dodawał, że dziś, jak nigdy, Niemca interesuje to, co się dzieje w greckiej gospodarce, a Polaków czy Węgrów — niemiecka polityka migracyjna. Zwraca to tylko uwagę na różnorodne możliwości, jakie stwarza kryzys, dając szansę często szybszych i bardziej innowacyjnych rozwiązań (albo przynajmniej takich, które wcześniej były nie do przyjęcia lub takie się wydawały).

Ciekawym zagadnieniem, jakie pojawiło się w badaniach CBOS-u, jest ocena skutków wpływu polskiej obecności w UE na trwałość polskiej rodziny. Jest to ważne ze względu na fakt, że problematyka rodziny czy religii jest ważnym tematem kampanii wyborczych w Polsce ostatnich lat. Możemy tu zauważyć zmianę we wszystkich rodzajach udzielanych odpowiedzi. Przede wszystkim między rokiem 2005 a 2019 coraz mniej osób wskazywało na to, że nie ma tu żadnego oddziaływania. Takiej odpowiedzi w 2005 roku udzieliła ponad połowa respondentów (54%), w 2019 zaś już mniej, bo 30%. Wzrost liczby wskazań

nastąpił w dwóch przeciwstawnych grupach: „raczej korzystne zmiany” — 9% w 2005 roku i 30% w 2019 roku oraz „raczej niekorzystne zmiany” — 17% w 2005 roku i 28% w roku 2019 (2014 — 35%) (*15 lat członkostwa...*, 2019, s. 13). Uzyskane wyniki wskazują na rosnącą polaryzację w odniesieniu do znaczenia uczestnictwa Polski w procesie integracji europejskiej ze względu na ocenę przemian społecznych (cywilizacyjnych) dotyczących rodzin. Powiązanie uczestnictwa w UE z sytuacją polskiej rodziny miało też swoje odzwierciedlenie wśród tematów, jakie podjęto w działaniach wyborczych partii prawicowych, szczególnie w programie Konfederacji.

Inne ciekawe zagadnienie, o które pytano w analizowanych badaniach, to ocena wpływu członkostwa naszego państwa w UE na religijność Polaków. W tych badaniach od początku występuje przewaga osób deklarujących, że zależność taka nie istnieje. Jednak liczba takich wskazań sukcesywnie maleje od 83% w roku 2005 do 53% w roku 2019. Natomiast, na co warto zwrócić uwagę, wzrasta w tym okresie liczba osób odpowiadających, że ten wpływ jest negatywny. W 2005 roku uważało tak tylko 4% badanych, w ostatnich badaniach zaś jest to już 35% (*15 lat członkostwa...*, 2019, s. 13—14). Ta zmiana kontekstu społecznego w zakresie postrzegania powiązania między integracją europejską a religijnością została także wykorzystana w trakcie analizowanej kampanii wyborczej. Negatywna ocena wpływu UE na kwestie religijne znalazła się w agendzie politycznej partii prawicowych (PiS, Konfederacja). Ochrona chrześcijańskiej tożsamości i wartości religijnych pojawiła się także jako element w trakcie kampanii wyborczej do PE.

W kontekście wyborów do PE warto także pokazać odpowiedzi na pytanie o przyszłość procesu integracji europejskiej. W analizowanych badaniach CBOS-u zadano pytanie o to, czy Europa powinna się bardziej zjednoczyć. Połowa pytanych odpowiedziała pozytywnie. Co piąty respondent uważał, że zjednoczenie państw członkowskich zaszło za daleko (21%), 18% wskazało odpowiedź ambiwalentną, a 11% — „trudno powiedzieć”. Przekonanie o konieczności dalszego jednoczenia Europy najczęściej wskazywali zwolennicy PO (70%), rzadziej PiS-u (42%). Jednak także wśród osób deklarujących poparcie dla partii Jarosława Kaczyńskiego zwolenników dalszej integracji było więcej niż jej przeciwników (28%) (*15 lat członkostwa...*, 2019, s. 20). Trzeba jednak zauważyć, że w debacie na poziomie krajowym problematyka dotycząca dalszych kierunków procesu integracji europejskiej jest słabo obecna. Polska mimo zapowiedzi sprzed kilku lat o przygotowaniu projektu nowego traktatu czy też rozwiązań w kwestii wzmocnienia uczestnictwa parlamentów narodowych w systemie instytucjonalnym UE nie wypracowała dotychczas żadnych propozycji, które stałyby się podstawą dalszych prac w instytucjach unijnych. Należy też zauważyć, że badani zwolennicy partii (szczególnie PO) częściej wskazują konieczność pogłębiania procesu integracyjnego, niż mówią o tym sami politycy tego ugrupowania. Taka sytuacja miała miejsce także w trakcie kampanii

wyborczej do PE w 2019 roku, gdzie dominowały problemy krajowe lub krajowe w powiązaniu z europejskimi.

Programy i propozycje wyborcze w wyborach do PE w Polsce w 2019 roku

Prowadzenie kampanii wyborczej służy wzięciu udziału w debacie politycznej poprzez prezentację własnych postulatów i propozycji oraz oddziaływanie na emocje, a przede wszystkim zdobycie poparcia w zbliżającym się głosowaniu. Kampanijna komunikacja polityczna służy jednak przede wszystkim celom pragmatycznym. Mamy tu więc promocję określonych kandydatów, budowanie pozytywnego wizerunku danego ugrupowania i negatywnego — strony przeciwnej oraz płaszczyznę argumentacji merytorycznej. Celem kampanii jest przede wszystkim zdobycie poparcia w zbliżającym się głosowaniu. Wykorzystywane jest także odwoływanie się do określonych wartości, które wskazywane jako podstawa działania określonego podmiotu politycznego mają pełnić funkcję integracyjną oraz wyróżniającą (Stępińska, Wrześniewska-Pietrzak, 2006, s. 354—355).

W trakcie kampanii wyborczej do PE większość partii czy koalicji wyborczych nie przygotowała odrębnego dokumentu programowego. Propozycje i postulaty programowe były ogłaszane na spotkaniach z wyborcami czy też na stronach internetowych oraz w materiałach wyborczych. Dlatego analizie zostaną tu poddane różnorodne materiały wyborcze związane z działaniami kampanijnymi w 2019 roku. Propozycje wyborcze dotyczyły przede wszystkim problematyki krajowej lub obszarów oddziaływania polityk europejskich na sytuację w Polsce. Rządziej natomiast odwoływano się do problemów na poziomie całej UE czy też do różnych wizji i projektów integracji europejskiej (Cooper, Dunin-Wąsowicz, Milanese, 2019).

W kampanii wyborczej kandydatów Zjednoczonej Prawicy dominowały tematy związane z walką o polskie interesy i reprezentację polskiego punktu widzenia w UE. Sama Unia postrzegana była bardziej jako arena rywalizacji między państwami członkowskimi niż jako wspólnota. Jak zauważył premier Mateusz Morawiecki: „Podkreślając naszą wielką miłość do UE, walczymy na europejskim ringu o swoje, o lepszą UE, a nie tylko kulimy się w narożniku, pozwalając okładać się innym, jak to było wcześniej. Unia Europejska to owszem wspólnota interesów, ale mocno stymulowana przez interesy poszczególnych państw. I kto się zagapi, może zamiast głównej roli odgrywać mniej ciekawą rolę statysty” (*Nie zgadzamy się...*, 2019). W takiej sytuacji to właśnie walka na tym „europejskim ringu” była wskazywana jako misja kandydatów PiS-u i par-

tii sojusznicych. Politykę europejską więc przedstawiano w perspektywie neo-realistycznej. Podkreślano znaczenie państw narodowych zdeterminowanych w walce o swoje partykularne interesy w środowisku europejskim (zob. Orłowska, 2014, s. 47—54; Dyduch, 2019, s. 32—33).

Drugim ważnym wątkiem w trakcie kampanii obozu PiS do PE były kwestie ekonomiczno-społeczne realizowane na poziomie krajowym. Rządzące ugrupowanie podkreślało znaczenie swojej polityki społecznej (program 500+ czy wypłata trzynastej emerytury). Zwracano uwagę na fakt, że jest to element dochodzenia do europejskiego poziomu życia. To właśnie ten wymiar europejskości podkreślano w przekazie kampanijnym. Jednocześnie straszono wyborców, że opozycja zechce zmienić funkcjonujące rozwiązania w zakresie polityki społecznej. Jak mówił w trakcie kampanii prezes PiS-u: „Musimy powstrzymać falę, która już zagraża Europie. Nasi oponenti zabiorą to, co my daliśmy Polakom, bo nie będą potrafili opanować finansów publicznych. Udowodnili to, gdy rządząli. Oni chcą, żeby było tak, jak wcześniej” (*Obrona polskich interesów to misja polskiej delegacji*, 2019).

Trzecim ważnym elementem kampanii wyborczej Zjednoczonej Prawicy były kwestie kulturowe i tożsamościowe. Odwoływanie się do wartości miało służyć budowaniu silnej tożsamości (wspólnej dla partii oraz zwolenników) i integracji wyborców. Podkreślano też wielokrotnie potrzebę wzmocnienia (lub zachowania) suwerenności państwa, ochrony wartości kultury polskiej i wartości chrześcijańskich w życiu społecznym. Podobnie jak w realizowanej przez rząd polityce zagranicznej — zwracano szczególną uwagę na podmiotowy charakter działań Polski w UE, kierowanie się interesem narodowym (czego, jak zarzucono, nie czyniła opozycja) oraz wskazywanie konieczności zmiany funkcjonowania samej UE (Marcinkowski, 2019a, s. 115—126). Działania te miały zapewnić należne Polsce miejsce w Europie.

Postulowane zmiany w funkcjonowaniu systemu instytucjonalnego UE opisał m.in. kandydujący do PE były minister spraw zagranicznych Witold Waszczykowski (*Unia się kurczy*, 2019). W jego opinii jest potrzebny powrót do korzeni tworzonych przez Roberta Schumana czy Konrada Adenauera. Ma to oznaczać: pierwszeństwo współpracy gospodarczej przed innymi obszarami współpracy, zerwanie z protekcjonizmem i odejście od „timmermanizacji” prawa europejskiego służącego narzucaniu niektórym państwom członkowskim określonych rozwiązań w ich sprawach wewnętrznych. Były minister wskazał też na potrzebę budowy „Europy ojczyzn”, w której Komisja Europejska równoważyłaby siłę największych państw. Zwracał też uwagę na potrzebę wzmocnienia roli parlamentów narodowych: „Po traktacie lizbońskim, który zmienił sposób podejmowania decyzji w Radzie Europejskiej, okazało się, że kraje większe mają znaczącą przewagę nad mniejszymi, a Komisja Europejska tej przewagi nie równoważy. Chodzi więc o to, by tę nierównowagę zlikwidować, na przykład poprzez większe uprawnienie parlamentów narodowych” (*Unia się*

kurczy, 2019). Zwraca jednak uwagę niespójność deklarowanych propozycji, które jednocześnie zawierają ograniczanie procesu integracji (przede wszystkim współpraca gospodarcza) i jej rozwój w kierunku nowych obszarów współpracy politycznej (parlamenty narodowe).

Należy też zauważyć, że wśród kandydatów obozu Zjednoczonej Prawicy można było znaleźć pewne różnice poglądów w kwestiach europejskich. Przykładowo, Waszczykowski w analizowanym powyżej wywiadzie (*Unia się kurczy*, 2019) nie był przekonany o tym, czy Polska zyskuje ekonomicznie na członkostwie w UE. Wskazywał, że wymaga to dopiero dokonania bilansu. Przeciwnego zdania była minister Jadwiga Emilewicz (*Porozumienie; Łatwo możemy stracić dorobek...*, 2019), podkreślając, że korzyści z członkostwa są jednoznaczne i obopólne. Jej zdaniem nasz kraj jest największym beneficjentem środków finansowych z UE, a pomimo wielu zjawisk kryzysowych to UE nadal pozostaje gwarantem bezpieczeństwa i dobrobytu (*Łatwo możemy stracić dorobek...*, 2019).

Minister Emilewicz zwracała uwagę także na znaczenie tożsamości narodowych w Europie. W jej ocenie są one najlepiej reprezentowane w Radzie Europejskiej. Podkreślała, że Polska w wielu obszarach jest zwolennikiem wzmocnienia integracji (ochrona granic zewnętrznych UE, gospodarka cyfrowa, w tym szczególnie swobodny przepływ danych, dyrektywa usługowa i jej pełne wdrożenie). Co ciekawe, w swojej wypowiedzi minister w rządzie Morawieckiego nie wykluczała przyjęcia przez Polskę waluty euro. W jej przekonaniu Polska nie powinna zamykać się na taką szansę, a jej realizacja będzie możliwa, „kiedy będziemy wiedzieć, że strefa euro jest stabilna i wolna od ryzyk krajów południa, zaś wejście do strefy euro nie spowoduje gwałtownego wzrostu cen” (*Łatwo możemy stracić dorobek...*, 2019).

Powołanie koalicji partii opozycyjnych wobec rządu i przyjęcie nazwy „Koalicja Europejska” zapowiadało próbę stworzenia w trakcie kampanii wyborczej wrażenia rywalizacji między tym, co proeuropejskie, i tym, co przeciwne UE. Program wyborczy tego ugrupowania został zaprezentowany w dziesięciu punktach. Obejmowały one takie zagadnienia, jak m.in.: wyrównywanie poziomu życia obywateli, fundusze europejskie dla obywateli i samorządów, czyste powietrze i tania energia, ochrona zdrowia, równe szanse dla rolnictwa i polepszenie jakości żywności, spójność transportowa i komunikacyjna oraz bezpieczeństwo państwa. Wśród propozycji Koalicji Europejskiej znalazły się postulaty zarówno ekonomiczne, jak i polityczne. Celem kandydatów tej Koalicji miało być „trwałe zakorzenienie narodowego i indywidualnego losu Polek i Polaków na Zachodzie” (*Materiał KWW Koalicja Europejska...*, 2019). Jednocześnie zapowiadano zerwanie z izolacją Polski w Europie. Zarzucano jednocześnie Zjednoczonej Prawicy, że osłabienie pozycji naszego państwa w UE jest wynikiem polityki obecnego rządu. Zapowiadano przywrócenie znaczenia wartości europejskich, takich jak praworządność, demokracja i solidarność. Wskazywano też na szcze-

gólne znaczenie równości w zakresie płci oraz egzekwowanie praw mniejszości czy osób z niepełnosprawnościami.

W trakcie kampanii wyborczej zapowiadano „zapewnienie takich samych standardów: praw i wolności, poziomu życia, możliwości rozwoju, bezpieczeństwa” (*Materiał KWW Koalicja Europejska...*, 2019) jak w Europie Zachodniej. W odniesieniu do gospodarki wskazywano na potrzebę wzmocnienia jednolitego rynku oraz na możliwość dostępu do rynków trzecich. Podkreślano konieczność zapewnienia równej konkurencji, także w zakresie rynku usług. W zakresie rynku pracy znalazły się tutaj bardziej lewicowe postulaty walki o lepsze warunki pracy, w tym przeciwstawienie się zatrudnianiu bez umowy czy godzinowego wynagrodzenia, a także sprzeciw wobec często fikcyjnego samozatrudnienia. Zapowiadano obronę wysokości kwot uzyskiwanych przez Polskę w ramach funduszy europejskich. Jednocześnie postulowano zwiększenie udziału samorządów w ich dystrybucji. Przedstawiono także pomysł wykorzystania funduszy europejskich do inwestycji w sektor zielonej energii oraz deklarowano walkę o prawdziwą równość szans w obszarze rolnictwa europejskiego. Wśród bardziej konkretnych propozycji Koalicji Europejskiej znalazła się zapowiedź utworzenia Europejskiego Programu Onkologicznego czy wprowadzenie europejskiej legitymacji studenckiej i szkolnej zapewniającej zniżki oraz możliwość korzystania z opieki zdrowotnej w krajach członkowskich (*Materiał KWW Koalicja Europejska...*, 2019).

W kampanii kandydatów Koalicji Obywatelskiej pojawiał się także temat waluty euro. Była polska komisarz Danuta Hübner (*Jestem realistką...*, 2019) podkreślała, że po finalizacji brexitu większość gospodarek państw członkowskich UE będzie należała do strefy euro. Zwracała uwagę na potrzebę silniejszej integracji państw członkowskich wobec coraz poważniejszych wyzwań w zakresie bezpieczeństwa, globalizacji czy zmian klimatu i konsekwencji tych zmian. Jednocześnie podkreśliła, że w jej ocenie taki proces nie ma prowadzić do powstania wspólnego, jednego państwa europejskiego. Problemem jest raczej możliwość zaistnienia procesów osłabiania spójności wewnętrznej UE. Może to prowadzić do fragmentaryzacji procesu integracji europejskiej i jej realizacji w „różnych prędkościach”. Zależać to będzie jednak ostatecznie od państw członkowskich (*Jestem realistką...*, 2019).

Program Wiosny przygotowany na wybory do PE należy zakwalifikować jako lewicowy czy liberalno-lewicowy. W sferze zarówno kulturowo-światopoglądowej, jak i społecznej znalazło się tu wiele postulatów charakterystycznych dla europejskiej lewicy. Wśród postulatów z zakresu polityki gospodarczej i społecznej znalazły się takie, jak m.in.: stworzenie europejskiego programu mieszkaniowego (10 mln mieszkań w Europie), bezpłatny transport publiczny dla młodych Europejczyków oraz bezpłatne podróżowanie koleją w miesiącach letnich, wsparcie dla międzynarodowej wymiany studentów oraz

osób odbywających staże, stworzenie programu „Erasmus junior” dla uczniów szkół średnich.

Część propozycji dotyczyła praw kobiet. Wiosna proponowała m.in. wprowadzenie Europejskiej Karty Praw Kobiet. Ma ona zagwarantować wszystkim Europejkom: powszechny dostęp do antykoncepcji (w tym tzw. antykoncepcji awaryjnej), dostęp do bezpiecznego i legalnego zabiegu przerwania ciąży do 12. tygodnia oraz do rzetelnej edukacji seksualnej, jednolite standardy opieki okołoporodowej w Europie, równy dostęp do ginekologa niezależnie od miejsca zamieszkania, jednolitą i równościową politykę urlopów rodzicielskich i prawo do równych zarobków na tym samym stanowisku niezależnie od płci. Jednocześnie Wiosna obiecywała ochronę przed przemocą w rodzinie — szczególnie w zakresie wprowadzenia instrumentów natychmiastowej izolacji sprawcy przemocy. Partia Roberta Biedronia wskazywała także na konieczność wsparcia finansowego z UE na rozwój sieci bezpłatnych żłobków i przedszkoli w Polsce. Ma to, w opinii działaczy tego ugrupowania, pozwolić kobietom na płynny i finansowo opłacalny powrót do pracy.

Ważne miejsce w programie tej partii zajmowała ochrona zdrowia. Wiosna proponowała wprowadzenie jednolitych standardów opieki zdrowotnej w całej Europie oraz kompleksowego systemu dopłat. Jednym z przykładów zgłaszanych propozycji był Europejski Program Walki z Rakiem. W ramach tego projektu zawarto: edukację zdrowotną, ujednoczenie standardów i dostępności badań profilaktycznych, równy dostęp do leków i celowanych terapii, wsparcie finansowe na zakup najnowocześniejszego sprzętu medycznego, koordynację i dofinansowanie badań nad lekami i kuracjami we wszystkich krajach członkowskich oraz nowe standardy rehabilitacji gwarantujące szybki powrót do pełnej sprawności. Proponowano także istotną z polskiej perspektywy zmianę w postaci wprowadzenia europejskiego standardu oczekiwania na lekarza — maksymalnie do 30 dni. Wśród innych propozycji w tym obszarze znalazły się m.in.: stworzenie listy leków kluczowych, które miałyby być dostępne w całej UE¹ (*Wiosna. Europejska ochrona zdrowia*, 2019), pełną cyfryzację historii zdrowia pacjenta czy wspieranie działań zmniejszających smog w polskich miastach.

Pośród innych postulatów wyróżniających program Wiosny znalazły się: odpowiednie (bezpieczne i etyczne) zarządzanie danymi i ochrona prywatności, wzmocnienie samorządu terytorialnego² (*Wiosna. Środki europejskie dla regio-*

¹ „Stworzymy listę leków kluczowych, które muszą być tak samo dostępne we wszystkich państwach członkowskich. Obecnie ceny są negocjowane z firmami farmaceutycznymi przez każde państwo członkowskie oddzielnie. Unia Europejska musi wykorzystać swoją siłę negocjacyjną. Europejska Agencja Leków powinna negocjować ceny dla całej UE” (*Wiosna. Europejska ochrona zdrowia*, 2019).

² „Potrzebny jest kolejny etap decentralizacji, likwidacja biurokracji i zmniejszenie kosztów administracyjnych. Dlatego samorządy powinny mieć bezpośredni dostęp do środków europejskich z pominięciem władz centralnych” (*Wiosna. Środki europejskie dla regionów*, 2019).

nów, 2019), zmniejszenie obciążeń biurokratycznych poprzez stworzenie Europejskiego Testu Przyjaznego Prawa³ (*Wiosna. Europa nowej spójności*, 2019), wsparcie wolnych mediów, szczególnie na poziomie lokalnym, przez stworzenie Europejskiego Funduszu Wolnych Mediów⁴ (*Wiosna. Europa...*, 2019) oraz zmiany w polityce wizowej UE⁵ (*Wiosna. Europa...*, 2019). Proponowano także wprowadzenie Europejskiej Karty Kultury i Sportu umożliwiającą wykorzystanie zawartych tam środków finansowych na wydarzenia sportowe czy kulturalne⁶ (*Wiosna. Europejska równość*, 2019). Wiosna jako nowe ugrupowanie na polskiej scenie politycznej przedstawiła więc program sytuujący ją na lewo od Koalicji Europejskiej. Dzięki temu partia Biedronia chciała zyskać poparcie osób, które poszukiwały propozycji bardziej wyrazistej niż Koalicja Europejska, szczególnie w kontekście społeczno-kulturowym. W ten sposób chciała przełamać duopol dominujący na polskiej scenie politycznej. Wynik wyborów pokazał jednak, że nie była to próba szczególnie udana, choć zapewniła Wiośnie przekroczenie progu wyborczego.

Przed wyborami do PE w 2019 roku powstała także eurosceptyczna koalicja partii i środowisk prawicowych. Zgłosiła ona komitet wyborczy pod nazwą „Konfederacja Korwin Braun Liroy Narodowcy”. Początkowo przyjęto nawet nazwę „Koalicja Propolska”, co miało wskazywać na przeciwieństwo Koalicji Europejskiej. W skład tego komitetu weszły: KORWiN, Ruch Narodowy, Stowarzyszenie „Skuteczni” (Piotr „Liroy” Marzec), „Pobudka” (Grzegorz Braun), Federacja dla Rzeczypospolitej (Marek Jakubiak) i inne.

Konfederacja przedstawiała program konserwatywno-narodowy i zdecydowanie krytyczny wobec UE. Odwoływała się do wartości narodowych, podkreślała znaczenie tradycji i rodziny w społeczeństwie. Wskazywała na znaczenie religii katolickiej i wartości religijnych w życiu społecznym, podkreślając konieczność prawnej ochrony życia poczętego. Wśród postulatów Konfederacji znalazły się także zdecydowany sprzeciw wobec napływu imigrantów do Europy oraz wobec działań środowisk LGBT. Odrzucano możliwość zawierania małżeństw przez pary homoseksualne i możliwość adopcji przez nie dzieci. Sprzeciwiano się także edukacji seksualnej prowadzonej przez osoby związane ze środowiska-

³ „Dlatego stworzymy europejski Test Przyjaznego Prawa — system oceny regulacji przed jej wprowadzeniem. Żeby go przejść, regulacje będą musiały być wystarczająco proste, zrozumiałe i łatwe do wdrożenia” (*Wiosna. Europa nowej spójności*, 2019).

⁴ „[...] stworzymy Europejski Fundusz Wolnych Mediów. Ogólnokrajowe i lokalne media, które w swojej działalności promują demokrację i patrzą władzy na ręce, będą mogły liczyć na wsparcie finansowe w postaci grantów” (*Wiosna. Europa nowej spójności*, 2019).

⁵ „Unia Europejska powinna stać się jednym obszarem wizowym [...]. Od 2022 roku obowiązywać będzie jednolity paszport europejski zamiast paszportów krajowych”. (*Wiosna. Europa nowej spójności*, 2019).

⁶ „[...] wprowadzimy Europejską Kartę Kultury i Sportu. Każdy z nas będzie miał na niej określoną kwotę w miesiącu do wykorzystania na usługi związane ze sportem i kulturą” (*Wiosna. Europejska równość*, 2019).

mi organizacji działających na rzecz praw osób nieheteronormatywnych. Jako remedium proponowano Kartę Polskiej Rodziny. „Nie miejmy złudzeń, tęczowi dewianci wyciągają ręce po polskie dzieci. Dokładnie to co dzieje się na zachodzie. Przed czym Polacy uciekają chociażby z Wysp Brytyjskich. [...] Kartą Polskiej Rodziny chcemy zabezpieczyć prawo Polaków, dzieci, młodzieży, do normalnego spokojnego wychowywania przez rodziców i w duchu wartości, które ci rodzice wyznają” (*Konfederacja prezentuje Kartę Polskiej Rodziny*, 2019) — deklarował Robert Winnicki w trakcie przedstawiania tego dokumentu.

Politycy Konfederacji zdecydowanie sprzeciwiali się przyjęciu przez Polskę waluty euro. Jak deklarował Jakubiak: „Złoty polski jest ukonstytuowany w ustawie zasadniczej, jest walutą narodową, jest walutą, która świadczy, że Polska jest wolna i niezależna ekonomicznie” (*Nie dla euro w Polsce, tak dla polskiej złotówki*, 2019). W ich opinii polska polityka musi być niezależna od obcych rządów (Brukseli, Waszyngtonu, Berlina czy Jerozolimy), a własna waluta jest elementem takiej niezależności. W trakcie kampanii wyborczej podnoszono także sprawę sprzeciwu wobec amerykańskiej ustawy 447 (JUST Act) dotyczącej mienia żydowskiego, jakie pozostało po II wojnie światowej na terenie Polski. Dla części polityków Konfederacji, szczególnie związanych z partią KORWiN, ważne były także postulaty wolnościowe i liberalizm gospodarczy.

W kontekście perspektywy europejskiej najciekawszym dokumentem środowisk tworzących Konfederację jest jednak „POLexit bezpieczne wyjście awaryjne” wydany przez Ruch Narodowy 1 maja 2019 roku — w 15. rocznicę przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Autorzy wskazywali w nim na konieczność przygotowania naszego państwa na opuszczenie UE — bez względu na to, czy dojdzie do tego wskutek decyzji polskiej, czy też niezależnie od woli polskiego rządu czy społeczeństwa. W dokumencie zarzuca się UE, że ogranicza rozwój gospodarczy państw tzw. nowej Unii, w tym prowadzi do utrzymania peryferyjnego charakteru polskiej gospodarki. Wskazuje się też, że UE narzuca państwom członkowskim lewicową agendę w obszarze kultury.

Zdaniem działaczy Ruchu Narodowego kryzysy dotyczące UE mogą prowadzić do powstania sytuacji, gdy opuszczenie Unii przez Polskę stanie się koniecznością. Wskazują oni trzy takie możliwości: 1) dezintegrację UE, 2) tzw. cichy rozpad Unii, gdy UE będzie funkcjonowała formalnie, ale państwa przestaną realizować zapisy traktatowe, 3) gdy koszty uczestnictwa Polski w UE staną się „nie do przyjęcia” (*POLexit bezpieczne wyjście awaryjne*, 2019, s. 5). Jednocześnie autorzy deklarują, że uznają polexit za rozwiązanie najlepsze dla Polski. Wskazują, że na coraz ściślejszej integracji Polski ze strukturami europejskimi zależy najbardziej Niemcom i biznesowi innych państw europejskich. Ugrupowane to w kampanii wyborczej postanowiło walczyć o głosy nie tylko przeciwników obecności Polski w UE, ale i tych, którzy — jak pokazują analizowane uprzednio badania — są krytyczni wobec określonych aspektów integracji europejskiej.

Konfederacja jednocząc różne ugrupowania antyunijne, zbudowała zdecydowanie eurosceptyczną propozycję wyborczą. Uzupełniła polską scenę partyjną, czyniąc ją zbliżoną pod tym względem do aren partyjnych wielu państw Europy Zachodniej, jak np. Niemcy, Francja czy Holandia. Program i propozycje krytyczne wobec integracji europejskiej i uczestnictwa Polski w tym procesie stały się przedmiotem debaty politycznej. Trafiły także (choć w zróżnicowanym zakresie) do mediów mainstreamowych. Wynik wyborczy Konfederacji pokazał jednak, że w Polsce zapotrzebowanie na taką propozycję polityczną było w 2019 roku niewielkie.

Kampania wyborcza do PE w 2019 roku

Analizując kampanię wyborczą do PE w 2019 roku, Edoardo Novelli i Bengt Johansson (Novelli, Johansson, eds., 2019) zwrócili uwagę na niski stopień jej internacjonalizacji. W trakcie kampanii tożsamość narodowa była ważniejsza niż europejskie powiązania polityczne (np. uczestnictwo w partiach na poziomie europejskim). W kampanii wyborczej uwidoczniła się przewaga tematów krajowych nad europejskimi. Problematyka potencjalnie europejska, jak np. migracja, także została zaprezentowana z punktu widzenia interesów danego państwa (Włochy, Węgry). Podobnie było w przypadku kwestii związanych ze środowiskiem naturalnym. Jak zauważają autorzy omawianego raportu, problematyka migracyjna częściej występowała w Europie Wschodniej, kwestie środowiska zaś (zmiany klimatu, polityka energetyczna, zrównoważony rozwój) — w państwach członkowskich Europy Zachodniej i Północnej. Pomimo wzrostu znaczenia wielu partii eurosceptycznych w państwach członkowskich UE (np. Francja, Włochy, Holandia czy Wielka Brytania), według opracowania Novellego i Johanssona w trakcie kampanii partie eurosceptyczne nie miały przewagi. Zauważają oni także, że część partii wcześniej sceptycznych wobec UE teraz ograniczyła swój krytycyzm do konkretnych kwestii czy problemów (Novelli, Johansson, eds., 2019, s. 15). W tej kategorii można ujmować krytycyzm wobec określonych rozwiązań i działań Unii ze strony PiS-u.

Analiza materiałów wyborczych ze wszystkich państw członkowskich ukazała, że w Europie Południowej i Wschodniej dominowały kwestie narodowe lub narodowe i europejskie bardziej niż w Europie Zachodniej czy Północnej. Najsilniej na kwestiach europejskich kampanie wyborcze były skoncentrowane w Belgii, Luksemburgu oraz Szwecji. Najrzadziej problematyka europejska występowała w Bułgarii, Rumunii i Irlandii, natomiast stosunkowo rzadko — w Polsce, Grecji, Estonii, na Malcie oraz Litwie. W naszym kraju — według badań Novellego i Johanssona — około 80% komunikatów dotyczyło tematyki

narodowej czy narodowej/europejskiej. Działania wyborcze sfokusowane najbardziej na problematyce narodowej występowały w Portugalii, Chorwacji, na Malcie, Litwie oraz, co zrozumiałe w sytuacji brexitu, w Wielkiej Brytanii (ponad 50%) (Novelli, Johansson, eds., 2019, s. 18).

Analiza materiałów wyborczych z 28 państw członkowskich wskazuje, że pomimo zgłaszanych przez wielu komentatorów obaw o dominację treści euro-sceptycznych czy nawet antyunijnych taka sytuacja nie miała miejsca. Pozytywne przedstawienie UE zostało odnotowane w 34,2% przypadków (8,9% zdecydowanie pozytywne, 25,3% pozytywne), negatywne zaś — w 11,4% (7,6% — negatywne, 3,8% — zdecydowanie negatywne). Jednak ocena ta nie była taka sama we wszystkich państwach. Najwięcej ocen zdecydowanie negatywnych odnotowano w Wielkiej Brytanii i Holandii, najmniej ocen negatywnych z kolei na Cyprze, a także w Estonii, Słowenii, Luksemburgu, Rumunii, na Malcie i Litwie. Oceny pozytywne natomiast wystąpiły stosunkowo często w Finlandii, Belgii, Słowenii, Bułgarii, Hiszpanii i na Cyprze.

W polskiej kampanii wyborczej przeważała perspektywa narodowa/europejska (41,7%) oraz narodowa (37,1%). Stosunkowo mało z analizowanych przez zespół z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (Ewa Nowak-Teter, Małgorzata Adamik-Szysiak, Justyna Maguś) materiałów wyborczych dotyczyło perspektywy europejskiej (9,4%). Problematyka europejska najczęściej znajdowała się w materiałach Koalicji Europejskiej, a szczególnie wchodzącego w jej skład SLD.

Najmniej elementów dotyczących problematyki europejskiej znalazło się z komunikatach politycznych PiS-u. Należy jednak zauważyć, że w analizowanych badaniach nie poddano ocenie materiałów wyborczych skrajnie prawicowej i antyeuropejskiej koalicji Konfederacja Korwin Braun Liroy Narodowcy. Jak ukazano w niniejszym artykule, problematyka europejska w perspektywie krytycznej oraz problematyka narodowa dominowały w przekazie wyborczym tego ugrupowania. W przypadku materiałów wyborczych partii rządzącej dominowała perspektywa narodowa i na drugim miejscu narodowa/europejska. W przypadku Koalicji Europejskiej obie te perspektywy były obecne w podobnym zakresie (dodatkowo perspektywa europejska). W materiałach Wiosny Biedronia mamy natomiast nieco więcej odniesień do kwestii narodowych, a perspektywa narodowa/europejska jest tu na drugim miejscu.

Ponad połowa analizowanych materiałów wyborczych nie zawierała odniesienia pozytywnego lub negatywnego do UE lub było ono neutralne. Wśród pozostałych dominowały oceny pozytywne 37,6% (11% — zdecydowanie pozytywne, 26,6% — raczej pozytywne). Ocen negatywnych było tylko niecałe 5%. Najwięcej ocen pozytywnych znalazło się w materiałach PO-Koalicji Europejskiej. Oceny negatywne natomiast znalazły się tylko w materiałach PiS-u oraz Kukiz'15 (Nowak-Teter, Adamik-Szysiak, Maguś, 2019, s. 200—204). Tu również wydaje się, że w przypadku uwzględnienia materiałów Konfederacji wyniki, szczególnie w zakresie odniesienia negatywnego do UE, byłyby inne.

Wyniki wyborów w Europie i w Polsce

Wybory do PE odbyły się w dniach 23—26 maja 2019 roku. Należy podkreślić, że cieszyły się one wyższym niż w poprzednich latach uczestnictwem wyborców. Frekwencja w całej UE wyniosła 50,66% i była prawie o 8% wyższa niż w 2014 roku. Pomimo wyrażanych wcześniej obaw dotyczących znaczącego wzrostu poparcia dla partii eurosceptycznych większość głosów otrzymały partie mające dotychczas największe frakcje w PE. Najwięcej mandatów uzyskała Europejska Partia Ludowa (182 mandaty — 24,23%). Z kolei na drugim miejscu znalazł się Postępowy Sojusz Socjalistów i Demokratów (154 mandaty — 20,51%). Trzecie miejsce zajęli liberałowie, tworzący frakcję pod zmienioną nazwą Renew Europe — Odnowić Europę (108 mandatów — 14,38%). Pozostałe frakcje wprowadziły do parlamentu poniżej 100 posłów. Na następnych miejscach znaleźli się zatem Zieloni/Wolne Przymierze Europejskie (74 mandaty — 9,85%), eurosceptyczna Tożsamość i Demokracja (73 mandaty — 7,2%), Europejscy Konserwatyści i Reformatorzy (62 mandaty — 8,26%) oraz Konfederacyjna Grupa Zjednoczonej Lewicy Europejskiej/Nordycka Zielona Lewica (41 mandatów — 5,46%). Całości dopełniało 57 posłów niezrzeszonych.

Na uwagę zasługuje nie tylko wyższa frekwencja, ale także większa niż dotychczas liczba kobiet wybranych do PE. W 2019 roku stanowiły one 41% eurodeputowanych. Jest to najwyższy wynik w historii wyborów europejskich. Wzrost liczby kobiet w PE wyniósł od 16% w 1979 roku do 41% w ostatnich wyborach. Taki wzrost dotyczy także liczby polskich posłanek do PE. W pierwszych wyborach w 2004 roku było to 15%, z kolei w roku 2019 — już 35%.

W Polsce kampania wyborcza do PE była bardzo silnie uwarunkowana wewnętrznym procesem (konfliktem) politycznym. To uwarunkowania wewnętrzne i pragmatyka polityczna związana z ordynacją wyborczą były powodem działań integracyjnych po stronie opozycyjnej. Doprowadziło to do zgłoszenia przez większość stronnictw opozycyjnych jednej koalicyjnej listy kandydatów pod nazwą Koalicji Europejskiej. Interpretacja tej nazwy miała stać się siłą napędową kampanii wyborczej, budującą komunikat oparty na przeciwstawieniu stronnictw europejskich (czy też proeuropejskich, prounijnych) rządzącej partii. W skład tej koalicji wyborczej wchodziły: PO, Polskie Stronnictwo Ludowe, SLD, Nowoczesna, Partia Zieloni, Inicjatywa Polska. Utworzona koalicja wyborcza mieściła się w logice krajowego sporu politycznego. Jednak z punktu widzenia potencjalnych miejsc w PE znaleźli się w niej kandydaci zarówno Europejskiej Partii Ludowej, jak i Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów. Nie była to więc sytuacja klarowna z perspektywy europejskich partii politycznych.

W wyborach do PE 2019 roku na polskiej scenie politycznej pojawiła się także nowa partia o orientacji lewicowo-liberalnej — Wiosna. W sytuacji przy-

łączenia dwóch innych ugrupowań lewicowych (SLD i Inicjatywa Polska) do Koalicji Obywatelskiej stała się ona ważnym punktem odniesienia dla bardziej progresywnych grup wyborców, szczególnie z dużych miast. Jej atutem w trakcie kampanii wyborczej był stosunkowo dobrze rozpoznawany lider — Robert Biedroń. Samodzielny start tego ugrupowania stał się jednak przedmiotem krytyki nie tylko ze strony PiS-u i związanych z tą partią mediów, ale także ze strony części mainstreamowych mediów liberalnych. Wywierały one presję na zjednoczenie maksymalnie wielu ugrupowań opozycyjnych wobec rządu wokół projektu Koalicji Europejskiej.

Najpoważniejszym kandydatem do zwycięstwa w wyborach była partia sprawująca władzę — PiS wraz ze stronnictwami sojusznicznymi: Sprawiedliwa Polska i Porozumienie. Koalicja Zjednoczonej Prawicy prezentowała się jako ugrupowanie walczące o polskie interesy i krytyczne wobec wielu aspektów funkcjonowania Unii, ale nie przeciwne udziałowi Polski w UE. Poza Zjednoczoną Prawicą, Koalicją Europejską i Wiosną listy kandydatów zgłosiły także: Konfederacja KORWiN Braun Liroy Narodowcy, ugrupowanie Kukiz'15, koalicja Lewica Razem, w której skład wchodziły: Partia Razem, Unia Pracy i Ruch Sprawiedliwości Społecznej oraz Polska Fair Play Bezpartyjni Gwiazdowski i inne mniejsze ugrupowania.

W wyborach europejskich w Polsce zwyciężył PiS, uzyskując 45,38% głosów. Dało to 26 mandatów posłom do Parlamentu Europejskiego, którzy znaleźli się w Grupie Europejskich Konserwatystów i Reformatorów. Drugie miejsce zajęła Koalicja Europejska. Uzyskała ona 38,47% głosów, co dało 22 mandaty. Wybrani z tej listy koalicyjnej eurodeputowani zasilili w większości Grupę Europejskiej Partii Ludowej — 17 mandatów. Pozostałych 5 wybranych posłów znalazło się w Grupie Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów. Trzecie miejsce zajęła debiutująca Wiosna, uzyskując 6,06% głosów. Wybranych 3 eurodeputowanych tego ugrupowania także zasililo Grupę Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów. Pozostałe partie i koalicje wyborcze nie uzyskały żadnego mandatu w Parlamencie Europejskim. Czwarte miejsce zajęła europejska Konfederacja KORWiN Braun Liroy Narodowcy (4,55%), następnie ugrupowanie Kukiz'15 (3,69%) oraz koalicja Lewica Razem (1,24%).

Podsumowanie

Wybory do PE w 2019 roku w Polsce zaskoczyły wysoką frekwencją wyborczą. Jednak już ich wynik w wysokim stopniu stanowił odzwierciedlenie sytuacji na krajowej scenie politycznej. Kampania wyborcza w dużej mierze była także podporządkowana krajowej logice wyborczej. Wiązało się to z kalen-

darzem wyborczym w 2019 roku. Silna polaryzacja sceny politycznej znacząco utrudniała zaistnienie innym podmiotom politycznym (Wiosna, Konfederacja, Lewica Razem). Większość ugrupowań biorących udział w wyborach prezentowała dominującą w społeczeństwie przekonanie o potrzebie utrzymania członkostwa Polski w UE. Analiza materiałów wyborczych pozwala na potwierdzenie postawionej pierwszej hipotezy badawczej.

Przeprowadzone analizy pozwoliły na weryfikację także drugiej hipotezy. Partie sceptyczne wobec UE, jak np. PiS czy Konfederacja, odnosiły się krytycznie do tych obszarów integracji europejskiej, które są przez część badanych oceniane negatywnie. Krytycyzm dotyczył m.in. wpływu uczestnictwa w Unii na polską tradycję, rodzinę czy religijność. Podkreślano także obronę polskiej suwerenności. Należy też zauważyć, że w tej kampanii wyborczej pojawiły się propozycje zdecydowanie antyunijne. Przedstawiciele Konfederacji opowiadali się za opuszczeniem przez Polskę UE, czego przykładem jest omawiany w tym opracowaniu dokument Ruchu Narodowego.

Jak wynika z analizowanych badań socjologicznych, pomimo utrzymującego się bardzo wysokiego poparcia dla uczestnictwa Polski w UE obserwujemy w ostatnich latach przyrost ocen krytycznych wobec niektórych konsekwencji uczestnictwa Polski w Unii w odniesieniu do szczegółowych obszarów życia, jak rodzina, religia czy odczucie utraty kontroli nad rzeczywistością polityczną. Należy zwrócić szczególną uwagę na ten proces, gdyż w sytuacji kryzysowej może on ulec nasileniu. Może też oddziaływać na partie polityczne, zwiększając ich możliwości uzyskiwania poparcia wyborczego (Konfederacja) lub modyfikując agendę polityczną, by stała się bardziej krytyczna wobec UE (PiS). W efekcie w kontekście kryzysowym może to stworzyć płaszczyznę do działań na rzecz wyprowadzenia w najbliższej przyszłości Polskę z UE.

Bibliografia

- 15 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej* (2019). Komunikat z badań CBOS nr 59. Warszawa, kwiecień 2019.
- Cooper, L., Dunin-Wąsowicz, R., Milanese, N. (2019). *The Dawn of a Europe of Many Visions*. London: LSE Conflict and Civil Society Research Unit.
- Dahl, R.A., Stinebrickner, B. (2007). *Współczesna analiza polityczna*. Przeł. P.M. Kazimierczak. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Devine, F. (2006). Metody jakościowe. W: D. Marsh, G. Stoker (red.), *Teorie i metody w naukach politycznych*. Przeł. J. Tegnerowicz. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dyduch, J. (2019). Polsko-niemieckie stosunki bilateralne z uwzględnieniem perspektywy multilateralnej. W: Z. Czachór, T. Marcinkowski (red.), *Polska —*

- Niemcy — Unia Europejska w procesie zmian*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża.
- Garlicki, J. (2010). Socjologiczny wymiar studiów europejskich. W: K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski (red.), *Studia europejskie. Zagadnienia metodologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- Guz-Vetter, M. (2019). Stosunki polsko-niemieckie w kontekście procedury kontroli praworządności Komisji Europejskiej wobec Polski. W: Z. Czachór, T. Marcinkowski (red.), *Polska — Niemcy — Unia Europejska w procesie zmian*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża.
- Hix, S. (2010). *System polityczny Unii Europejskiej*. Przeł. A. Komasa. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jackiewicz, A., (2014). Wybory do Parlamentu Europejskiego jako wybory drugiej kategorii (*second-order elections*). Uwagi na temat przyczyn, konsekwencji oraz prób przeciwdziałania niskiej frekwencji wyborczej. *Przegląd Sejmowy*, 2(121), 9—21.
- Jakubowski, P. (2016). Kampania wyborcza do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku w Polsce — analiza strategii i taktyk wyborczych. *Prawo i Polityka*, 7, 7—29.
- Jaskulski, A. (2019). *Konteksty i uwarunkowania polskiej polityki europejskiej w latach 2004—2014*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych UAM
- Jestem realistką — chcę więcej Europy* (2019). Z Danutą Hubner rozmawia Jakub Bodziony. Pobrano z: <https://kulturaliberalna.pl/2019/04/30/hubner-kampania-wybory-europejskie-wywiad/> (data dostępu: 13.09.2019).
- John, P. (2006). Metody ilościowe. W: D. Marsh, G. Stoker (red.), *Teorie i metody w naukach politycznych*. Przeł. J. Tegnerowicz. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Konfederacja prezentuje Kartę Polskiej Rodziny* (2019). Pobrano z: <https://wolnosc.pl/konfederacja-prezentuje-karte-polskiej-rodziny/> (data dostępu: 10.01.2020).
- Kownacki, T. (2005). Parlament Europejski. W: K.A. Wojtaszczyk (red.), *System instytucjonalny Unii Europejskiej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra-JR.
- Krastev, I. (2018). *Co po Europie?* Przeł. A. Gustowski. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Leach, R. (2004). *Europe. A Concise Encyclopedia of the European Union*. London: Profile Books.
- Łatwo możemy stracić dorobek wielu pokoleń* (2019). Z Jadwigą Emilewicz rozmawiają Łukasz Pawłowski i Jakub Bodziony. Pobrano z: <https://kulturaliberalna.pl/2019/05/14/emilewicz-wybory-europejskie-wywiad/> (data dostępu: 11.09.2019).
- Marcinkowski, T. (2014). *Polskie partie polityczne wobec procesu integracji europejskiej 1989—2005*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe PWSZ im. Jakuba z Paradyża.
- Marcinkowski, T. (2017). Kryzys migracyjny a poczucie bezpieczeństwa. Polska, Niemcy, pogranicze polsko-niemieckie. W: Z. Czachór, T. Marcinkowski (red.), *Polska — Niemcy — Unia Europejska. Razem czy osobno?* Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

- Marcinkowski, T. (2019a). Europa, bezpieczeństwo i suwerenność w polityce zagranicznej Zjednoczonej Prawicy. W: Z. Czachór, A. Jaskulski (red.), *Polska polityka europejska. Wyzwania krajowe i międzynarodowe*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM.
- Marcinkowski, T. (2019a). Migration Crisis versus the Control of the Borderlines within the European Union. *Rocznik Integracji Europejskiej*, 13, s. 159—174.
- Materiał KWW Koalicja Europejska PO PSL SLD .N Zieloni* (2019). Pobrano z: <https://platforma.org/aktualnosci/przyszosc-polski-wielki-wybor> (data dostępu: 15.04.2019).
- Nie dla euro w Polsce, tak dla polskiej złotówki* (2019). Pobrano z: <https://wolnosc.pl/nie-dla-euro-w-polsce-tak-dla-polskiej-zlotowki/> (data dostępu: 27.01.2020).
- Nie zgadzamy się na podwójne standardy w UE* (2019). Pobrano z: <http://pis.org.pl/aktualnosci/nie-zgadzamy-sie-na-podwojne-standardy-w-ue> (data dostępu: 2.09.2019).
- Novelli, E., Johansson, B. (eds.) (2019). *2019 European Elections Campaign. Images, Topics, Media in the 28 Member States*. Brussels: Public Opinion Monitoring Unit.
- Nowak-Teter, E., Adamik-Szysiak, M., Maguś, J. (2019). Poland. In: E. Novelli, B. Johansson (eds.), *2019 European Elections Campaign. Images, Topics, Media in the 28 Member States*. Brussels: Public Opinion Monitoring Unit.
- Obrona polskich interesów to misja polskiej delegacji* (2019). Pobrano z: <http://pis.org.pl/aktualnosci/obrona-polskich-interesow-to-misja-naszej-delegacji-dope4.2019> (data dostępu: 12.07.2019).
- Orłowska, M. (2014). Neorealistyczne interpretacje procesu integracji europejskiej. *Historia i Polityka*, 11(18), 47—54.
- POExit bezpieczne wyjście awaryjne. Ruch Narodowy, 1 maja 2019* (2019). Pobrano z: https://ruchnarodowy.net/wp-content/uploads/PolExit-Bezpieczne-wyj%C5%9Bcie-awaryjne-ver1_2.pdf (data dostępu: 27.01.2020).
- Rewizorski, M., Przybylska-Maszner, B. (2012). *System instytucjonalny Unii Europejskiej po traktacie z Lizbony. Aspekty polityczne i prawne*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Ruszkowski, J. (2007). *Wstęp do studiów europejskich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Silverman, D. (2008). *Prowadzenie badań systemowych*. Przeł. J. Ostrowska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Stępińska, A., Wrześniewska-Pietrzak, M. (2006). Jedność w różnorodności — komunikacja przez pryzmat wartości w kampanii do Parlamentu Europejskiego (2004). W: I. Kamińska-Szmaj, T. Piekota, M. Zaśko-Zielińska (red.), *Oblicza komunikacji 1. T. 1: Perspektywy badań nad tekstem, dyskursem i komunikacją*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej Tertium.
- Unia się kurczy* (2019). Z Witoldem Waszczykowskiem rozmawia Łukasz Pawłowski. Pobrano z: <https://kulturaliberalna.pl/2019/04/30/witold-waszczykowski-wywiad-wybory-unia-europejska/> (data dostępu: 2.09.2019).

- Wierzchowska, A. (2010). *Studia europejskie z perspektywy nauk politycznych*. W: K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski (red.), *Studia europejskie. Zagadnienia metodologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- Wiosna. Europa nowej spójności* (2019). Pobrano z: <https://wiosnabiedronia.pl/program/europa-nowej-spojnosci> (data dostępu: 14.11.2019).
- Wiosna. Europejska ochrona zdrowia* (2019). Pobrano z: <https://wiosnabiedronia.pl/program/europejska-ochrona-zdrowia> (data dostępu: 14.11.2019).
- Wiosna. Europejska równość* (2019). Pobrano z: <https://wiosnabiedronia.pl/program/europejska-rownosc> (data dostępu: 14.11.2019).
- Wiosna. Środki europejskie dla regionów* (2019). Pobrano z: <https://wiosnabiedronia.pl/program/srodki-europejskie-dla-regionow> (data dostępu: 14.11.2019).
- Zielonka, J. (2014). *Koniec Unii Europejskiej?* Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.

Feministyczna krytyka kulturowych przedstawień ról genderowych

A Feminist Critique of the Cultural Presentation of Gender Roles

Maja Osińska-Szymańska*

Abstrakt

W założeniu artykuł ma przybliżyć zagadnienie, jakim jest krytyka kulturowych ról genderowych z perspektywy feministycznej. Autorka przedstawia w nim przemiany kulturowego obrazu kobiety na przestrzeni wieków oraz wpływ ruchów kobiecych na jego zmianę.

Słowa kluczowe: feminizm, gender, role społeczne, ruchy kobiece, fale feminizmu, patriarchy, krytyka feministyczna

Abstract

The article aims to introduce the issue of the critique of cultural gender roles from the feminist perspective. The author presents the changes in the cultural depiction of women over the centuries and the impact of women's movements on changes in this depiction.

Key words: feminism, gender, social roles, women's movements, feminism waves, patriarchy, feminist criticism

Wprowadzenie

Kultura od wieków definiuje wszelakie aspekty życia społecznego. Wpływa ona m.in. na role społeczne, w związku z tym może definiować kształt spo-

* Badaczka niezależna (mosinska.szymanska@gmail.com); <https://orcid.org/0000-0003-0919-8407>.

łeczeństwa, a co za tym idzie, rzutuje na obowiązki, jakie pełnią przedstawiciele danych ról. Dotyczy to również obowiązków przypisywanych genderowo mężczyznom i kobietom. Za sprawą kultury zmieniały się (i nadal zmieniają) pozycje, jakie zajmowały poszczególne płcie w życiu społecznym. Poglądy na temat ich natury, charakteru i myślenia rozpowszechniano na gruncie zarówno filozofii oraz religii, jak i nauki. Tak wykreowany obraz przyczynił się do przypisania kobietom konkretnej roli w społeczeństwie, znajdując wytłumaczenie dla panującego stanu rzeczy. Gwałtowne zmiany, których skutki obserwuje się również w dzisiejszych czasach, są konsekwencją ruchów emancypacyjnych, które rozwinęły się w nurty mające realny wpływ na zmiany społeczne. Jednym z nich był nurt feministyczny — ruch kobiet chcących zmienić obowiązujące standardy społeczne. Ruchy te stanowiły formę krytyki panującego wówczas porządku, która doprowadziła do trwającej do dzisiaj dyskusji na temat znaczenia płci w społeczeństwie.

Niniejszy artykuł przybliży problem, jakim jest postrzeganie ról płci w kulturze. Nie tylko ma ukazać dawny schematyczny podział społeczeństwa, opierającego się na dominującej roli mężczyzn, ale również scharakteryzować działania feministycznych ruchów, które sprzeciwiły się temu systemowi. Ważną kwestią poruszaną w tekście są wciąż obowiązujące stereotypy sprowadzające kobiety do roli „słabszej” płci, które utrwaliły się na przestrzeni lat. Artykuł stanowi analizę problemu z perspektywy feministycznej krytyki i jest próbą odnalezienia nadal występujących błędów i wypaczeń. Został podzielony na trzy części — pierwsza poświęcona jest przedstawianiu płci przez pryzmat religii, filozofii i nauki. Druga część opisuje dzieje nurtu feministycznego oraz jego wpływ na krytykę i zwalczanie tradycyjnego postrzegania ról genderowych. Trzecia i ostatnia część ukazuje zagadnienie feministycznej krytyki zjawiska podziału płci.

Sposób przedstawienia kobiecości i męskości w religii, filozofii i nauce

Płeć w kulturze miała znaczenie już od czasów starożytnych. Widać to m.in. na przykładzie przypisywania konkretnych zachowań płciom. W wielu kulturach utrzymywano, że kobieta powinna dysponować zbiorem pewnych cech, które kojarzy się z osobą uległą. Jej obowiązki związane są z gospodarstwem domowym i opieką nad rodziną. Utożsamiano ją ze spokojem, troskliwością, opiekuńczością i łagodnym nastawieniem. Wyraźnie widać to np. w kulturze starożytnej Grecji. „Odpowiedzialną funkcję nadzorowania kształcenia młodzieży męskiej i żeńskiej miał sprawować mężczyzna, a organizowanie

i nadzorowanie zabaw dzieci w wieku od trzech do dziewięciu lat miało przypaść kobiecie” (Szczap, 2013, s. 20). Kobieta nie tyle nie miała prawa do działania w „wyższych kręgach”, ile nie miała możliwości wyjścia poza ukształtowane przez kulturę schematy.

Jeśli spojrzeć na wizerunki kobiet, to najczęściej jawią się tam one jako symbole domowego dobrobytu i szczęścia rodzinnego. Pokazuje to np. sfera tak ważna, jak życie duchowe. W dawnych religiach bardzo często boginie były patronkami domostw, dzieci i płodności, czyli towarzyszyły kobietom jako patronki w ich obowiązkach. Inaczej przedstawia się wizerunek mężczyzn. Tym od czasów starożytnych przypisuje się role wojowników, głów rodziny, a więc funkcje osób zapewniających przetrwanie rodzinie — są więc tymi, którzy przynoszą pokarm, bronią gospodarstwa oraz nim zarządzają. Wszystkie te obowiązki sprawiają, że bardzo często płęć męska jest dominująca w kulturze. Pomagają w tym również przypisane mężczyznom cechy, tj. agresywność, waleczność, stanowczość, odwaga i chęć dominacji.

Tak jak boginie w wierzeniach były opiekunkami matek, tak bogowie byli strażnikami żołnierzy i przywódcami panteonów. Znaczącą rolę mitów w kształtowaniu wizerunku kulturowego płci obrazują słowa Jean Shinody Bolen, wdług której mity „są przejawem archetypów, tak jak wiele obrazów i wątków z naszych snów. Obecność wspólnych dla wszystkich archetypicznych wzorów tłumaczy podobieństwo między mitologiami różnych kultur na świecie. Jako pierwotne archetypy wpływają na nasze zachowanie i stosunki z innymi” (2016, s. 31). Stwierdzenie to odnosi się do mitologicznych postaci występujących w religiach różnych cywilizacji, przedstawiając uniwersalność cech przypisywanych obu płciom i ich wpływ na dominującą (bądź nie) rolę w społeczeństwie.

Jeśli przyjrzeć się charakterystyce płci na gruncie filozofii i dominującego poglądu mówiącego, że kobieta jest silnie związana z naturą, a mężczyzna — z kulturą, dostrzec można nierówności między nimi. Przed nastaniem Oświecenia związek kobiety z naturą był postrzegany dwójako: kojarzona była zarówno z przekazywaniem życia, jak i z dzikością, w związku z czym była i szanowana, i potępiana. „Rzecz zmienia się w epoce Oświecenia. Otóż Francis Bacon naturę traktuje jako mechanizm, który musi być wyjaśniany i kontrolowany; natura, jak i kobieta miała być podporządkowana mężczyźnie” (Barska, 2005, s. 19). Za nim idą kolejni myśliciele. Kartezjusz uważał, że racjonalność, będąca cechą męską, jest głównym atrybutem umysłu człowieka, co za tym idzie, stanowi podstawę określającą jestestwo. „Kobietę utożsamiano z ciałem oraz odmawiano jej jakichkolwiek zdolności intelektualnych” (Wodzik, 2012, s. 11). W ten sposób status kobiety ograniczał się do wykonawczynie woli mężczyzny, który miał wystarczająco dużo racjonalności i samodzielnego myślenia, by móc ujarzmić naturę, którą reprezentowała kobieta. Jednak związek kobiety z naturą nie zawsze był uznawany za cechę świadcząca o pośledniej roli kobiety. Według niemieckiego socjologa Georga Simmela deprecjonowanie kobiety

„jest niewłaściwe, a nawet absurdalne, gdyż kobiety istnieją w preudalistycznym stadium, a zarzucanie im braku logicznego myślenia należy uznać nie za defekt, a przywilej. Kobiety łatwo osiągną to, o co mężczyźni desperacko walczą” (Barska, 2005, s. 19). Obraz ten jest jednak o wiele bardziej pozytywny niż kanony XVII-wiecznej filozofii oświeceniowej odgórnie narzucającej sposób „myślenia” zarówno kobiet, jak i mężczyzn.

Postrzeganie kobiety w ujęciu filozoficznym jako istoty emocjonalnej i nieprzystosowanej do działań intelektualnych, a w ujęciu kulturowym — jako stworzonej głównie do opieki nad domem i dziećmi, przyczyniło się do sposobu jej przedstawiania w nauce. XIX-wieczni psychologowie badając ludzki umysł, nie brali pod uwagę kobiet w swoich analizach. Dlatego cała metodologia była dostosowana do mężczyzn, którzy jako jedyna grupa badawcza mieli reprezentować ogólny kształt umysłu osoby dorosłej.

Poglądy pierwszych psychologów spotkały się z krytyką przedstawicieli funkcjonalizmu, lecz nie poprawiło to postrzegania kobiecej inteligencji. Funkcjonalisci upodobnili swoje przekonania do tych reprezentowanych przez filozofów Oświecenia. Według psychologii funkcjonalizmu, czerpiącej inspirację z teorii ewolucji Karola Darwina, ważne były nie proces funkcjonowania mózgu i inteligencja, ale i adaptacja człowieka do nowych warunków życiowych. Różnice międzypłciowe postrzegano jako ukształtowane przez biologię, w związku z czym kobiety, cechujące się biologicznie przypisanym instynktem macierzyńskim, nie mogły wykazywać się logicznym myśleniem. Teorie te miały udowodnić, że są one istotami gorszymi niż mężczyźni. „Dopiero powstała później psychoanaliza zapoczątkowała w psychologii szerokie zainteresowanie fenomenem płci. Płciowość zaczęto od tej pory postrzegać w wielu aspektach i pojmować z różnych perspektyw badawczych” (Mandal, 2003, s. 16). Rozpoczęły to prace naukowe Zygmunta Freuda, którego teorie na temat płciowości służyły za inspirację dla naukowców różnych dziedzin. Teoria psychoanalizy Freuda, chociaż sprawiła, że kwestie kobiecości i męskości zaczęły być postrzegane z o wiele szerszej perspektywy, umocniła naturalistyczne postrzeganie kobiet oraz dominującą rolę mężczyzny w społeczeństwie, wyjaśniając w sposób biologiczny patriarchalne znaczenie mężczyzny i uległość kobiety wobec niego. Determinować to miała kobieca anatomia, gdyż jak to określał Freud, „biologia to przeznaczenie” (Szmaglińska, 2015, s. 289). Kobieta jako biologicznie niedoskonała, niepodobna do mężczyzny, miała doznawać frustracji z tego powodu, co było przyczyną m.in. homoseksualizmu kobiecego.

Teorie Freuda przyczyniły się w ogromnym stopniu do współczesnego sposobu postrzegania kobiet zarówno wśród ludzi nauki, jak i osób z nią niezwiązanych. Jedną z największych konsekwencji Freudowskich teorii psychoanalizy jest umocnienie w świadomości społecznej „fantazji o gwałcie”. Teza ta bardzo często używana jest przez psychiatrów reprezentujących szkołę psychoanalizy. Mówi ona, że kobiety same są winne dokonanych na nie napaści, ponieważ

w rzeczywistości podświadomie pragną, aby mężczyzna dokonał na nich gwałtu. Dziać się tak ma, ponieważ kobieta doznaje „ból menstruacyjny, bólu podczas pierwszego stosunku seksualnego i bólu porodowego. Kolejno przenosi się to na wszystkie strefy życia” (Szmaglińska, 2015, s. 24). Efekty tej teorii można widzieć współcześnie w sytuacjach oskarżeń o gwałt, również w tych dokonywanych w małżeństwach, i traktowania ofiar jako sprawców. „Centrum Praw Kobiet alarmuje, że w trakcie prowadzonego śledztwa to na kobiecie ciąży obowiązek udowodnienia, iż to nie ona sprowokowała gwałciela. Kobiety muszą odpowiadać na pytania dotyczące ich wcześniejszego życia seksualnego — muszą udowodnić, że przed całym zdarzeniem dobrze się prowadziły” (Panuszko, 2013).

Pogląd ten jest wynikiem nie tylko koncepcji Freuda, ale także mitów i wyobrażeń XIX-wiecznego społeczeństwa. Purytańskie i patriarchalne zbiorowości, w których przemoc wobec kobiet była zjawiskiem często występującym, także w domach klas wyższych, nie chciały wierzyć, że istnieje gwałt małżeński. Freud, chociaż początkowo uważał, że opisy jego pacjentek są efektem traumy doznanej za sprawą krewnych, zmienił pogląd z uwagi na liczbę opisywanych przypadków. Niestety stereotyp na temat gwałtu pozostał w opinii społeczeństwa jako krzywdzący schemat promowany zarówno jako metoda obrony w przypadkach molestowania seksualnego, jak i naukowe wyjaśnienie kobiecej natury.

Tezy Freuda spotkały się z krytyką jego uczniów. Jeden z nich, Alfred Adler, odszedł od biologicznego uzasadnienia płciowości, skupiając się na celach determinujących ludzką psychikę, takich jak „indywidualna potrzeba więzi ze społeczeństwem (potrzeba wspólnoty) oraz potrzeba wybitcia się w tym społeczeństwie (potrzeba samo potwierdzenia się, popęd mocy)” (za: Kratochvil, 1978, s. 50). Czynnikiem determinującym psychikę, zdaniem Adlera, była właśnie cywilizacja, która narzucała płciom ich role, a w związku z tym sposób myślenia. Ponieważ psychika jest efektem działań kultury, a nie biologii, może być kwestionowana, co – zdaniem Adlera – miało miejsce w przypadku kobiet. „U dziewcząt, które w pewnych kulturach mają pozycję podrzędną, może powstawać tzw. męski protest, polegający na ucieczce »od roli kobiety«: dziewczyna przyswaja sobie męski sposób bycia, stara się prześcignąć mężczyzn w dziedzinach uważanych za typowo męskie” (za: Kratochvil 1978, s. 51). Kobieta może nie lubić swojej płci i nie akceptować faktu, że jest kobietą. „Współcześnie tezę Adlera potwierdzają badania z różnych stron świata pokazujące, że istotnie odsetek kobiet niezadowolonych z faktu, że są kobietami, jest ponad dwukrotnie większy (około 25% ogółu kobiet) niż odsetek mężczyzn (około 10%) nie najlepiej czujących się w ciele mężczyzny” (Mandal, 2003, s. 2).

„Męski bunt” dobrze obrazuje zjawisko opisywane we współczesnej literaturze, zwane syndromem królowej pszczół („queen bee syndrome”). „Polega ono na przejściu męskich standardów i wartości przez kobiety osiągające sukces zawodowy przy jednoczesnym lekceważeniu i pogardzie wobec tradycyjnych

wartości kobiecych oraz innych kobiet. Kobiety takie podkreślają własną inność i dystansują się wobec innych kobiet, nie czując z nimi związku płci” (*Paradoksy emancypacji*, 2013). Syndrom ten charakteryzuje zjawisko ucieczki od kobiecości, która to wydaje się kobietom cechą charakteryzującą gorszego człowieka, będącego obrazem ich płci wykreowanym przez kulturę.

Nie tylko na gruncie psychologii starano się znaleźć naukowe uzasadnienie tego, że kobieta nie powinna być równa mężczyźnie. W drugiej połowie XIX wieku zaczął rozwijać się kobiecy ruch emancypacyjny, a kobiety domagały się równości i w kwestii praw wyborczych, i w kwestii dostępu do edukacji. Zakłócił on panujący od lat porządek społeczny. Skłoniło to męską część środowisk naukowych do prób biologicznego uzasadnienia powszechnie panujących reguł.

Poza teorią Darwina (która, jak opisano uprzednio, silnie wpłynęła na postrzeganie zarówno kobiety, jak i mężczyzny) próby wykorzystania nauki do ideologicznych celów podjął się Edward H. Clarke. Ten amerykański lekarz stosując obowiązujące zasady fizyki, starał się pokazać, że edukacja kobiet jest szkodliwa dla ich zdrowia. Jego koncepcja wzięła się z obowiązującego wówczas określenia „siły witalnej”. Jej istnienie miało wyjaśnić indywidualne różnice między ludźmi, jak np. to, że niektórzy męczą się wolniej niż inni lub są bardziej podatni na choroby. Dopiero kiedy „niemiecki lekarz i fizjolog, Hermann von Helmholtz, w roku 1852 zmierzył prędkość pojedynczego impulsu nerwowego, sensowne wydawało się przyjęcie założenia, że siła witalna jest pewną formą energii elektrycznej” (za: Bem, 2000, s. 22). W związku z tym uznawano, że zasada, która rządzi systemem nerwowym, jest tą samą, która odpowiada za procesy fizyczne. Zgodnie z pierwszym prawem dynamiki (inaczej nazywanym zasadą zachowania energii) Helmholtza, ilość energii w systemie jest stała. Stosując się do tego prawa, Clarke w swojej książce z 1873 roku *Sex in Education* ogłosił, że zgodnie z zasadą zachowania energii zdobywanie wyższego wykształcenia nie jest odpowiednie dla kobiet. Sandra Lipsitz Bem wyjaśnia teorię Clarke’a w następujący sposób: „Podstawowa teza Clarke’a była bardzo prosta. System nerwowy posiada pewną określoną ilość energii. Każda jej część zużyta na rozwój jednego z organów automatycznie obniża ilość energii, która może być wykorzystana przez inne organy. Edukacja poprzez kierowanie energii na rozwój mózgu, zabiera energię niezbędną kobiecie do rozwoju jej organów rozrodczych, a przez to jest szkodliwa dla zdrowia kobiety” (Bem, 2000, s. 23).

Pogląd o ryzyku, jakie ponoszą kobiety, edukując się, spotkał się z aprobatą wielu amerykańskich naukowców. Jako dowód potwierdzający słuszność tej tezy przedstawiono związek między dwoma zjawiskami, jakie odnotowano w Stanach Zjednoczonych: wzrost liczby uczelni przyjmujących kobiety, a jednocześnie spadek liczby urodzeń dzieci u absolwentek uniwersytetów. Prawdziwość tego podsumowania miał potwierdzać fakt, że niewyedukowane kobiety miały więcej dzieci. Teoria Clarke’a w rzeczywistości instrumentalnie korzy-

stała z pierwszego prawa dynamiki, stosując je do zdefiniowania ciała kobiety, aby w naukowy sposób „członkowie kierownictwa i kadry nauczycielskiej uczelni wyższych sprzeciwiający się dostępowi kobiet do edukacji wykorzystywali ją, by potwierdzić własne poglądy, wygodnie posługując się argumentem o konieczności zapewnienia kobietom bezpieczeństwa” (Swalby, 2017). Teoria ta jest jednym z kilku przykładów wykorzystywania nauk ścisłych i biologicznych do stworzenia interpretacji patriarchalnego społeczeństwa panującego w tamtych czasach. Tezy zawarte w *Sex in Education* trzy lata po wydaniu zostały skrytykowane przez Mary Putnam Jacobi, która w sposób naukowy, za pomocą regularnych, rzetelnych badań i analiz, przedstawiła bezzasadność teorii Clarke’a. „Wkrótce po tym, jak książka Clarke’a umocniła mury uniwersyteckie, Jacobi zdołała systematycznie i skutecznie zlikwidować tę barierę” (Swalby, 2017).

Trzy fale feminizmu jako sposób przedstawienia różnic w postrzeganiu płci

Wielkie zmiany w obecności kobiety w kulturze i społeczeństwie przyniosły narodziny feminizmu, który etapami rozwijał się do naszych czasów i w dalszym ciągu się rozwija. Nurt ten przez lata miał duży wpływ nie tylko na pozycję kobiety w społeczności, ale i na otwarcie dyskusji zarówno na temat równości płci, jak i na temat definiowania swojej tożsamości, w tym płciowej. Feminizm do dzisiaj cieszy się dużym poparciem różnych grup społecznych jako forma walki o równość oraz narzędzie krytyki wszelkich prób stworzenia systemu nierówności między płciami. Istotne jednak dla zrozumienia pojęcia feminizmu (a w związku z tym dla jego krytyki na przestrzeni wieków) jest to, że feminizm to nie ideologia. Ta według definicji jest pojęciem, „które określa zbiory poglądów służących do całościowego interpretowania i przekształcania świata” (Kozera, 2005, s. 25). „Feminizm nie uzasadnia tezy wywodami dotyczącymi racji, dla których ludzie powinny być równi. Nie wchodzi więc w dyskusje teoretyczne. To nurt praktycystyczny, który opiera się na wiedzy naukowej w interpretowaniu świata społecznych nierówności” (Kozera, 2005, s. 25).

Początki feminizmu sięgają Rewolucji Francuskiej. Wraz z hasłami o wolności i równości zaczęły podnosić się głosy kobiet, które uznawały, że równość praw człowieka nie powinna dotyczyć tylko mężczyzn. Kilkadziesiąt lat później, w XIX wieku, powstało Kobiece Towarzystwo Antyalkoholowe Stanu Nowy Jork – grupa kobiet poszkodowanych przez alkoholizm mężów. W 1860 roku została uchwalona ustawa o prawie posiadania własności przez kobiety zamężne. Stała się ona fundamentem rodzącej się pierwszej fali feminizmu i ruchu feministycznego. Jak opisuje to Aneta Kapelus: „Przełomowym momentem

w walce o równouprawnienie kobiet i mężczyzn była tzw. »pierwsza fala feminizmu« — czyli powstanie w Wielkiej Brytanii na przełomie XIX i XX wieku ruchu sufrażystek, który domagał się przyznania kobietom praw wyborczych oraz możliwości ich uczestnictwa w życiu społecznym i politycznym. Efektem działalności ruchu było m.in. przyznanie kobietom praw politycznych, obrona przed dyskryminującym ustawodawstwem pracy oraz pomoc kobietom trudniącym się prostytutką (zmiana pracy)” (2006, s. 1).

Pierwsze ruchy feministyczne doprowadziły do uzyskania praw wyborczych przez kobiety, czyniąc je równymi w sferze uczestnictwa w demokracji. Jednak sukcesy ruchu sufrażystek nie zmieniły stosunku zwolenników patriarchy do roli kobiet w społeczeństwie. Te, mimo większego dostępu do edukacji i możliwości głosowania, dalej uznawane były za osoby o gorszej pozycji. Zmiany przyniosła dopiero druga fala feminizmu.

Druga fala feminizmu „zaistniała obok czy raczej »w« rozmaitych, burzliwych zjawiskach społecznych lat 60. i 70. XX »w« związanych z ruchami kontrkulturowymi, wyzwolenческими czy antyrasistowskimi, ale także cywilizacyjno-technologicznymi” (Kamińska-Rudnicka, 2014). Druga fala zyskująca najwięcej zwolenników w krajach anglosaskich, była wynikiem przemian, jakie nastąpiły po II wojnie światowej. Sytuacja niedoboru rekrutów do walk na froncie zmusiła rząd Stanów Zjednoczonych do poboru mężczyzn pracujących, których stanowiska, w celu zachowania stabilności gospodarki, przejęły kobiety. Wraz z nabytą samodzielnością zaczęła narastać niechęć do roli kobiety jako gospodyni domowej. Coraz bardziej powszechne urządzenia mechaniczne, jak np. roboty kuchenne będące w stanie „zastąpić” panie w ich obowiązkach, oraz zwiększony dostęp do edukacji kobiet sprawiły, że te zaczęły kwestionować kształt obowiązującego porządku. Francuska filozofka Simone de Beauvoir w swoim dziele pod tytułem *Druga płeć* tak pisze: „Nikt nie rodzi się kobietą, lecz nią się staje” (2014). De Beauvoir zakwestionowała istnienie kobiecości w obowiązującym w tamtych czasach znaczeniu, uznając, że cechy narzucone kobietom są nimi tylko dlatego, że zostały im narzucone już od najwcześniejszych lat. Biologia w rzeczywistości nie jest tak istotna, jak uważano, gdyż nie jest tak jednowymiarowa. Jak twierdzi: „Samce i samice to dwa rodzaje osobników, które w obrębie gatunku różnią się funkcją reprodukcji; można je definiować jedynie korelacyjnie. Jednak należy zauważyć, że podział gatunku na dwie płcie nie jest jednoznaczny. W przyrodzie nie objawia się on powszechnie” (de Beauvoir, 1953, s. 33—34). Zauważa, że w świecie zwierząt są organizmy rozmnażające się bezpłciowo i bez udziału samca. „Filozofka wskazała na znaczenie świata zewnętrznego, w tym drugiego człowieka, w procesie poszukiwania własnej tożsamości. W tym kontekście pojawia się egzystencjalistyczne pojęcie sytuacji, która determinuje horyzont tożsamościowych poszukiwań każdego człowieka” (Helios, Jedlecka, 2018, s. 73). Tezy de Beauvoir stały się podstawą teorii gender, w myśl której zaczęto kwestionować obowiązujące role płci jako przypisa-

ne nie przez biologię, ale przez kulturę. Stworzyło to jednocześnie fundament ruchu drugiej fali feminizmu, który „zrodził się z rozczarowania dotychczasowymi działaniami na rzecz równouprawnienia, skupionymi wokół formalnych gwarancji prawnych. Zmiany prawne nie pociągnęły bowiem za sobą rzeczywistych zmian społecznych. Kobiety zaczęły pojawiać się w sferze publicznej, ale z założeniem, że wniosą do niej wartości typowo kobiece, a więc łagodność czy delikatność” (*Krótką historia ruchów...*).

Nowe podejście do znaczenia płci, traktujące ją jako twór kultury, umożliwiło zmiany pozwalające na równość wszystkich. Kobiety, które w okresie wojny pracowały w „męskich” zawodach, zaczęły się usamodzielniać i przekonywać, że biologiczna nierówność głoszona przez naukowców jest nieprawdziwa. Uderzyło to w patriarchalny porządek obowiązujący w krajach zachodniej cywilizacji od setek lat. „Podkreślić trzeba, że druga fala feminizmu przyczyniła się do przyjęcia w większości państw uregulowań wzmacniających pozycję kobiet, m.in. przez wprowadzenie wymogu jednakowych płac, zakazu dyskryminacji ze względu na płeć, zalegalizowanie aborcji” (Helios, Jedlecka, 2018, s. 24).

Feminizm drugiej fali, mimo swoich sukcesów, nie zapewnił równości w społeczeństwie, co można było zauważyć m.in. w różnicach wynagrodzeń kobiet i mężczyzn czy też patriarchalnego nastawienia w wielu firmach. Brak zmian w podejściu do kobiet doprowadził do narodzin ruchu trzeciej fali w latach 80. XX wieku. Inicjatorem nowego nurtu feministycznego było pokolenie córek dawnych działaczek drugiej fali, rozczarowanych efektami, jakie osiągnęło pokolenie matek. W przeciwieństwie do poprzedniczek aktywistki trzeciej fali głosiły skupienie się na osobach wszystkich ras i klas społecznych. Postulaty drugiej fali feminizmu były krytykowane za to, że reprezentowały tylko potrzeby kobiet heteroseksualnych, białych przedstawicielek klasy średniej i skupiały się na prywatnych problemach, takich jak aborcja lub dostęp do antykoncepcji. Początkowo trzecia fala była głosi-cielem tych samych oskarżeń, jednak ruch „stał się reprezentantem wielu kultur, tożsamości etnicznych, religijnych czy rasowych, stając się ruchem heterogenicznym” (Helios, Jedlecka, 2018, s. 94). Uczyniło to trzecią falę czymś więcej niż tylko ruchem starającym się zmienić wizerunek kobiety. Stała się ona ruchem dążącym do zmiany całego systemu i walczącym z szeroko rozumianą nierównością — ograniczaniem kobietom dostępu do edukacji, oraz piętnującym nietolerancję wobec mniejszości seksualnych itp. „Trzecia fala to wielość kultur, tożsamości etnicznych, rasowych, religijnych, a także płci, orientacji seksualnych i »spraw do załatwienia«. Feministkę trzeciej fali można spotkać w każdym z wielu ruchów społecznych — ekologicznym, alterglobalistycznym, antywojennym — czy w działaniach na rzecz mniejszości seksualnych” (Graff, 2005). Heterogeniczność tego ruchu sprawiła, że poprzednie postulaty feministek zaczęły sprawiać wrażenie mało znaczących dla społeczeństwa kobiet jako całości. „Stąd feministki »trzeciej fali«

mniej wagi przykładają do relacji mężczyzna — kobieta i dyskryminacji kobiet, a więcej do rozkładu władzy i siły, uważając, iż należy tak je przebudować, by kobieta swe autentyczne i autozdeteminowane »ja« mogła realizować czy to w pracy, czy w rodzinie” (Kapelusz, 2006, s. 2).

Pojawiają się koncepcje mówiące o tym, że idea feminizmu przestała być potrzebna wraz z końcem lat 70. i zwycięstwem drugiej fali. Pewne jest, że w ciągu kilkudziesięciu lat wszystkie trzy fale dokonały znaczących przełomów w demokratyzacji społeczeństwa, a przede wszystkim w zmianie w postrzeganiu kobiety w kulturze. Z jednostki przypisanej przez naturę do roli opiekunki domu, biologicznie mniej inteligentnej i samodzielnej niż mężczyzna kobiety stały się autonomicznymi uczestniczkami demokracji, mającymi możliwość działania w tych samych sferach, co mężczyźni — przynajmniej w niektórych rejonach świata.

Warto jednak zauważyć, że mimo tych przemian żadna z fal feminizmu nie osiągnęła celu, jakim było doprowadzenie do równouprawnienia kobiet w sferze publicznej. Chociaż można mówić o ewolucji w postrzeganiu kobiety i dostępie do dóbr, które przypisane były mężczyznom, to warto zauważyć, że wiele schematów będących tworamipoprzednich stuleci dalej występuje w powszechnym myśleniu, chociaż w o wiele łagodniejszej formie. Jest to widocznie chociażby w dyskusji na temat różnic między płciami i równouprawnienia, ta jednak „prędzej czy później kończy się argumentem o obsłudze młota pneumatycznego lub wydobywaniu węgla” (*Nie znają się na matmie...*, 2017). Ta argumentacja potwierdza wciąż istniejące przeświadczenie o kulturowej niedoskonałości kobiet i im przypisaną od wieków rolę opiekunek, niezdolnych do czynności wykonywanych tradycyjnie przez mężczyzn. Aspektami biologicznymi do dzisiaj tłumaczy się charakter kobiet jako „nadwrażliwych” lub „histeryczek”. Widać to na poziomie komunikacji, zwłaszcza w dyskusji publicznej, kiedy bardzo często głos kobiety uważa się za mniej ważny, stronniczy, wprowadzający chaos do dialogu. Dostrzec można niejednokrotnie w publicznej debacie, że wygodne i praktykowane jest „trzymanie kobiet z dala od męskiej rozmowy, usunięcie ich z niej” (Beard, 2018, s. 51). Postawy te są pozostałością po wiekach ignorancji elit patriarchalnego i stronniczego społeczeństwa, które przetrwały do czasów współczesnych.

Chociaż ruchy feministyczne nie zmieniły całkowicie sytuacji kobiet na świecie, wywarły ogromny wpływ na postrzeganie przez kobiety samych siebie. Te stały się bardziej skłonne do obrony przed aktami przemocy, które kiedyś były powszechne m.in. dlatego, że nie były uznawane za niewłaściwe. Bardzo dobrze widać to na przykładzie ruchu Me Too, który pokazał ewolucję społeczeństwa w stronę próby walki z obecnymi problemami. Zyskał on rozgłos w 2017 roku, wraz z oskarżeniami Harvey’a Weinsteina — jednego z najważniejszych producentów Hollywood — o liczne akty molestowania seksualne-

go. Wtedy to aktorka Alyssa Milano opublikowała hasztag Me Too i zachęcała wszystkie kobiety do tagowania w celu pokazania panującej mizoginii i traumatycznych doświadczeń innych kobiet. Post na portalu społecznościowym Twitter zapoczątkował globalny ruch. W 24 godziny od opublikowania wiadomości wykazano, że 4,7 mln postów z 12 mln opublikowanych na portalu Facebook było oznaczonych hasłem #metoo (*More than 12M "Me Too"...*). W internecie zaczęło pojawiać się wiele historii z całego świata (w tym również z Polski, oznaczonych jako #jateż) opisujących problem molestowania seksualnego. „MeToo otworzyło oczy na skalę i powszechność molestowania, przemocy seksualnej i zwykłego seksizmu. Historie były opowiadane w wielu językach na wszystkich szerokościach geograficznych. Liczba kobiet, które powiedziały MeToo, była szokująca. Nagle okazało się, że przemoc seksualna to element uniwersalnego doświadczenia kobiecości” (*Dwa lata temu...*, 2019). Skala problemu okazała się ogromna — molestowanie bowiem, jak wykazano, występowało w kręgach akademickich, artystycznych, politycznych.

Ruch Me Too nie doprowadził i nie doprowadzi do nagłej zmiany społeczeństwa. Pokazuje jednak ewolucję, jaka nastąpiła w ciągu wielu lat działania ruchów emancypacyjnych. Fakt, że kobiety z całego świata, niezrzeszone w żadnym wspólnym ruchu, były w stanie razem ujawnić skalę seksualnej przemocy, pokazuje o wiele większe ich możliwości w walce z dyskryminacją. Jednocześnie jest to świadectwo, że społeczeństwo stało się wrażliwsze i bardziej wyczulone na problemy, z jakimi muszą zmagać się kobiety. Daje to nadzieję, że w dalszej przyszłości pojawiać się mogą kolejne tego typu inicjatywy, a wraz z nimi społeczeństwo zacznie zdawać sobie sprawę z wcześniej niezauważanych lub ignorowanych problemów.

Problem ról genderowych w kulturze

Zgodnie z jedną z definicji gender to „zespół zachowań, norm i wartości przypisanych przez kulturę do każdej z płci” (PWN). Światowa Organizacja Zdrowia podaje podobną wykładnię, zgodnie z którą gender to „stworzone przez społeczeństwo role, zachowania, działania i atrybuty, jakie dane społeczeństwo uznaje za odpowiednie dla mężczyzn i kobiet” (*Gender: między ideologią...*). Obie definicje chociaż dobrze oddają pojęcie gender w jego potocznym znaczeniu (jako płć kulturową), są bardzo ogólne. Powoduje to ryzyko uproszczonego rozumienia zjawiska. Nieco bardziej szczegółową definicją jest ta autorstwa Roberta Stollera, według której gender „odnosi się do społeczno-kulturowych aspektów bycia mężczyzną i bycia kobietą” (*Obserwatorium Życia Kultury*). Chociaż formuła brzmi podobnie, słowo „aspekt” daje jej węższy,

bardziej szczegółowy sens. Można więc powiedzieć, że to, co rozumiemy jako role genderowe, to narzucone cechy kształtujące kulturowo płęć.

Pojęcie gender stało się przede wszystkim popularne wraz z drugą falą feminizmu, która to jako ruch intelektualny zaczęła badać rolę płciowości w kulturze. Zaczęto skupiać się na innych ujęciach niż sama biologia, która miała być argumentem na rzecz panującego podziału płciowego. W odniesieniu do gender powstała też dyscyplina nauki, jaką jest *gender studies* — zajmująca się badaniem zagadnienia roli płci w kulturze. W XXI wieku pojęcie gender występuje coraz częściej, w tym również w kontekście politycznym. Niektórzy krytycy uznają koncepcję gender za ideologię mającą na celu zniszczenie rodziny. Przyjęli bowiem, że podważa ona „wszelkie dotychczasowe normy odnoszące się do pojęcia kategorii męskości, kobiecości oraz wzajemnych relacji kobiet i mężczyzn” (Pawlak, 2014, s. 244). Istotnym zarzutem przeciwko gender jest odrzucenie deterministycznej roli biologii w życiu kobiet i mężczyzn. Oskarża się, że „usiłuje programowo zacierać przede wszystkim naturalną różnicę między mężczyzną i kobietą, sprowadzając ich tożsamość płciową do społecznej funkcji, którą w imię niewłaściwie pojętej wolności, każdy człowiek ma rzekomo prawo dowolnie wybierać, nie zważając na swoje biologiczne uwarunkowania” (Pawlak, 2014, s. 237).

Geert Hofstede, odnosząc się do biologicznych różnic płci, stwierdził, że poza kwestią prokreacji różnice fizyczne są po prostu statystyką. „Przeciętny mężczyzna jest wyższy i silniejszy od kobiety, ale jest dużo kobiet, które przewyższają siłą i wzrostem niejednego mężczyznę. Na tej samej zasadzie uważa się, że kobiety mają bardziej zwinne ręce i na przykład szybszy metabolizm, który pozwala im łatwiej odzyskiwać siły po przebytym wysiłku, jednak jest też wielu mężczyzn, którzy przewyższają pod tym względem kobiety” (Hofstede, 2007, s. 130—131). W rzeczywistości, gdyby przyjrzeć się argumentowaniu decyzji o wyborze ścieżki zawodowej różnicami biologicznymi, można by dostrzec wielokierunkową dyskryminację. Poza oczywistym zamknięciem ścieżki kariery dla kobiet i mężczyzn w wielu stereotypowych płciowo zawodach, narracja o biologii krzywdzi wszystkie osoby, które nie wchodzą w z góry narzucony schemat fizycznej męskości i kobiecości. W ten sposób kobieta silniejsza od mężczyzny staje się „chłopczycą” lub „babochłopem” — kimś pozbawionym wartości jako kobieta.

To również tego rodzaju stereotypy przyczyniły się do stworzenia ról genderowych, z którymi współczesna myśl feministyczna stara się walczyć. Jak wspomniano, obecnie wciąż trwają dyskusje o roli kobiety w społeczeństwie, w których wykorzystuje się — przywołane tu — argumenty cieszące się uznaniem w poprzednich epokach. Sama postawa emancypacyjna kojarzona z czasami współczesnymi i burzliwym stuleciem XX wieku w oczach krytyków jest albo formą marksistowskiej kontrkultury, służącej wyniszczeniu tradycyjnych wartości, albo formą kobiecego ekstremizmu, krzywdzącego płęć. Przeciwni-

cy feminizmu często zarzucają mu, że zaprzecza naturze obu płci, stając się szkodliwym dla całego społeczeństwa. Przykładem może być trwająca dyskusja społeczna o łączeniu macierzyństwa z karierą zawodową. W powszechnym ujęciu to kobieta powinna spędzić w domu pierwsze lata życia swojego dziecka, zapewniając mu opiekę i dbając o jego prawidłowy rozwój. Tworzy to oczywiste konsekwencje w postaci gorszego postrzegania młodych kobiet na rynku pracy — są uważane za „chwilowe” pracownice. Chociaż istnieją rozwiązania umożliwiające połączenie macierzyństwa z pracą zawodową, to są one bagatelizowane. Rozwój kariery i wychowywanie dziecka może w oczach społeczeństwa prowadzić do emocjonalnego zaniedbania w relacji: matka — dziecko. Przykładowo, jedno z badań Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego poświęcone roli matki w pracy sprawdziło stosunek mężczyzn do pracujących matek. Nie byli jednomyślni. „Ostatecznie grupy skłoniły się ku opinii, że matka powinna mieć możliwość podjęcia pracy, ale musi to wiązać się z przemyśleniem wszelkich kosztów, jakie z tego tytułu poniesie dziecko. Kobieta powinna zatem wziąć pod uwagę sposoby ich minimalizacji, takie jak: poszukiwanie zatrudnienia w oparciu o elastyczny czas pracy lub mniejszy etat” (ROPS, 2015, s. 42). Obie płcie są więc „rozliczane” z tego, jak sobie radzą z kulturowo narzuconymi rolami. „Kobiety, nie chcąc być oskarżane o »nieradzenie sobie« lub bycie kiepską matką i żoną, podejmują się większości obowiązków domowych, mimo iż dzielą z mężczyznami rolę żywiciela rodziny. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że stygmat »złej matki« ma znacznie poważniejsze skutki niż stygmat »kiepskiego ojca«” (Anioł, 2014, s. 138).

Wykonywanie większej liczby obowiązków sprawia, że rozwój kariery jest dylematem pomiędzy rodziną a własnymi potrzebami. Wybranie siebie, kosztem partnera i dzieci, postrzegane jest jako akt egoizmu. Mężczyzna, obarczony tylko obowiązkiem „łowcy” — karmiciela, nie musi przejmować się tego typu decyzją — to naturalne, że musi poświęcić swój czas dla dobra rodziny (zyskując przy tym profity np. w postaci awansu społecznego). Dlatego odwrotna sytuacja, w której mężczyzna przyjmuje rolę opiekuna ogniska domowego w kategorii męskiej kultury, zaburza naturalny porządek rzeczy, szkodząc obu płciom w realizacji ich celów. Chociaż istnieją rozwiązania, tj. urlop ojcowski pomagający walczyć z tym stanem, nie rozwiązują one problemu mentalności mężczyzn. „Dzisiejsze kobiety odrzucają tę alternatywę i ofiarę, skłaniają się raczej ku zmianie porządku świata, czyli inaczej mówiąc – męskich postaw. Nie tylko nie chcą już produkować dzieci, by zasłużyć na miano »kobiety doskonałej«, lecz także wymagają, jako warunku przyzwolenia na prokreację, by dzielono z nimi wszystkie trudy matkowania i wychowania” (Badinter, 1998, s. 261). Dlatego przeciw kategoryzacji ról płciowych stanął feminizm, mający na celu krytykowanie z góry narzuconych ról społecznych.

Jak wspomniano, idea feministyczna ewoluowała z ruchu emancypacji kobiet w walkę z dyskryminacją wszystkich grup — zarówno tych etnicznych,

jak i płciowych czy seksualnych. Dlatego walka z obowiązującymi rolami genderowymi zgodnie z współczesną myślą feministyczną ma służyć nie tylko poprawie sytuacji kobiet, ale ludzi w ogóle. „Nowoczesny feminizm musi wykorzystać dominację, troszczyć się o bezpieczeństwo socjalne. Pod hasłem »prawa kobiet prawami człowieka« feministki na całym świecie łączą walkę z lokalnymi praktykami patriarchalnymi i kampanie na rzecz reform w prawie międzynarodowym” (Helios, Jedlecka, 2018, s. 103). W związku z tym istniejący od lat w zmiennej formie podział na role „męskie” i „żeńskie” powinien zostać zniesiony nie tylko w interesie kobiet, ale również mężczyzn.

Celem współczesnych państw demokratycznych jest zapewnienie wszystkim obywatelom równego traktowania. Ma on być i jest osiągany poprzez wprowadzone prawa, które mają zwalczać nierówności społeczne. Formalnie wiele państw, np. członków Unii Europejskiej, może pochwalić się znacznym zmniejszeniem różnic między obywatelami. Jednak gdyby przyjrzeć się sytuacji bliżej, można dostrzec ukryte problemy, na które władze często nie zwracają uwagi. O ile prawo wymusza równouprawnienie przez nakazy i zakazy, o tyle nie ma ono wpływu na myślenie ludzi, w związku z tym na podejmowane przez nich działania. Pozwala to na odsuwanie kobiet zarówno od rynku pracy, jak i od życia politycznego. Dlatego chociaż zakazane jest kierowanie się kryterium płci w doborze osoby na dane stanowisko, to nie ma żadnej przeszkody, by pracodawca zrezygnował z kandydatki na rzecz kandydata ze względu na własne przekonania na temat płci. Problemem nie są przepisy, ale myślenie i kody kulturowe, które są powielane. Kiedy powstają inicjatywy mające zmienić te stereotypy, rodzi się społeczny bunt. Wówczas można dostrzec trudy demokracji w realizacji jej podstawowego celu. „Elementem tradycyjnej krytyki liberalnej demokracji jest teza, że przyznaje ona jedynie formalną równość polityczną, ignorując zarazem — czy wręcz akceptując — nierówności społeczne, które są związane z gospodarką rynkową” (Philips, 1992, s. 228). Daje to grunt dla feministycznej krytyki politycznej i społecznej, która ma na celu pokazanie ukrytych wad panującego systemu, najczęściej niedostrzeganych przez uprzywilejowane grupy.

Przemiany nie są prostym procesem, ponieważ wiążą się z utratą przywilejów i pozycji do tej pory zarezerwowanych tylko dla jednej ze stron i nadaniem ich drugiej. Dla grupy dominującej jest to odebranie praw, które „jej się należą” na rzecz innej, mniej znaczącej formacji. Uznanie feministycznej krytyki byłoby przyznaniem, że wielowiekowa kultura i tradycja były krzywdzące i zmierzały w złym kierunku. Liczne przemiany polityczne okazały się błędem, ponieważ skupiały się na elitarnej grupie, za jaką uznawani byli mężczyźni. Dochodzi więc do paradoksu, w którym krytyka feministyczna spotyka się z krytyką, jednocześnie jej przeciwnicy nie proponują żadnej formy kompromisu.

Krytyka feministyczna nie tylko przyniosła zmiany w życiu kobiet czy mniejszości. Pokazała przede wszystkim błędy ludzkości popełniane na prze-

strzeni dziejów. Nawet w tak wielkich przeobrażeniach, jak demokratyzacja społeczeństwa czy usunięcie podziałów społecznych, pomijano duże grupy, np. kobiety. Przedstawiciele feminizmu starają się dostrzec te wady i zmienić przestrzeń społeczno-kulturalną na taką, w której każda ze stron będzie posiadać w realny sposób takie same prawa i obowiązki.

Podsumowanie

Kultura wytworzyła obraz tego, jak w społeczeństwie mają wyglądać płcie męska i żeńska. Obu przypisano konkretne role, których — jak uznawano — nie powinno się zmieniać. Nauka, a wcześniej filozofia, starały się racjonalizować i tłumaczyć istniejący podział. Wraz z przeobrażeniami społecznymi i politycznymi pojawiła się możliwość przewartościowania, jaką przyniosły feministyczne organizacje. Rozwój ruchu nie tylko doprowadził do zmiany sytuacji kobiet, a później zwrócenia uwagi na mniejszości, ale również pozwolił na powstanie nowej formy interpretacji obowiązującego porządku. Feministyczna krytyka tego podziału umożliwiła wskazanie wad patriarchalnego systemu, ale również dostrzeżenie negatywnych zachowań, jakie po sobie zostawił, jak chociażby krzywdząca ocena pojęcia męskości i kobiecości. Spojrzenie na panujące role genderowe z perspektywy feministycznej może pozwolić dostrzec nowe i niespotykane wcześniej problemy społeczne, niekoniecznie dotyczące kobiet, ale również mężczyzn, a także wszelkich mniejszości.

Bibliografia

- Anioł, J. (2014). Kobieta-matka w roli zawodowej. Obrazy pracujących matek w polskich i amerykańskich serialach telewizyjnych. *Kultura — Społeczeństwo — Edukacja*, 1(5).
- Badinter, E. (1992). *Historia miłości macierzyńskiej*. Przeł. K. Choiński. Warszawa: Oficyna Wydawnicza VOLUMEN.
- Barska, A. (2005). Tożsamość społeczno-kulturowa płci w kontekście ponowoczesnego świata. W: A. Barska, E. Mandal (red.), *Tożsamość społeczno-kulturowa płci*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Beard, M. (2018). *Kobiety i władza. Manifest*. Przeł. E. Hornowska. Poznań: Rebis.
- Beauvoir, S. de (1953). *The Second Sex*. London.
- Beauvoir, S. de (2014). *Druga płeć*. Przeł. G. Mysielska, M. Leśniewska. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.

- Bem, S.L. (2000). *Męskość, kobiecość. O różnicach wynikających z płci*. Przeł. S. Pikiel. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Bolen, J.S. (2016). *Boginie w każdej kobiecie*. Przeł. M. Junkieles. Józefów: Wydawnictwo Yemaya.
- Dwa lata temu jeden hashtag zmienił świat. #MeToo* (2019). Pobrano z: <https://spidersweb.pl/2019/10/metoo-historia-molestwowanie-seksualne.html> (data dostępu: 16.10.2020).
- Gender*. Pobrano z: <http://ozkultura.pl/wpis/3757/16> (data dostępu: 16.10.2020).
- Gender*. Pobrano z: <https://sjp.pwn.pl/sjp/gender;2559039.html> (data dostępu: 16.10.2020).
- Gender: między ideologią a nauką, czyli co to właściwie jest*. (2013). Pobrano z: <https://histmag.org/Gender-miedzy-ideologia-a-nauka-8845> (data dostępu: 16.10.2020).
- Graff, A. (2005). *Trzecia fala feminizmu*. Pobrano z: <http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,53662,2715339.html?disableRedirects=true> (data dostępu: 16.10.2020).
- Helios, J., Jedlecka, W. (2016). *Wpływ feminizmu na sytuację społeczno-prawną kobiet*. Wrocław: E-Wydawnictwo.
- Helios, J., Jedlecka, W. (2018). *Urzeczywistnianie idei feminizmu w ogólnościowym dyskursie o kobietach*. Wrocław: E-Wydawnictwo.
- Hofstede, G., Hofstede, G.J. (2007). *Kultury i organizacje. Zaprogramowanie umysłu*. Przeł. M. Durska. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Kamińska-Rudnicka, M. (2014). *Feminizm Simone de Beauvoir jako obraz feminizmu drugiej fali*. Pobrano z: <http://machinamysli.org/feminizm-simone-de-beauvoir-jako-obraz-feminizmu-drugiej-fali> (data dostępu: 16.10.2020).
- Kapelusz, A. (2006). *Historia baby z wąsami, czyli feminizm wczoraj i dziś*. Pobrano z: <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5011> (data dostępu: 16.10.2020).
- Kozera, B. (2005). *Równość kobiet i mężczyzn*. W: A. Barska, E. Mandal (red.), *Tożsamość społeczno-kulturowa płci*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Kratochvil, S. (1978). *Psychoterapia*. [Przeł. A. Ciechanowicz, M. Erhardt-Gronowska]. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Krótką historią ruchów działających na rzecz kobiet*. Pobrano z: <https://dzieci.sawazne.pl/krotka-historia-ruchow-dzialajacych-na-rzecz-kobiet/> (data dostępu: 16.10.2020).
- Mandal, E. (2003). *Kobiecość i męskość. Popularne opinie a badania naukowe*. Warszawa: Żak.
- More than 12M „Me Too” Facebook posts, comments, reactions in 24 hours* (2017). Pobrano z: <http://cbsnews.com/news/metoo-more-than-12-million-facebook-posts-comments-reactions-24-hours/> (data dostępu: 16.10.2020).
- Nie znają się na matmie, ale świetnie radzą sobie z dziećmi? Rozbrajamy stereotypy o kobietach* (2017). Pobrano z: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/nauka/1715410,4,nie-znaja-sie-na-matmie-ale-swietnie-radza-sobie-z-dziecmi-rozbrajamy-stereotypy-o-kobietach.read> (data dostępu: 16.10.2020).
- Obserwatorium Żywej Kultury*. Pobrano z: ozkultura.pl (data dostępu: 16.10.2020).

- Panuszko, A. (2013). „Chciałabym zgłosić użycie gwałtu...”. *Policja: proszę przyjść jutro*. Pobrano za: <https://www.wprost.pl/tylko-u-nas/383677/chciala-bym-zglosic-usilowanie-gwaltu-policja-prosze-przyjsc-jutro.html> (data dostępu: 16.10.2020).
- Paradoksy emancypacji* (2013). Pobrano z: <http://www.naukaonline.pl/nasze-teksty/nauki-humanistyczne/item/34-paradoksy-emancypacji> (data dostępu: 16.10.2020).
- Pawlak, Z. (2014). Filozoficzne aspekty ideologii „gender”. *Studia Włocławskie*, 16.
- Phillips, A. (1992). Czy feministki muszą zrezygnować z liberalnej demokracji? W: P. Śpiewak (red.), *Przyszłość demokracji. Wybór tekstów*. Warszawa: Fundacja Aletheia.
- ROPS (2015). *Spoleczna rola matki — wyzwania współczesnego macierzyństwa. Raport z badania 2015*.
- Swalby, R. (2017). „Naukowe” podstawy dyskryminacji kobiet? *Ona z nimi walczyła*. Pobrano z: <https://krytykapolityczna.pl/kultura/czytaj-dalej/naukowe-podstawy-dyskryminacji-kobiet-ona-z-nimi-walczyla/>(data dostępu: 16.10.2020).
- Szczap, A. (2013). Rodzina w poglądach wybranych filozofów. *Wychowanie w Rodzinie*, 7.
- Szmaglińska, K. (2015). Aktualność Sigmunda Freuda: aporie teorii queer i ich przewyciężenie. *Folia Philosophica*, 33.
- Wodzik, J. (2012). Próba ustalenia statusu ciała w filozofii Simone de Beauvoir. W: T. Rachwał, K. Więckowska (red.), *(Nad)użycia ciała w kulturze*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Petycje w miastach na prawach powiatu oraz pozostałych gminach miejskich województwa śląskiego w latach 2015—2019

Petitions in city-districts and
other Municipal Communes in Silesia Province
between 2015 and 2019

Łukasz Wielgosz*

Abstrakt

We wrześniu 2019 roku minęły cztery lata od wejścia w życie Ustawy z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach. To dobry moment, aby sprawdzić, w jaki sposób realizowane jest konstytucyjne prawo obywateli do składania petycji.

Celem podjętym w artykule jest przeanalizowanie sposobu, w jaki władze 49 gmin miejskich województwa śląskiego (w tym 19 miast na prawach powiatu) postępują z petycjami obywateli. Przez cztery lata od wejścia w życie wspomianej Ustawy do władz tychże gmin złożono 864 petycje.

Analiza danych pozwala dojść do wniosku, że nie ma jednolitej praktyki postępowania wobec tychże spraw. Władze

Abstract

In September, 2019 it was four years since the passage of the Bill on Petitions of 11 July, 2014. This was therefore an appropriate time to examine the operation of the constitutional right of citizens to petition their government.

The aim of this paper is to analyse the actions taken by 49 municipal governments in the Silesian Voivodship (including 19 cities with poviats rights) in response to citizens' petitions. In the four years since the passage of the Bill on Petitions, 864 petitions have been filed with the authorities of these 49 municipal governments.

Analysis of the data leads to the conclusion that there has not been a single procedural response in these cases. The autho-

* doktorant (lukaszwielgosz@gmail.com); <https://orcid.org/0000-0002-9171-1152>

każdej gminy miejskiej inaczej podchodzą do kwestii procedowania petycji — część wykonuje swoje zadania wzorowo, stanowiąc przykład proobywatelskiej postawy, a część ogranicza się do ustawowego minimum. Zróżnicowany jest również sposób rozpatrywania petycji — w jednych miastach odpowiedzi udzielane są błyskawicznie, w innych miastach sprawy ciągną się bardzo długo, aż do granic ustawowych.

Słowa kluczowe: petycje, Biuletyn Informacji Publicznej, samorząd terytorialny, gminy miejskie, demokracja partycypacyjna

rities in each municipality have pursued their own strategies in processing citizens' petitions: some have acted in an exemplary fashion, providing models of pro-citizen governance, while others have done merely the minimum required by the law. There is also observed considerable difference in the examination of the petitions: in some municipalities responses have been issued in timely fashion, while in others the matter has been protracted, even up to the deadline provided in the Bill.

Key words: petitions, public records, local governments, urban gminas, participatory democracy

Wstęp

Celem podjętym w artykule jest prześledzenie sposobu, w jaki władze 49 gmin miejskich województwa śląskiego (w tym 19 miast na prawach powiatu) postępują z wpływającymi do urzędu petycjami obywateli. Problem badawczy postawiono wokół pytania: Czy mieszkańcy wybranych miast województwa śląskiego mogą w pełni korzystać z prawa, które gwarantuje im Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 roku oraz Ustawa z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach? Aby odpowiedzieć na ten problem badawczy, zastosowano metody statystyczne (zgromadzono i przetworzono dane na temat petycji złożonych do władz gmin miejskich), przeprowadzono analizy instytucjonalno-prawne (czy urzędy miast stosują się do norm prawnych wynikających z Ustawy, w jaki sposób wykorzystują przepisy Ustawy do rozwiązywania problemów zawartych w petycjach) oraz dokonano — pod względem jakości postępowania z petycjami — analizy porównawczej sytuacji wszystkich omawianych miast.

Artykuł stanowi kontynuację badań nad petycjami składanymi przez polskich obywateli do władz samorządowych, zapoczątkowanych wcześniej i zaprezentowanych w artykule *Petycje w miastach na prawach powiatu województwa śląskiego*, który ukazał się w 2019 roku w 25. tomie kwartalnika „*Studia Politicae Universitatis Silesiensis*” (Wielgosz, 2019).

Operacjonalizacja problemu badawczego

Przedmiotem badań były petycje złożone do władz 49 miast (Bielsko-Biała, Bytom, Chorzów, Częstochowa, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jastrzębie-Zdrój, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Rybnik, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze i Żory, a także Będzin, Bieruń, Cieszyn, Czeladź, Imielin, Kalety, Knurów, Lędziny, Lubliniec, Łaziska Górne, Miasteczko Śląskie, Mikołów, Myszków, Orzesze, Poręba, Pszów, Pyskowice, Racibórz, Radlin, Radzionków, Rydułtowy, Sławków, Szczyrk, Tarnowskie Góry, Ustroń, Wisła, Wodzisław Śląski, Wojkowice, Zawiercie i Żywiec). Przez pojęcie władz miasta rozumie się instytucje prezydenta miasta (ewentualnie jego zastępcy) oraz rady miasta (lub ogółu radnych — zdarzały się bowiem petycje kierowane „do radnych miasta”, a nie konkretnie do samej Rady Miasta). Tylko petycje wnoszone do tych podmiotów stanowią przedmiot analizy, pod uwagę zatem nie były brane te petycje, które składano bezpośrednio do spółek miejskich, miejskich instytucji kultury, miejskich przewoźników itd.

Na początku warto zaznaczyć, iż w tekście określenia „gmina miejska” i „miasto” będą używane wymiennie. Dbając jednak o precyzję, należy przypomnieć, iż nie każde „miasto” jest gminą miejską. Są bowiem miasta będące samodzielnymi gminami miejskimi. Miasta również mogą wchodzić w skład gminy miejsko-wiejskiej jako jednostka pomocnicza tejże gminy. W województwie śląskim funkcjonują dwadzieścia dwie gminy miejsko-wiejskie — nie są one jednak przedmiotem badań w tym artykule. Mianem „miasta” będą również nazywane miasta na prawach powiatu.

Analizie zostaną poddane te petycje, które zostały złożone w ciągu pierwszych czterech lat obowiązywania nowych przepisów dotyczących prawa petycji. Z tego powodu początek badań wyznacza data wejścia w życie Ustawy z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach — 6 września 2015 roku, a koniec — data 6 września 2019 roku. Zakładając najbardziej pesymistyczny wariant, iż na odpowiedź na petycję złożoną w dniu daty końcowej można czekać do sześciu miesięcy (podstawowe trzy miesiące oraz dodatkowe trzy miesiące, w przypadku przedłużenia okresu rozpatrywania petycji), to informacja o rozpatrzeniu takowej petycji musiałaby zostać przekazana najpóźniej na początku marca 2020 roku. Dzięki tak postawionej granicy czasowej zbiór danych będzie zamknięty.

Artykuł 8. Ustawy z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach nakłada obowiązek niezwłocznego zamieszczenia na stronie internetowej podmiotu rozpatrującego petycję lub urzędu go obsługującego informacji zawierającej odwzorowanie cyfrowe (skan) petycji, datę jej złożenia oraz (w przypadku wyrażenia zgody) imię i nazwisko albo nazwę podmiotu wnoszącego petycję lub podmiotu, w którego interesie petycja jest składana. Ta informacja powinna być

niezwłocznie aktualizowana o dane na temat przebiegu postępowania, w szczególności dotyczące zasięganých opinii, przewidywanego terminu oraz sposobu załatwienia petycji.

W przypadku miast w województwie śląskim informacje o petycjach najczęściej (45 na 49 miast) publikowane były w miejskich Biuletynach Informacji Publicznej (BIP) — przeważnie wszystkie informacje trafiały do zbiorczej zakładki bądź bazy danych, czasami petycje były dzielone na te rozpatrywane przez prezydenta miasta i na te rozpatrywane przez radę miasta. Inaczej było w przypadku Bierunia (*Urząd Miasta Bierunia. Petycje*), Bytomia (Bytom: *Petycje*) i Radlina (Radlin: *Oficjalna strona i Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Radlin*), gdzie informacje o petycjach znajdują się na stronie internetowej miasta, oraz Katowic, gdzie stworzono osobny rejestr petycji (*Rejestr petycji*).

Wszystkie miasta publikują w swoich BIP-ach (czy też na stronach/rejestrach) skany petycji składanych do władz (aczkolwiek zdarzają się małe ubytki tychże skanów albo też pliki udostępnione w załącznikach bywają uszkodzone i nie ma możliwości ich odczytania, są to jednak pojedyncze przypadki). Do niedawna największe problemy w tym zakresie miały Świętochłowice i Mysłowice (Wielgosz, 2019). W Świętochłowicach w latach 2015—2018 publikowano tylko bardzo lakoniczne zbiorcze informacje o petycjach. Od 2019 roku miasto prowadzi jednak publiczną ewidencję petycji (*Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Świętochłowicach*). Poprawa nastąpiła również w Mysłowicach — tamtejszy Urząd Miasta w swoim BIP-ie publikował tylko zbiorcze informacje na temat rozpatrywanych petycji w 2017 roku (co więcej, na stronie nie ma żadnych informacji o petycjach z 2015 i 2016 roku). Od 2018 roku jednak jest prowadzony publiczny rejestr petycji (*Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Mysłowice*). Spośród 864 petycji złożonych do władz miast województwa śląskiego w omawianym czasie możliwe jest zapoznanie się z treścią 848 z nich (i zaklasyfikowanie ich do odpowiednich kategorii tematycznych).

Zgodnie z omawianą Ustawą informacje o petycjach powinny być aktualizowane o dane z przebiegu postępowania oraz o ostateczne rozstrzygnięcia. Problem w tym, że ustawodawca nie sprecyzował, w jaki sposób urzędy powinny to czynić (czy mają to być skany każdego z tych dokumentów, tak jak w przypadku samej petycji, czy też wystarczy prosta informacja). Ta nieścisłość to poważna wada Ustawy — część urzędów bowiem ogranicza się właśnie do lakonicznego informowania o przebiegu procedowania i wynikach petycji. Dzieje się tak w Będzinie (*Petycje*), Gliwicach (*Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Gliwicach*), Jaworznie (*Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miejskiego w Jaworznie*), Katowicach (*Rejestr petycji*), Knurowie (*Wykaz petycji*), Rybniku (*Biuletyn Informacji Publicznej Urząd Miasta Rybnika*) i Sławkowie (*Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje*). W Mysłowicach do końca 2017 roku (*Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Mysłowice*) oraz Świętochłowicach (*Biuletyn In-*

formacji Publicznej. Urząd Miejski w Świętochłowicach) starano się pozyskać jakąkolwiek wiedzę na temat petycji z tzw. informacji zbiorczych.

W przypadku 82 petycji (spośród 864, do których treści istnieje dostęp) nie udało się znaleźć informacji na temat daty odpowiedzi na to pismo. Są to przypadki, w których urzędy miast nie zamieściły ani skanu odpowiedzi, ani skrótovej informacji o dacie rozpatrzenia petycji. Żadnych informacji na ten temat nie zaleziono też w corocznych zbiorczych informacjach o petycjach. Takie sytuacje zdarzyły się w 25 z 49 miast. W większości były to jednak pojedyncze uchynienia. Martwi najbardziej postawa władz Raciborza (brak informacji o dacie i formie odpowiedzi przy wszystkich 6 petycjach), Rybnika (brak wspomnianych informacji od 2019 roku), Sławkowa (brak wspomnianych informacji od 2018 roku) i Świętochłowic (brak informacji o dacie i formie odpowiedzi przy wszystkich 23 petycjach).

W zdecydowanej większości przypadków do władz miasta kierowano petycje pojedyncze. Warto jednak wspomnieć o możliwości wynikającej z artykułu 11. Ustawy, składania petycji wielokrotnej, czyli takiej, która składa się z 2 lub większej liczby petycji, które dotyczą tej samej sprawy. Wtedy to podmiot właściwy do rozpatrzenia petycji może zarządzić ich łączne rozpatrywanie. W niniejszym artykule petycje wielokrotnie traktowane są jako jedna petycja. Zdarzają się również petycje adresowane zarówno do prezydenta miasta, jak i rady miasta, na które wnioskodawcy otrzymywali osobne odpowiedzi. Takie petycje również zostały potraktowane jako jedna petycja.

Za datę złożenia wniosku przyjęto moment, w którym pismo zostało realnie złożone w urzędzie. O tym fakcie powinna świadczyć pieczętka potwierdzająca przyjęcie pisma. Niestety, w dokumentacji niektórych miast zdarzają się skany petycji, na których nie ma żadnych pieczętek urzędowych. Zdarzają się również przypadki, w których data przyjęcia pisma zawarta w BIP-ie nie zgadza się z datą pierwszej urzędowej pieczętki (sugeruje się, że przyjęcie pisma nastąpiło później, niż wskazuje na to pieczętka). Jak stanowi artykuł 10., ustęp 1, „petycja powinna być rozpatrzona bez zbędnej zwłoki, jednak nie później niż w terminie 3 miesięcy od dnia jej złożenia”. Pismo staje się petycją w momencie, kiedy obywatel złoży je do urzędu, a nie wtedy, gdy odpowiednia osoba opublikuje dokument w BIP-ie lub merytorycznie się nim zajmie. Tak więc w rubryce można znaleźć datę pierwszej pieczętki, a jeśli takiej nie było — wtedy datę podaną w BIP-ie.

Od wskazanej reguły istnieją trzy wyjątki. Po pierwsze, jeśli w petycji nie oznaczono adresata petycji, nie wskazano przedmiotu petycji lub, występując z petycją w interesie podmiotu trzeciego, nie przedstawiono danych tego podmiotu ani jego zgody, wtedy w terminie 30 dni od dnia złożenia petycji zwraca się wnioskodawcę, by w terminie do 14 dni uzupełnił braki. Czas rozpatrywania petycji liczy się więc od momentu uzupełnienia braków formalnych. Po drugie, na mocy artykułu 11. Ustawy, gdy w ciągu miesiąca od otrzymania

nia pierwszej petycji do urzędu wpływają kolejne petycje dotyczące tej samej sprawy, to podmiot właściwy do ich rozpatrzenia może zarządzić ich łączne rozpatrzenie. Wtedy to może zostać zarządzone okres oczekiwania na dalsze petycje (do 2 miesięcy). Termin rozpatrzenia petycji liczy się od dnia upływu tego okresu. Po trzecie, jeśli petycja jest zaadresowana do podmiotu niewłaściwego do jej rozpatrzenia, to taki adresat ma obowiązek w ciągu 30 dni przesłać tę petycję do właściwego podmiotu. Czas rozpatrzenia petycji liczy się więc od chwili otrzymania petycji przez właściwy podmiot. Wszystkie te wyjątki zostały uwzględnione w artykule.

Data odpowiedzi na petycję stanowi moment wygenerowania pierwszej, całościowej, merytorycznej odpowiedzi. Jeśli na temat petycji stanowisko zajęli osobno prezydent miasta i osobno rada miasta, to w tej rubryce widnieje data udzielenia pierwszej odpowiedzi. Zdarzało się również, iż po podjęciu publicznej decyzji na temat petycji w formie uchwały rady miasta przewodniczący rady wysyłał dodatkową odpowiedź do wnioskodawców, w której informował o przyjęciu danego aktu prawa miejscowego. W badaniu przedstawionym w dalszej części tekstu za datę odpowiedzi uznano dzień przyjęcia stosownej uchwały, aczkolwiek warto docenić ten gest przewodniczących rad miast (nie każdy wnioskodawca musi śledzić obrady rady miasta czy też interesować się lokalną polityką, a takie powiadomienie o rozpatrzeniu petycji może okazać się przydatne). Wyniki badań przedstawiono tabelarycznie.

Petycje w miastach województwa śląskiego w latach 2015—2019

Od 6 września 2015 roku do 6 września 2019 roku do władz miast województwa śląskiego skierowano 864 petycje. Tabela 1 przedstawia liczbę petycji zgłaszanych do władz poszczególnych miast województwa śląskiego w omawianym okresie. Najwięcej petycji skierowano do władz Katowic (68), Sosnowca (59), Częstochowy (56), Rybnika (49) i Bielska-Białej (42). Najmniej pracy z petycjami miały urzędy miasta w Kaletach, Porębie i Rydułtowach (po jednej petycji). Wspomniana tabela oraz wykres 1 przedstawiają również rodzaje zgłaszanych petycji w poszczególnych miastach.

Poszczególne petycje zostały sklasyfikowane pod kątem merytorycznej zawartości i podzielone na następujące kategorie:

- ekologia — najczęściej były to kwestie dotyczące smogu, spalin samochodowych oraz głosy sprzeciwu mieszkańców wobec inwestycji, które miałyby powodować degradację środowiska (m.in. wycinki drzew czy działalności poszczególnych przedsiębiorstw, która wpływa na zanieczyszczenie powietrza, wody lub gleby);

Tabela 1

Liczba i rodzaj petycji zgłaszanych do władz miast na prawach powiatu
pomiędzy 6 września 2015 roku a 6 września 2019 roku

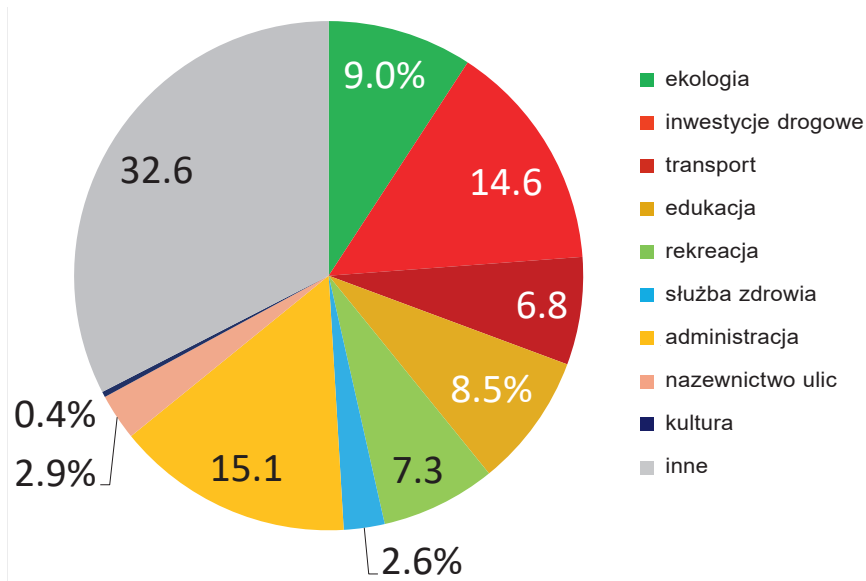
Miasto	Liczba petycji	Eko-logia	Inwe-stycje drogo-we	Trans-port	Eduka-cja	Rekre-acja	Służba zdrowia	Admi-nistra-cja	Nazwy ulic	Kultura	Inne
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Bielsko-Biała	42	3	3	3	6	2	4	4	6	0	11
Bytom	15	3	2	0	2	1	0	2	0	0	5
Chorzów	19	3	1	0	3	4	0	4	0	0	4
Częstochowa	56	5	12	14	1	3	3	4	2	0	12
Dąbrowa Górnicza	39	2	6	0	7	2	3	5	2	0	12
Gliwice	33	3	11	3	0	1	1	5	0	1	8
Jastrzębie-Zdrój	8	1	0	1	2	0	0	2	0	0	2
Jaworzno	31	1	8	3	1	3	0	4	0	0	11
Katowice	68	3	18	6	1	2	1	4	2	1	30
Mysłowice	9	0	1	0	2	0	0	1	0	0	5
Piekary Śląskie	30	5	2	0	2	1	0	6	0	0	14
Ruda Śląska	22	3	1	0	3	3	3	3	0	1	5
Rybnik	49	9	5	6	4	6	1	5	0	0	13
Siemianowice Śląskie	10	0	2	0	1	1	0	3	0	0	3
Sosnowiec	59	8	14	5	5	1	2	5	3	0	16
Świętochłowice od 1.01.2019 r.	7	1	0	0	1	0	0	3	0	0	2
Tychy	21	1	2	1	1	3	0	4	0	0	9
Zabrze	9	2	1	0	3	1	1	1	0	0	0
Żory	11	1	1	0	1	1	0	2	0	0	5
Będzin	24	1	2	0	3	1	1	9	0	0	5
Bieruń	19	1	1	1	2	1	0	3	0	0	10
Cieszyn	20	1	4	1	1	3	0	3	1	0	6
Czeladź	7	0	0	0	0	0	2	0	1	0	4
Imielin	13	0	0	0	2	1	0	4	0	0	6
Kalety	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Knurów	10	0	3	0	1	1	0	1	0	0	4
Lędziny	18	3	1	0	3	3	0	4	0	0	4
Lubliniec	14	1	3	2	2	0	0	4	0	0	2
Łaziska Górne	7	0	0	0	1	1	0	2	0	0	3

cd. tab. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Miasteczko Śląskie	6	0	2	0	1	0	0	1	0	0	2
Mikołów	9	1	2	0	0	0	0	0	4	0	2
Myszków	3	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0
Orzesze	5	2	1	1	0	0	0	0	0	0	1
Poręba	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Pszów	9	1	2	2	0	3	0	0	0	0	1
Pyskowice	18	1	2	0	0	2	0	5	0	0	8
Racibórz	6	1	0	0	1	0	0	1	0	0	3
Radlin	4	0	1	0	0	0	0	0	1	0	2
Radzionków	9	3	1	0	0	0	0	0	3	0	2
Rydułtowy	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Sławków	19	0	1	0	2	2	0	5	0	0	9
Szczyrk	5	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3
Tarnowskie Góry	18	2	4	0	2	3	0	2	0	0	5
Ustroń	6	2	1	0	0	0	0	1	0	0	2
Wisła	6	1	0	0	0	0	0	4	0	0	1
Wodzisław Śląski	25	1	0	2	2	3	0	7	0	0	10
Wojkowice	4	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3
Zawiercie	19	0	1	4	3	1	0	3	0	0	7
Żywiec	4	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji opublikowanych w miejskich Biuletynach Informacji Publicznej oraz na oficjalnych stronach internetowych miast.

- inwestycje drogowe — kwestie związane z budową dróg, chodników i parkingów; często były łączone z potrzebą budowy infrastruktury towarzyszącej, np. kanalizacji, ekranów dźwiękochłonnych, sygnalizacji świetlnej, przystanków autobusowych czy oświetlenia;
- transport — wszystkie inne petycje inwestycyjne niezwiązane z transportem kołowym, jak budowa linii tramwajowych, kolejowych, budowa lotnisk; w tej kategorii znajdują się także wszystkie kwestie związane z reorganizacją ruchu drogowego (np. zmiana znaków drogowych) i funkcjonowaniem transportu zbiorowego (znoszenie lub tworzenie linii autobusowych bądź tramwajowych oraz ulgi w przejazdach);
- edukacja — petycje najczęściej dotyczyły kwestii łączenia, dzielenia lub likwidowania klas bądź szkół oraz inwestycji związanych z budynkami szkolnymi; jeśli petycja dotyczyła boiska lub placu zabaw w obrębie szkoły, to była ona zaliczana do tej kategorii;

Wykres 1. Rozkład procentowy poszczególnych kategorii petycji zgłaszanych do władz miast województwa śląskiego pomiędzy 6 września 2015 roku a 6 września 2019 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji opublikowanych w miejskich Biuletynach Informacji Publicznej oraz na oficjalnych stronach internetowych miast.

- rekreacja — wszystkie propozycje budowy boisk i placów zabaw poza obrębem szkół, a także kwestie aranżacji terenów zielonych, organizacji wyjazdów dla dzieci, funkcjonowania sieci stacji rowerów miejskich bądź apele dotyczące wspierania lokalnego sportu; w tej kategorii znalazła się również petycja dotycząca możliwości utworzenia w miejscach publicznych stref, w których byłoby można legalnie spożywać alkohol;
- służba zdrowia — zgłoszenia dotyczące miejskich programów zdrowotnych i funkcjonowania szpitali miejskich;
- administracja — petycje dotyczyły funkcjonowania urzędów, wynagrodzeń urzędników oraz podatków lokalnych;
- nazewnictwo ulic — propozycje zmiany nazw ulic i placów;
- kultura — najmniej popularna kategoria — zakładano, że znajdują się w niej propozycje organizacji wydarzeń, lecz mieszkańcy województwa, jeśli już interesowali się tym tematem, to w obszarze funkcjonowania miejskich instytucji kultury;
- inne — wszystkie inne petycje niemieszczące się w pozostałych kategoriach.

Najpopularniejszym tematem okazały się kwestie administracyjne (15,1% petycji zgłaszanych do władz wszystkich miast województwa śląskiego). Jest to zaskakujący wynik, biorąc pod uwagę ich liczbę w poprzednim badaniu dotyczącym petycji w miastach na prawach powiatu województwa śląskiego w latach 2015—2018 — kwestie związane z administracją stanowiły ledwie 5% wszyst-

kich pism (Wielgosz, 2019). Należy jednak zauważyć, iż od listopada 2018 roku do września 2019 roku złożono aż 80 z 128 petycji na tematy związane z administracją. Petycje dotyczące administracji najczęściej były kierowane do władz Będzina (9), Wodzisławia Śląskiego (7), Piekar Śląskich i Pyskovic (po 6).

Kolejnym ważnym tematem okazały się inwestycje drogowe (14,6%) — pisma w tej sprawie najczęściej były kierowane do władz Katowic (18), Sosnowca (14), Częstochowy (12), Gliwic (11). Trzeci najpopularniejszy temat stanowiły kwestie związane z ekologią i ochroną środowiska (9,2%). Petycje o tej tematyce kierowane były najczęściej do władz Rybnika (9), Sosnowca (8), Częstochowy i Piekar Śląskich (po 5). Nie mniej ważną kwestią były tematy związane z edukacją (8,5%) — petycje dotyczące oświaty kierowano najczęściej do Urzędu Miasta w Dąbrowie Górniczej (7), Bielsku-Białej (6) i Sosnowcu (5).

Na drugim biegunie zainteresowania mieszkańców uplasowały się kwestie związane z kulturą — na 848 sklasyfikowanych petycji ledwie 3 dotyczyły właśnie tego tematu (0,4%). Z małym zainteresowaniem spotkał się również temat służby zdrowia (2,6%). Warto zauważyć, że 9 z 22 petycji w tej dziedzinie dotyczyło utworzenia w danym mieście całodobowego gabinetu ginekologicznego, w którym zagwarantowane byłyby wszystkie świadczenia.

32,6% petycji nie można było zakwalifikować do żadnej konkretnej kategorii. Mieszkańcy poruszali w nich takie kwestie, jak m.in. treści stron internetowych, problematyka przyjęcia uchodźców z Bliskiego Wschodu, sprawa organizacji budżetu obywatelskiego, wątpliwości dotyczące działalności cyrków czy organizacja miejskich imprez sylwestrowych. Do kategorii „Inne” trafiły również wszystkie te prośby lub protesty, które dotyczyły miejskich planów zagospodarowania przestrzennego.

Zbigniew Gromek (2019) zauważa, iż prawodawca nie limituje liczby spraw objętych petycją, może ona zatem dotyczyć jednej sprawy bądź większej ich liczby. W tym ostatnim przypadku na adresacie petycji ciąży obowiązek rozpatrzenia każdej sprawy stanowiącej jej przedmiot. Wśród wszystkich omawianych petycji składanych do władz poszczególnych miast województwa śląskiego zdarzały się takie dotyczące wielu różnych kwestii, które można by zaliczyć do kilku kategorii. W prezentowanym artykule zdecydowano się zakwalifikować tego typu wielotematyczne petycje tylko do jednej dominującej kategorii (do tej, o której pisano najwięcej / do której odnosiła się największa liczba postulatów).

Sprawność urzędów w miastach województwa śląskiego

Tabela 2 przedstawia średni czas rozpatrywania petycji w poszczególnych miastach województwa śląskiego w omawianym okresie (liczony w dniach).

Średnia dla tychże miast wynosi 51,86 dni. Najszybciej kwestie zawarte w petycjach załatwiano w Jaworznie, gdzie przeciętny czas rozstrzygnięcia petycji wynosi nieco ponad trzy tygodnie (21,07 dni). W czołówce zestawienia są Łędziny (25,11) i Ustroń (26,50) — w tych miastach udało się uzyskać średnią poniżej jednego miesiąca. Bardzo dobrą średnią mogą pochwalić się również Ruda Śląska (32,05), Tychy (32,76), Pszów (34,00) i Miasteczko Śląskie (34,20), gdzie proces rozpatrywania petycji trwa niewiele ponad miesiąc.

Tabela 2

Średni czas rozpatrywania petycji
w miastach województwa śląskiego
(w liczbie dni)

Lp.	Miasto	Liczba dni
1	2	3
1	Jaworzno	21,07
2	Łędziny	25,11
3	Ustroń	26,50
4	Ruda Śląska	32,05
5	Tychy	32,76
6	Pszów	34,00
7	Miasteczko Śląskie	34,20
8	Mysłowice	36,00
9	Zawiercie	39,29
10	Wisła	42,50
11	Siemianowice Śląskie	43,40
12	Pyskowice	45,56
13	Radlin	47,50
14	Żory	48,82
15	Katowice	49,26
16	Piekary Śląskie	49,57
17	Lubliniec	49,62
18	Dąbrowa Górnicza	49,64
19	Rybnik (do końca 2018 r.)	49,94
20	Wodzisław Śląski	50,38
21	Będzin	50,77
22	Wojkowice	51,25
23	Bieruń	51,27
24	Cieszyn	51,80
ŚREDNIA		51,86

cd. tab. 2

1	2	3
25	Czeladź	52,20
26	Jastrzębie-Zdrój	53,25
27	Tarnowskie Góry	53,35
28	Imielin	54,38
29	Sławków (do końca 2017 r.)	54,44
30	Mikołów	55,11
31	Myszków	57,50
32	Gliwice	60,26
33	Zabrze	60,44
34	Bielsko-Biała	60,66
35	Szczyrk	62,60
37	Sosnowiec	64,05
38	Knurów	66,80
39	Bytom	68,36
40	Łaziska Górne	70,71
41	Orzesze	70,75
42	Radzionków	71,11
43	Żywiec	77,75
44	Chorzów	79,47
45	Kalety*	80,00
46	Poręba*	91,00
46/48	Świętochłowice (od początku 2019 r.)	X
	Racibórz	
	Rydułtowy*	

* W Kaletach, Porębie i Rydułtowach od 6 września 2015 r. do 6 września 2019 złożono do władz miasta tylko jedną petycję.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji opublikowanych w miejskich Biuletynach Informacji Publicznej oraz na oficjalnych stronach internetowych miast.

Najdłużej na odpowiedź na petycje czekano w Chorzowie (79,47). Przyglądając się procesowi rozpatrywania petycji w tym mieście, można mieć uzasadnione obawy, iż tamtejszy Urząd Miasta postępuje zbyt opieszale. W poprzednim badaniu Chorzów również znalazł się u dołu zestawienia. Co więcej, najdłużej rozpatrywana petycja skierowana do władz miast województwa śląskiego to pismo skierowane do władz Chorzowa (ponad 9 miesięcy). Skupiając się na konkretnych „petycjach-wskaźnikach”, trzeba skonstatować, że wyniki Chorzowa

również są złe — odpowiedzi na petycje dotyczące „biblioteczki samorządowca”, na petycję związaną z wszczęciem kontroli w zakresie prawidłowości wykonywania badań technicznych wybranych marek pojazdów lub też na zaproszenie do konkursu „Podwórko Nivea” udzielane byłby bardzo opieszale (Wielgosz, 2019). Analizując dwie kolejne „petycje-wskaźniki”, również można odnieść wrażenie, że w Chorzowie „biurokratyczne młyny miały zbyt wolno”. Pismo z prośbą o opublikowanie w BIP-ach poszczególnych miast wybranych numerów służbowych rozpatrywano 79 dni, z kolei pismo z prośbą o wprowadzenie w życie Polityki Zarządzania Konfliktem Interesów rozpatrywano w Chorzowie aż 93 dni.

Proces rozpatrywania petycji trwa bardzo powoli w Żywcu (77,75), Radzionkowie (71,11), Orzeszu (70,75) i Łaziskach Górnych (70,71). Do urzędów miasta w Kaletach, Porębie i Rydułtowach wpłynęło tylko po jednej petycji — trudno więc mówić o systemie postępowania władz miasta z petycjami w tych gminach, gdy przez cztery lata skierowano do nich tylko jedno takie pismo.

Dane zawarte w tabeli 2 dotyczące średniego czasu rozpatrywania petycji w poszczególnych miastach oraz inne przedstawione dane umożliwiają zarysowanie pewnego obrazu działania urzędów i samorządowców w miastach województwa śląskiego. Aby zwiększyć rzetelność analiz, oprócz odwoływania się do całościowych danych można również spróbować prześledzić zachowanie tych podmiotów wobec identycznych petycji składanych do poszczególnych miast — co też uczyniono. Po zgromadzeniu danych okazało się, że niektóre osoby bądź podmioty kierowały petycje identycznej treści do różnych miast. Pozwala to stwierdzić, w jaki sposób urzędnicy i samorządowcy radzili sobie z identycznymi problemami. Z powtarzających się petycji wybrano dwie najczęściej postulowane.

Pierwszą „petycją-wskaźnikiem” jest pismo z prośbą o wprowadzenie w życie Polityki Zarządzania Konfliktem Interesów (zgodnie z zaleceniami Centralnego Biura Antykorupcyjnego) dla przedstawicieli organów władzy wybieranych w wyborach powszechnych. Dodatkowo wnioskodawcy zabiegali o wyznaczenie w urzędach poszczególnych miast osób, które odpowiedzialne byłyby za egzekwowanie tejsze polityki. Tego typu petycja wpłynęła pod koniec lipca 2019 roku do 20 z 49 urzędów miast. Pisma były kierowane do prezydentów i burmistrzów miast. W części miast podjęto decyzję, iż organem właściwym do rozpatrzenia petycji jest rada miasta, toteż zdecydowano właśnie tam przekazać rozpatrzenie sprawy. W części miast jednak zdecydowano, iż odpowiedzi udzieli prezydent miasta, jego zastępca bądź sekretarz miasta. Czas rozpatrywania tychże petycji przedstawia tabela 3.

Tabela 3

Czas oczekiwania na rozpatrzenie przez władze miast województwa śląskiego petycji z prośbą o wprowadzenie w życie Polityki Zarządzania Konfliktem Interesów (zgodnie z zaleceniami Centralnego Biura Antykorupcyjnego) dla przedstawicieli organów władzy wybieranych w wyborach powszechnych

Lp.	Miasto	Liczba dni	Forma odpowiedzi
1	Piekary Śląskie	6	uchwała Rady Miasta
2	Bielsko-Biała	9	odpowiedź sekretarza miasta
3	Siemianowice Śląskie	18	odpowiedź sekretarza miasta
4	Mysłowice	23	odpowiedź prezydenta miasta
5	Katowice	28	brak informacji o formie odpowiedzi
6	Bytom	39	odpowiedź zastępcy prezydenta
7/8	Częstochowa	51	odpowiedź wypracowana przez Radę Miasta
	Ruda Śląska	51	uchwała Rady Miasta
9	Knurów	56	uchwała Rady Miasta
10/11	Dąbrowa Górnicza	58	uchwała Rady Miasta
	Sosnowiec	58	uchwała Rady Miasta
12	Żory	71	uchwała Rady Miasta
13	Zabrze	87	uchwała Rady Miasta
14	Chorzów	93	odpowiedź przewodniczącego Rady Miasta
15	Gliwice	94	uchwała Rady Miasta
16	Jastrzębie-Zdrój	98	uchwała Rady Miasta
17/20	Świętochłowice	X	brak informacji o formie odpowiedzi
	Będzin		
	Racibórz		
	Rybnik		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji opublikowanych w miejskich Biuletynach Informacji Publicznej oraz na oficjalnych stronach internetowych miast.

Najszybciej na omawiane pismo udzielono odpowiedzi w Piekarach Śląskich, gdzie Rada Miasta już 6 dni po przekazaniu jej pisma podjęła stosowną uchwałę w tej sprawie. Błyskawicznie ze sprawą uporano się w Bielsku-Białej, gdzie 9 dni po otrzymaniu petycji odpowiedział na nią sekretarz miasta. Dobre wyniki odnotowały Siemianowice Śląskie (18 dni), Mysłowice (23 dni) oraz Katowice (28 dni). Najdłużej petycję rozpatrywano w Chorzowie (93 dni), Gliwicach (94 dni) i Jastrzębiu-Zdroju (98 dni, wcześniej poinformowano o przedłużeniu terminu rozpatrzenia petycji).

Drugą „petycją-wskaźnikiem” jest pismo z prośbą o opublikowanie w BIP-ach poszczególnych miast wybranych numerów służbowych, „których

użytkowanie mogłoby usprawnić komunikację z Urzędem”. Według wnioskodawców miałyby się przyczynić do obniżenia kosztów połączeń po stronie interesantów. Tego typu petycja trafiła do 25 z 49 omawianych miast. Szczegółowe dane na ten temat zawiera tabela 4. Najszybciej sprawę rozstrzygnięto w Pyskowicach, gdzie po 3 dniach odpowiedzi udzielił burmistrz miasta. Bardzo szybko

Tabela 4

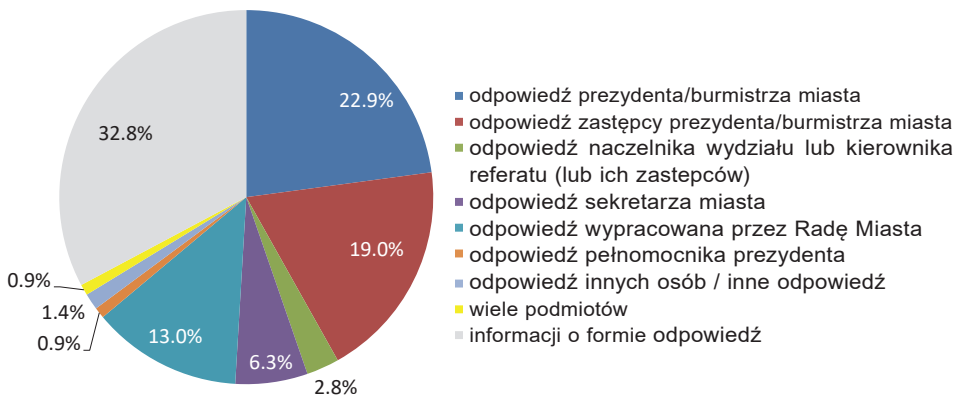
Czas oczekiwania na rozpatrzenie przez władze miast województwa śląskiego petycji z prośbą o opublikowanie w miejskich Biuletynach Informacji Publicznej wybranych numerów służbowych urzędników

Lp.	Miasto	Liczba dni	Forma odpowiedzi
1	Pyskowice	3	odpowiedź burmistrza miasta
2	Bielsko-Biała	8	odpowiedź sekretarza miasta
3	Siemianowice Śląskie	11	odpowiedź sekretarza miasta
4	Wojkowice	29	odpowiedź wypracowana przez Radę Miasta
5	Tychy	30	odpowiedź prezydenta miasta
6	Będzin	31	brak informacji o formie odpowiedzi
7	Lędziny	35	wiele podmiotów
8	Częstochowa	37	odpowiedź dyrektora generalnego Urzędu Miasta
9	Ruda Śląska	38	odpowiedź prezydenta miasta
10	Miasteczko Śląskie	44	odpowiedź burmistrza miasta
11	Szczyrk	51	odpowiedź zastępcy burmistrza
12	Katowice	60	brak informacji o formie odpowiedzi
13	Chorzów	79	odpowiedź prezydenta miasta
14	Piekary Śląskie	87	odpowiedź zastępcy prezydenta
15	Łaziska Górne	88	odpowiedź burmistrza miasta
16/17	Cieszyn	91	odpowiedź sekretarza miasta
	Dąbrowa Górnicza	91	odpowiedź sekretarza miasta
18/19	Bieruń	92	odpowiedź naczelnika wydziału
	Wisła	92	odpowiedź sekretarza miasta
20/25	Ustroń	X	odpowiedź sekretarza miasta
	Wodzisław Śląski	X	odpowiedź prezydenta miasta
	Świętochłowice	X	brak informacji o formie odpowiedzi
	Sławków	X	
	Rybnik	X	
Lubliniec	X		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji opublikowanych w miejskich Biuletynach Informacji Publicznej oraz na oficjalnych stronach internetowych miast.

na prośbę odpowiedziały władze Bielska-Białej (8 dni) i Siemianowic Śląskich (11 dni). Omawianą petycję najdłużej rozpatrywano w Cieszynie (91 dni), Dąbrowie Górniczej (91 dni), Bieruniu (92 dni) i Wiśle (92 dni).

W kolumnie „Forma odpowiedzi” zostały przedstawione informacje, kto udzielił odpowiedzi na petycję. Jeśli odpowiedzi udzieliło osobno kilka podmiotów, to w kolumnie przedstawiano informacje na temat tej, której udzielono najwcześniej (odpowiednio do daty odpowiedzi). Jest niemal pewne, że w procesie konstruowania odpowiedzi na petycję bierze udział nie tylko osoba podpisana w odpowiedzi, ale np. miejscy urzędnicy, eksperci czy doradcy. Z punktu widzenia badań ważne jest jednak, kto za tę odpowiedź bierze polityczną odpowiedzialność — tą osobą jest osoba podpisana pod dokumentem rozstrzygającym petycję.

Wykres 2. Formy odpowiedzi na petycji zgłaszanych do władz miast województwa śląskiego pomiędzy 6 września 2015 roku a 6 września 2019 roku

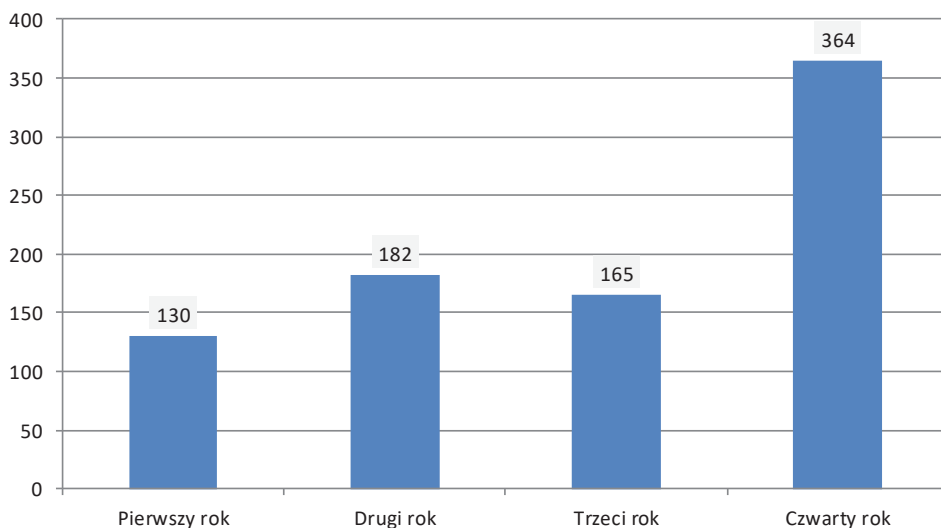
Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji opublikowanych w miejskich Biuletynach Informacji Publicznej oraz na oficjalnych stronach internetowych miast.

Wykres 2 prezentuje formy odpowiedzi na petycje zgłaszane do władz miast na terenie województwa śląskiego. Najczęściej na tego typu pisma odpowiadali prezydenci i burmistrzowie miast (22,9%) oraz ich zastępcy (19%). Co warto zauważyć, w mniejszych miastach częściej na petycje odpowiadali ich prezydenci/burmistrzowie, natomiast w największych miastach województwa prezydenci odpowiadali sporadycznie albo w ogóle, a kwestią skonstruowania odpowiedzi zajmowali się z zasady ich zastępcy. Niemal co ósma petycja (12,9%) doczekała się swojej odpowiedzi w postaci uchwały rady miasta lub decyzji wypracowanej przez radnych (np. efekty dyskusji posiedzeniach na odpowiedniej komisji). W przypadku 32,8% spraw nie opublikowano szczegółowych informacji na temat przebiegu procedowania petycji, nie załączono skanów odpowiedzi lub też pozostawiono je bez jakiegokolwiek rozpatrzenia.

Wzrost popularności petycji

Mieszkańcy miast województwa śląskiego bardzo chętnie korzystają z praw zagwarantowanych w Ustawie z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach. Petycje stały się popularnym narzędziem artykułowania interesów i kontroli władz. Wnioskodawcy podejmowali w swoich pismach bardzo wiele różnych zagadnień i problemów dotyczących lokalnych, regionalnych, a nawet ogólnokrajowych problemów.

W artykule *Petycje w miastach na prawach powiatu województwa śląskiego* (Wielgosz, 2019) postawiono hipotezę, iż ze względu na wejście w życie rozporządzenia o ochronie danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych (tzw. RODO) oraz ze względu na towarzyszącą temu wydarzeniu kampanię informacyjną wzrosnie nieufność obywateli wobec osób, które organizują zbiórki podpisów pod różnymi akcjami. Tym samym „obywatelskie zbieranie podpisów pod petycją” zostałyby mocno utrudnione, gdyż wzrosłaby niechęć wobec jakiegokolwiek udostępniania danych (Wielgosz, 2019). Jak się jednak okazało, tak postawioną hipotezę należy zweryfikować negatywnie.

Wykres 3. Liczba petycji składanych do władz wszystkich miast województwa śląskiego w kolejnych latach obowiązywania Ustawy z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 3 prezentuje liczbę petycji kierowanych do władz wszystkich miast województwa śląskiego w kolejnych latach obowiązywania Ustawy z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach. W pierwszym roku obowiązywania tego aktu

prawnego (od 6 września 2015 roku do 5 września 2016 roku) złożono 130 petycji. W drugim i trzecim roku liczba petycji nie przekraczała 200 rocznie (od 6 września 2016 roku do 5 września 2017 roku złożono 182 petycje, z kolei od 6 września 2017 roku do 5 września 2018 roku złożono 165 petycji). W czwartym roku obowiązywania ustawy (od 6 września 2018 roku do 5 września 2019 roku, a więc po wejściu w życie RODO) liczba składanych petycji w skali roku podwoiła się. W omawianym czasie złożono aż 364 petycje, czyli więcej niż przez dwa poprzedzające lata razem wzięte. To znaczy, iż wprowadzenie RODO oraz kampania informacyjna z nią związana nie wpłynęły negatywnie w znaczący sposób na liczbę składanych petycji.

Petycje a wnioski — przypadek Poręby

Bardzo ciekawym i jednocześnie niepokojącym przypadkiem jest rejestr „petycji” prowadzony przez Porębę. W Biuletynie Informacji Publicznej tego miasta, w zakładce „Petycje”, znajdowały się aż 122 załączniki¹. Niestety 121 z nich to wyciągi z rejestru korespondencji przychodzącej do Urzędu Miasta. Są to pliki, których treść przypomina wydruk korespondencji mailowej z urzędem. W tych tekstach nie ma wyraźnie oznaczonego podmiotu wnoszącego pismo, adres do korespondencji występuje w kilku zaledwie plikach (co niepokojące, dane osobowe nadawcy nie są w żaden sposób ukryte), a adresatami tychże tekstów są różne podmioty (władze rządowe i samorządowe różnych szczebli). Co jednak najistotniejsze, przedmioty tychże pism nie stanowiły żądania zmian przepisów prawa, podjęcia jakiegoś rozstrzygnięcia lub innego działania. W większości są to „sposprzeżenia obywatelskie” (takie określenie pada w dużej części tekstów już na wstępie). Teksty te wyglądają jak zwykłe maile z uwagami mieszkańców i dotyczą bardzo wielu różnych kwestii (m.in. nieprawidłowe oznakowanie dróg, sugestie utworzenia programów walki z alkoholizmem czy systemu esemesowego dla personelu medycznego, problem wyposażenia radiowozów, wozów strażackich i karet, utrzymanie porządku i czystości w gminie, uregulowanie problemu zniczy zapalanych w miejscu wypadku itd.) (*Biuletyn Informacji Publicznej Gminy Poręba. Petycje*). Warto dodać, iż brak jest w BIP-ie miasta Poręba jakichkolwiek informacji na temat sposobu procedowania tychże „petycji”, w tym brak informacji na temat odpowiedzi na te „sposprzeżenia”. Należy więc stwierdzić, iż żaden z tych omawianych plików nie spełnia wymagań ustawowych.

Kiedy Ustawa o petycjach wchodziła w życie, Michał Ożóg ostrzegwał, iż treść tego aktu prawnego „budzi szereg wątpliwości interpretacyjnych, które

¹ Stan na 1 maja 2020 roku.

z dużym prawdopodobieństwem wystąpią w praktyce administracyjnej” (2015, s. 120). Autor wskazywał przede wszystkim na brak precyzyjnego kryterium odróżniającego petycję od wniosku. Być może omawiane pliki znajdujące się w zakładce „Petycje” w BIP-ie miasta Poręba można by nazwać wnioskami, gdyż dotyczą m.in. wzmocnienia lokalnej praworządności, usprawnienia pracy urzędów, zapobiegania nadużyciom czy też lepszego zaspokajania potrzeb ludności. W praktyce jednak to adresat pisma ostatecznie ocenia charakter prawny wniesionego pisma — może więc okazać się, iż dane pismo może zostać uznane za wniosek lub petycję zależnie od okoliczności pozamerytorycznych (pomijając kwestię, iż wyznaczenie wyraźnych „linii demarkacyjnych” pomiędzy wnioskiem a petycją jest niełatwym zadaniem, a petycja i wniosek mogą być instytucjami konkurencyjnymi względem siebie) (Ożóg, 2015). Może się więc zdarzyć tak, iż za petycję zostanie uznane pismo, które nie spełnia ustawowych wymogów (wtedy można to zweryfikować, gdyż udostępniony jest skan dokumentu). Gorzej, gdy sytuacja jest odwrotna — nie wiadomo bowiem, ile pism nie zostało zakwalifikowanych jako petycje, mimo intencji nadawcy. Niezależnie od tego, po czterech latach obowiązywania wspomnianej Ustawy należy ocenić, iż miasta województwa śląskiego dobrze poradziły sobie z tym zadaniem. Pisma, które udostępnione są w Biuletynach Informacji Publicznej omawianych miast i które zostały sklasyfikowane jako petycje, rzeczywiście spełniają ustawowe wymogi. Przypadek Poręby wydaje się odosobniony.

Pośród wszystkich 122 załączników dostępnych w Biuletynie Informacji Publicznej miasta Poręba² tylko jeden to skan petycji spełniającej wszystkie wymogi wniosku, o czym świadczą zarówno jego treść, jak i jego forma. Jest to jednak petycja, która wpłynęła 23 września 2019 roku, a więc po ustalonej dacie zakończenia badania.

Znalezienie petycji w Biuletynie Informacji Publicznej Poręby jest bardzo utrudnione. Wydawać by się mogło, iż od 6 września 2015 roku do 6 września 2019 roku do tamtejszego urzędu nie wpłynęła żadna petycja. Przeszukując jednak archiwalne wiadomości dostępne na stronie Urzędu Miasta, można znaleźć informację, iż 1 lipca 2019 roku do władz miasta została skierowana jedna petycja — z prośbą do radnych Poręby, aby nie ograniczali kursowania autobusów między dzielnicą Krzemienda a Zawierciem. W tej wiadomości umieszczony jest również skan odpowiedzi (*Petycja w sprawie autobusów z dnia 28.06.2019*). Dlaczego ta petycja nie znajduje się w Biuletynie Informacji Publicznej, lecz na stronie internetowej Urzędu w wiadomościach archiwalnych? Biuletyn Informacji Publicznej omawianej gminy sprawia wrażenie zaśmieconej strony, prowadzonej w sposób niestaranny, wręcz bałaganiarski. Nie ulega wątpliwości, iż kwestie związane z rozpatrywaniem petycji w Porębie wymagają gruntownego uporządkowania.

² Stan na 1 maja 2020 roku.

Podsumowanie

Andrzej Zybala stoi na stanowisku, iż, „polityki publiczne nie są możliwe — w dojrzałej postaci — w intelektualnej próżni, czyli w sytuacji, w której racjonalna wiedza jest niedoceniana, ignorowana czy po prostu, gdy jest wytwarzana w nieodpowiednich proporcjach do skali i złożoności problemów, które chcemy rozwiązywać. Polityki wymagają intensywnej deliberacji i warunków do jej realizowania, a także warunków do wyciągania z nich konkluzji i tworzenia z nich wiedzy na potrzeby podejmowanych decyzji publicznych. Potrzeba deliberacji wynika ze złożoności współczesnych problemów. Nie da się ich przeanalizować przy jednym biurku, bez względu na to, jak genialny byłby siedzący za nim” (2012). Jest wiele sposobów podejmowania dialogu z mieszkańcami i pozyskiwania od nich informacji na temat podejmowanych przez władze działań. Petycje stanowią jeden z takich sposobów — wnioskodawcy składają bowiem różnego rodzaju prośby o podjęcie konkretnych działań w przyszłości lub też wyrażają swoje stanowisko bądź sprzeciw wobec bieżących decyzji i aktualnych wydarzeń. Za pomocą jawnego i przejrzystego trybu rozpatrywania petycji może być prowadzony dialog między mieszkańcami a władzami miast.

Miasta takie jak Chorzów, Poręba czy Racibórz powinny wziąć przykład z takich miast, jak Ruda Śląska, Tychy czy Siemianowice Śląskie, gdzie omawiane pisma procedowane są sprawnie i bez większych zastrzeżeń, a Biuletyny Informacji Publicznej w części poświęconej petycjom prowadzone są z należytą starannością. „Kwestią o podstawowym znaczeniu dla efektywnego komunikowania się jednostek administracji samorządowej (zwłaszcza w wymiarze zewnętrznym) jest prawidłowa identyfikacja problemów i potrzeb społecznych. W oparciu o nią możliwe jest sformułowanie diagnozy sytuacji, która pozwala na projektowanie lokalnych programów rozwojowych. Praktyka badania potrzeb i preferencji lokalnych cenna jest nie tylko jako narzędzie pozyskiwania informacji. Posiada ona również wymiar psychospołeczny. Mieszkańcy proszeni o wyrażenie swoich opinii czują się współzarządzającymi sprawami swojej społeczności chętniej też angażują się w przedsięwzięcia publiczne podejmowane na rzecz rozwoju lokalnego” (Hausner, red., 1999, s. 34). Władze miast, które tego nie rozumieją, same sobie szkodzą. W petycjach ujawniają się bowiem istotne dla lokalnej społeczności problemy, czasami nawet te, które nie zostały dotychczas nigdy wyartykułowane (lub też nie zostały należycie wysłuchane). Z wpływających do urzędu petycji można wyłuskać wiele informacji o potrzebach mieszkańców i zorientować się, jakie problemy są naprawdę ważne dla ludzi. Nawiązując do przytaczanych już słów Zybaly — świat zza urzędniczego biurka może wyglądać zupełnie inaczej niż z perspektywy konkretnych mieszkańców. Nie należy wpływających pism bagatelizować, traktować jako zagrożenia lub utrudniania prac urzędu. Petycje mogą stać się dla władz szansą na pozyskanie

wartościowych informacji, a nawet możliwością rozładowania lokalnych napięć i sporów. Niewykluczone, że umiejętne „rozbrojenie lokalnej bomby” w ramach prerogatyw, jakie stwarza Ustawa o petycjach, może przynieść w przyszłości więcej dobrego dla władz miasta, niż gdyby nieujawnione problemy i konflikty miały wybuchnąć z całą mocą dopiero nad kartą do głosowania w wyborach samorządowych.

Bibliografia

- Biuletyn Informacji Publicznej Chorzów*. Pobrano z: <http://www.bip.chorzow.eu/index.php?kat=144369004922958342> (data dostępu: 20.04.2018).
- Biuletyn Informacji Publicznej Gmina Myszków*. Pobrano z:
- burmistrz miasta — <http://bip.miastomyszkow.pl/?c=649> (data dostępu: 20.04.2020).
 - Rada Miasta — <http://bip.miastomyszkow.pl/?c=611> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Gmina Wisła. Odpowiedzi na petycje*. Pobrano z: <https://bip.wisla.pl/lista/odpowiedzi-na-petycje> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Gmina Wojkowice — Urząd Miasta w Wojkowicach. Petycje*. Pobrano z: <https://wojkowice.bip.net.pl/?c=340> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Gminy Poręba. Petycje*. Pobrano z: <https://bip.umporeba.finn.pl/bipkod/21828130> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Cieszyna. Petycje*. Pobrano z: <https://bip.um.cieszyn.pl/artykuly/263/petycje> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Czeladź. Petycje*. Pobrano z: <http://bip.czeladz.pl/petycje/index.html> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Imielin. Petycje. Zestawienie złożonych petycji*. Pobrano z: <http://bip.imielin.pl/pl/60358/1/petycjeczestawienie.html> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Jastrzębie-Zdrój*. Pobrano z: <https://bip.jastrzebie.pl/artykuly/5146/petycje> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Mysłowice*. Pobrano z: <http://www.bip.myslowice.pl/page/6933,petycje.html> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Ruda Śląska*. Pobrano z: <http://www.rudaslaska.bip.info.pl/dokument.php?iddok=47207&idmp=2705&r=r> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje*. Pobrano z: <https://bip.gmpszow.finn.pl/bipkod/10837664> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje*. Pobrano z: <https://bip.slawkow.pl/bipkod/13313041> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje*. Pobrano z: <https://www.bip.szczyrk.pl/bipkod/19361043> (data dostępu: 20.04.2020).

- Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje.* Pobrano z: <https://zawiercie.bip.net.pl/?c=525> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Rejestr petycji.* Pobrano z: <https://bip.umledziny.finn.pl/bipkod/13236898> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miasta Mikołów. Informacja na temat rozpatrywanych petycji.* Pobrano z: <http://bip.mikolow.eu/?c=864> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urząd Miasta Radzionków. Złożone petycje.* Pobrano z: <http://bip.radzionkow.pl/?c=2144> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miasta Rybnika.* Pobrano z: <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=304> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miasta Tychy.* <https://bip.umtychy.pl/petycje.php> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miasta Żory.* Pobrano z: <http://www.bip.zory.pl/?c=15878> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Częstochowy.* Pobrano z:
- prezydent miasta — <https://bip.czestochowa.pl/artykuly/71504/petycje> (data dostępu: 20.04.2020).
 - Rada Miasta — <https://bip.czestochowa.pl/artykuly/71544/rok-2018> (data dostępu: 20.04.2020).
 - Miejski Zarząd Dróg i Transportu — <http://mzdit.bip.czestochowa.pl/bip/?jsessionid=BB1C3F41B6A75650346868F44671D2AD> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Piekary Śląskie.* Pobrano z:
- prezydent miasta — <http://www.bip.piekary.pl/?c=884> (data dostępu: 20.04.2020).
 - Rada Miasta — <http://www.bip.piekary.pl/?c=885> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Racibórz.* Pobrano z:
- prezydent miasta — <https://www.bipraciborz.pl/bipkod/13940765> (data dostępu: 20.04.2020).
 - Rada Miasta — <https://www.bipraciborz.pl/rejestr-petycji-rozpatrywanych-przez-rade-miasta-raciborz> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Sosnowiec.* Pobrano z:
- prezydent miasta — <http://bip.um.sosnowiec.pl/Article/id,6399.html> (data dostępu: 20.04.2020).
 - Rada Miasta — <http://bip.um.sosnowiec.pl/Article/id,6095.html> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Wodzisławia Śląskiego. Rejestr rozpatrywanych petycji.* <https://bip.gmwodzislawsl.finn.pl/bipkod/13274301> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Miasto Siemianowice Śląskie.* Pobrano z: <https://bip.msiemianowicesl.finn.pl/bipkod/15835410> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miejskiego w Bielsku Białej.* Pobrano z: <https://bip.um.bielsko.pl/Article/id,333.html> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej.* Pobrano z: <https://bip.dabrowa-gornicza.pl/25150> (data dostępu: 20.04.2020).

- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miejskiego w Jaworznie*. Pobrano z: <http://bip.jaworzno.pl/Article/id,19205.html> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Gliwicach*. Pobrano z: https://bip.gliwice.eu/informacje_publiczne/petycje (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Łaziskach Górnych. Rejestr petycji*. Pobrano z: <https://bip.laziska.pl/lista/rejestr-petycji> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Miasteczku Śląskim. Petycje*. Pobrano z: <https://miasteczkoslaskie.bip.net.pl/?c=1957> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Świętochłowicach*. Pobrano z: <http://www.bip.swietochlowice.pl/bipkod/007/010> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Tarnowskich Górach*. Pobrano z: <https://bip.tarnowskiegory.pl/m,5212,petycje.html> (data dostępu: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Żywcu. Petycje*. Pobrano z: http://www.bip.zywiec.pl/index.php?modul=aktualnosci&kat_id=120 (data dostępu: 20.04.2020).
- Gromek, Z. (2019). Realizacja prawa petycji przez Sejm VIII kadencji (lata 2015—2018). Wybrane zagadnienia. *Przegląd Sejmowy*, 3 (152), 21—40.
- Hausner, J. (red.), Górniak, J., Kołdras, S., Mazur, S., Paszkowska, R. (1999). *Komunikacja i partycypacja społeczna. Poradnik*. Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483. z późn. zm.).
- Miasto Kalety. Biuletyn Informacji Publicznej. Rejestr petycji*. Pobrano z: <http://bip.kalety.pl/index.php?id=287> (data dostępu: 20.04.2020).
- Oficjalna strona i Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Radlin*. Pobrano z: <https://miasto.radlin.pl/petycje/> (data dostępu: 20.04.2020).
- Ożóg, M. (2015). Uregulowanie instytucji petycji w Ustawie z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach. *Przegląd Sejmowy*, 5 (130), 117—142.
- Petycja w sprawie autobusów z dnia 28.06.2019*. Pobrano z: <http://www.umporeba.pl/petycja-sprawie-autobusow-28-06-2019/> (data dostępu: 20.04.2020).
- Petycje*. Pobrano z: <https://bedzin.bip.info.pl/index.php?idmp=687> (data dostępu: 20.04.2020).
- Petycje*. Pobrano z: <https://lubliniec.bip.info.pl/index.php?idmp=218&r=r> (data dostępu: 20.04.2020).
- Petycje*. Pobrano z: <https://ustron.bip.info.pl/index.php?idmp=1048&r=r> (data dostępu: 20.04.2020).
- Petycje*. Pobrano z: <http://www.bytom.pl/petycje> (data dostępu: 20.04.2020).
- Rejestr petycji*. Pobrano z: <http://www.katowice.eu/petycje/petycje/Forms/AllItems.aspx> (data dostępu: 20.04.2020).
- Urząd Miasta Bierunia. Petycje*. Pobrano z: <https://www.bierun.pl/mieszkanicy/petycje> (data dostępu: 20.04.2020).
- Urząd Miasta Rydułtowy. Rejestr petycji*. Pobrano z: <https://gmrydultowy.peup.pl/eurzad.seam?cid=432875> (data dostępu: 20.04.2020).
- Urząd Miejski Orzesze. Biuletyn Informacji Publicznej. Wykaz złożonych petycji*. Pobrano z: <http://bip.orzesze.pl/index.php?id=745> (data dostępu: 20.04.2020).

- Urząd Miejski w Pyskowicach. Rejestr petycji.* Pobrano z: <https://gmpyskowice.peup.pl/eurzad.seam?cid=614237> (data dostępu: 20.04.2020).
- Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach. (Dz.U. 2014, poz. 1195).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego. (Dz.U. 1960, nr 30, poz. 168 z późn. zm).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95, z późn. zm.).
- Wielgosz, Ł. (2019). Petycje w miastach na prawach powiatu województwa śląskiego. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, 25.
- Wykaz petycji.* Pobrano z: <https://knurow.bip.info.pl/index.php?idmp=830&r=r> (data dostępu: 20.04.2020).
- Zabrze. Biuletyn Informacji Publicznej.* Pobrano z: <http://www.bip.um.zabrze.pl/engine//bip/8/426?o=tpl&e=s|426> (data dostępu: 20.04.2020).
- Zybała, A. (2012). *Polityki publiczne. Doświadczenia w tworzeniu i wykonywaniu programów publicznych w Polsce i w innych krajach. Jak działa państwo, gdy zamierza/chce/musi rozwiązać zbiorowe problemy swoich obywateli?* Warszawa: Krajowa Szkoła Administracji Publicznej

Petitions in City-districts and other Municipal Communes in the Silesia Province between 2015 and 2019

Petycje w miastach na prawach powiatu oraz
pozostałych gminach miejskich województwa śląskiego
w latach 2015—2019

Łukasz Wielgosz

Abstract

September 2019 marked four years since the Act of July 11, 2014 on petitions entered into force. This is a good time to investigate how citizens' constitutional right to petition is being implemented. The aim of the paper is to analyze how the authorities of 49 municipal communes of the Silesia Province (including 19 city-districts) deal with citizens' petitions. For the four years since the Act entered into force, 864 petitions have been submitted to the authorities of these communes. Data analysis allows us to conclude that there is no uniform practice in dealing with these matters. The authorities of each municipality approach the issue of petitions differently — some execute their tasks in an excellent manner, being an example of a pro-civic attitude,

Abstrakt

We wrześniu 2019 roku minęły cztery lata od wejścia w życie Ustawy z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach. To dobry moment, aby sprawdzić w jaki sposób realizowane jest konstytucyjne prawo obywateli do składania petycji. Celem artykułu jest przeanalizowanie, w jaki sposób władze 49 gmin miejskich województwa śląskiego (w tym 19 miast na prawach powiatu) postępują z petycjami obywateli. Przez cztery lata od wejścia w życie wspomianej ustawy do władz tychże gmin złożono 864 petycje. Analiza danych pozwala dojść do wniosku, że nie ma jednolitej praktyki postępowania wobec tychże spraw. Władze każdej gminy miejskiej inaczej podchodzą do kwestii procedowania petycji — część wykonuje swoje zadania wzorowo, stanowiąc przy-

* Ph.D. student (lukaszwielgosz@gmail.com); <https://orcid.org/0000-0002-9171-1152>.

and some limit their actions to the statutory minimum. The method of resolving petitions also varies — in some cities, responses are provided immediately, in other, cases take a very long time, up to the statutory limits.

Key words: petitions, Public Information Bulletin, local governments, municipal communes, participatory democracy

kład proobywatelskiej postawy, a część ogranicza się do ustawowego minimum. Zróżnicowany jest również sposób rozstrzygnięcia petycji — w jednych miastach odpowiedzi udzielane są błyskawicznie, w innych miastach sprawy ciągną się bardzo długo, aż do granic ustawowych.

Słowa kluczowe: petycje, Biuletyn Informacji Publicznej, samorząd terytorialny, gminy miejskie, demokracja partycypacyjna

Introduction

The aim of the paper is to analyze how the authorities of 49 municipal communes of the Silesia Province (including 19 city-districts) deal with citizens' petitions submitted to the office. The research problem is to answer the question: Can the residents of the mentioned cities fully use the right guaranteed by the Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997 and the Act of July 11, 2014 on petitions? In order to solve this research problem, statistical methods were used (data on petitions submitted to municipal authorities were collected and processed), an institutional and legal analysis was performed (whether city halls comply with the legal norms under the Act, how they use the provisions of the Act to resolve issues raised in petitions) and a comparative analysis of all the cities discussed was carried out in terms of the quality of handling petitions.

This publication is a further investigation into petitions submitted by Polish citizens to local government authorities, initiated in the paper *Petitions in cities with poviat rights in Silesian Voivodeship*, which was published in 2019 in the 25th volume of *Studia Politicae Universitatis Silesiensis* (Wielgosz, 2019).

Operationalization of research problem

The research focused on petitions submitted to the authorities of 49 cities (Bielsko-Biała, Bytom, Chorzów, Częstochowa, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jastrzębie-Zdrój, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Rybnik, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze and Żory, as well as Będzin, Bieruń, Cieszyn, Czeladź, Imielin, Kalety,

Knurów, Łędziny, Lubliniec, Łaziska Górne, Miasteczko Śląskie, Mikołów, Myszków, Orzesze, Poręba, Pszów, Pyskowice, Racibórz, Radlin, Radzionków, Rydułtowy, Sławków, Szczyrk, Tarnowskie Góry, Ustroń, Wisła, Wodzisław Śląski, Wojkowice, Zawiercie and Żywiec). By “city authorities” are understood the institutions of the city president (or their deputies) and city councils (or all councilors — there were petitions presented “to city councilors,” not specifically to the City Council itself). Only petitions submitted to those entities are subject to analysis, therefore, petitions that were lodged directly to, for example, municipal companies, municipal cultural institutions, municipal transport companies were not taken into account.

At the outset, it is worth stating that in this text the terms “municipal commune” and “city” are used interchangeably. However, being precise, it should be remembered that not every “city” is a municipal commune. There are cities that are independent municipal communes, but also cities can be part of an urban-rural commune as a subsidiary entity of this commune. There are 22 urban-rural communes in the Silesia Province; however, they are not in the research focus of this paper. City-districts are also referred to as “cities.”

Petitions submitted in the first four years of application of the new petition law will be examined in this paper. For this reason, the beginning of the research is the date of entry into force of the Act of July 11, 2014 on petitions — September 6, 2015, and the end of the analysis is September 6, 2019. Assuming the worst case scenario that the response to the petition submitted on the closing date can be waited for up to six months (basic three months and an additional three months if the petition is under investigation), the information about the consideration of such a petition would have to be provided no later than the beginning of March 2020. Thanks to this time limit, the research deals with a closed dataset.

Article 8 of the Act of July 11, 2014 on petitions imposes an obligation to immediately post information on the website of the entity examining the petition or the office serving it. The information should contain a digital representation (scan) of the petition, the date of its submission (and, if consent is given — the first name and surname or name of the entity submitting the petition or name of the entity in whose interest the petition is being submitted). This information should be immediately updated with particulars on the course of the proceedings, in particular regarding the opinions consulted, the expected time limit and the manner of settling the petition

In case of cities in the Silesia Province, information about petitions was most often (45 out of 49 cities) published in municipal Public Information Bulletins (BIP) — usually all information was placed in a collective tab or database, sometimes petitions were divided into those dealt with by the city president and those dealt with by the city council. It was different in the case of Bieruń

(Bieruń: Urząd Miasta Bierunia. Petycje), Bytom (Bytom: Petycje) and Radlin (Radlin: Oficjalna strona and Buletyn Informacji Publicznej), where information on petitions can be found on the city website and Katowice where a separate register of petitions has been created (Katowice: Rejestr petycji).

All cities publish in their BIPs (or on websites/registers) scans of petitions submitted to the authorities (although there are small defects of these scans or the files provided in the attachments are damaged and it is not possible to read them, but these are single cases). Until recently, Świętochłowice and Mysłowice had the greatest problems in this respect (Wielgosz, 2019). In Świętochłowice, in 2015—2018, only very brief summary information on petitions was published. From 2019, however, the city keeps a public register of petitions (Świętochłowice: Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Świętochłowicach). There was also an improvement in Mysłowice — the local City Hall in its BIP used to publish only summary information on the petitions under consideration in 2017 (what is more, the website does not contain any information about petitions from 2015 and 2016). This city has managed to enhance the information system — a public register of petitions has been kept since 2018 (Mysłowice: Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Mysłowice). Out of 864 petitions submitted to the authorities of all the cities of the Silesia Province in the discussed period, it is possible to read the content of 848 of them (and classify them into appropriate thematic categories).

Pursuant to the Act, information on petitions should be updated with data from the course of the proceedings and the final decision. The problem is that the legislator did not specify how the offices should do it (whether they are to be scans of each of these documents, as in the case of the petition itself, or if simple information is enough). This inaccuracy is a serious flaw of the Act — some city halls provide limited information about the course of the proceedings and the results of the petition. This is the case in Będzin (Będzin: Petycje), Gliwice (Gliwice: Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Gliwicach), Jaworzno (Jaworzno: Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miejskiego w Jaworznie), Katowice (Katowice: Rejestr petycji), Knurów (Knurów: Wykaz petycji), Rybnik (Rybnik: Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miasta Rybnika) and Sławków (Sławków: Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje). In Mysłowice (Mysłowice: Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Mysłowice) and Świętochłowice (Świętochłowice: Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Świętochłowicach), it was difficult to obtain any knowledge about the petition from the so-called summary information until the end of 2017.

For 82 petitions (out of 864 with accessible content), no information on the date of the reply could be found. These are the cases where city councils provided neither a scan of the response nor neutral information on the date of the petition. No information regarding this matter was found in the annual aggregated information on petitions. Such instances took place in 25 out of 49 cities. Most

of them, however, were single “slip-ups.” What worries the most is the attitude of Racibórz (no information on the date and form of responses to all six petitions), Rybnik (no information provided since 2019), Sławków (no information provided since 2018) and Świętochłowice (no information on the date and form of responses to all twenty three petitions).

In the vast majority of cases, individual petitions were addressed to the city authorities. However, there is a possibility, under Article 11 of the Act, of submitting multiple petitions, i.e., one that consists of two or more petitions concerning the same matter. Then the entity competent to consider the petition may order their joint consideration. This paper repeatedly considers petitions as one petition. There are also petitions addressed to both the city president and the city council, to which petitioners received separate responses. Such petitions were also regarded as one petition.

The date when the petition was lodged was assumed to be the moment when it was actually submitted to the office. This fact should be confirmed by stamp confirming the acceptance of the petition. Unfortunately, in the documentation of some cities, there are scans of petitions with no official stamps. There are also cases where the date of receipt of the petition posted in the BIP does not match the date of the first official stamp (it is suggested that the acceptance of the petition was later than indicated by the stamp). As stated in article 10, paragraph 1, “the petition shall be examined without undue delay, but not later than within 3 months from the date of its submission.” A document becomes a petition when a citizen submits it to the office, and not when the appropriate person publishes the document in the BIP or deals with its content. Thus, in the table one can find the date of the first stamp, and if there was no such date — then the date given in the BIP.

There are three exceptions to this rule. First, if the petition does not identify the addressee of the petition, does not indicate the subject of the petition or, when submitting a petition in the interest of a third party, the details of the third party and their consent are not provided, then the petitioner is requested within 30 days from the date of submission of the petition to complete the missing information within 14 days. The time for considering a petition is therefore counted from the moment of filling the formal defects. Second, pursuant to Article 11 of the Act, when further petitions concerning the same matter are submitted to the office within one month from the receipt of the first petition, the entity competent to consider them may order their joint consideration. A waiting period for further petitions (up to 2 months) may then be ordered. The deadline for considering the petition is counted from the expiry of this period. Third, if a petition is addressed to an entity that is not competent to deal with it, the addressee is required to send the petition to the competent entity within 30 days. The time for considering the petition is therefore counted from the moment the petition is received by the competent entity. All these exceptions are addressed in the paper.

The date of the reply to the petition is the moment when the first comprehensive, substantive reply is generated. If a city president and a city council took a separate position on the petition, the date of the first response is shown in this section. It also happened that after making a public decision on a petition in the form of a resolution of the City Council, the chairman of the Council sent an additional reply to the petitioners, in which the Chair informed about the adoption of a given act of local law. Our study considers the date of adoption of the relevant resolution as the date of response, and such a gesture of the chairmen of City Councils should be appreciated (not every applicant has to follow the proceedings of the City Council or be interested in local politics, and such notification about the consideration of the petition may prove useful).

The “forms of reply” section provides information on who replied to the petition. If several entities responded separately, the column provided information about the one that was provided the earliest (corresponding to the date of the response). It is almost certain that not only the person signed in the reply but, for example, city officials, experts and advisers are involved in the process of writing a response to a petition. From the research point of view; however, it is important who takes political responsibility for this reply — this person is the person signed under the document concluding the petition.

Individual petitions are classified in terms of their substantive content and divided into the following categories:

- ecology — these were most often issues related to smog, car exhaust fumes and residents’ objections to investments that would cause environmental degradation (including tree felling or protests against the activities of individual enterprises that pollute air, water or soil);
- road investments — issues related to the construction of roads, pavements and parking lots; they were often combined with the need to build accompanying infrastructure, e.g., sewage systems, noise barriers, traffic lights, bus stops, lighting;
- transport — all other investment petitions not related to road transport, such as construction of tram and rail lines, construction of airports; this category also includes all issues related to the reorganization of road traffic (e.g., change of road signs) and the functioning of public transport (closure or creation of bus or tram lines, discounts and reduced fares on public transport);
- education — petitions most often related to the merger, division or liquidation of classrooms or schools, and investments related to school buildings; if the petition concerned a playfield or playground within the school, it fell under this category;
- recreation — all proposals for the construction of sports fields and playgrounds outside schools, as well as the issues of arranging green areas, organizing trips for children, the functioning of a city bike network or appeals

- to support local sport; this category also included a petition concerning the possibility of creating zones in public places where alcohol could be legally consumed;
- **health care** — proposals concerning municipal health programs and the functioning of municipal hospitals;
 - **administration** — petitions concerned the functioning of offices, salaries of officials, and local taxes;
 - **street names** — proposals to change the names of streets and squares;
 - **culture** — the least popular category — it was assumed that it would include proposals for the organization of events, but the inhabitants of the province, if they became interested in this subject, they referred to the functioning of municipal cultural institutions;
 - **other** — all other petitions that do not fit into the categories presented.

Zbigniew Gromek (2019) notes that the legislator does not limit the number of issues covered by the petition, therefore it may concern one or more issues. In the latter case, the petition addressee is responsible for examining all the matters that constitute its subject. Among all the petitions submitted to the authorities of individual cities of the Silesia Province, there were those that concerned many different issues that could be classified into several categories. For the purpose of this paper, it was decided to classify such multi-thematic petitions into only one dominant category (the one about which the most was written/to which the greatest number of requests was related).

Petitions in cities of Silesia Province in 2015—2019

From September 6, 2015 to September 6, 2019, 864 petitions were submitted to the authorities of the cities of the Silesia Province. Table 1 presents the number of petitions submitted to the authorities of individual cities of the Silesia Province in the discussed period. Most petitions were addressed to the authorities of Katowice (68), Sosnowiec (59), Częstochowa (56), Rybnik (49) and Bielsko-Biała (42). The City Halls in Kalety, Poręba and Rydułtowy had the least work with petitions (one petition each).

Table 1 and Figure 1 also present the types of petitions submitted in individual cities. Administrative issues turned out to be the most popular subject (15.1% of petitions submitted to the authorities of all cities in the Silesia Province). This is a surprising result, taking into account the previous study on petitions in city-districts in the Silesia Province in 2015—2018, issues related to administration constituted only five percent of all documents (Wielgosz, 2019). However, it should be noted that from November 2018 to September 2019, as

Table 1

Number and types of petitions submitted to authorities of city-districts
between September 6, 2015 and September 6, 2019

City	Days	Eco-logy	Road invest-ments	Trans-port	Edu-cation	Recre-ation	Health care	Admi-nistra-tion	Street names	Culture	Other
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Bielsko-Biała	42	3	3	3	6	2	4	4	6	0	11
Bytom	15	3	2	0	2	1	0	2	0	0	5
Chorzów	19	3	1	0	3	4	0	4	0	0	4
Częstochowa	56	5	12	14	1	3	3	4	2	0	12
Dąbrowa Górnicza	39	2	6	0	7	2	3	5	2	0	12
Gliwice	33	3	11	3	0	1	1	5	0	1	8
Jastrzębie-Zdrój	8	1	0	1	2	0	0	2	0	0	2
Jaworzno	31	1	8	3	1	3	0	4	0	0	11
Katowice	68	3	18	6	1	2	1	4	2	1	30
Mysłowice	9	0	1	0	2	0	0	1	0	0	5
Piekary Śląskie	30	5	2	0	2	1	0	6	0	0	14
Ruda Śląska	22	3	1	0	3	3	3	3	0	1	5
Rybnik	49	9	5	6	4	6	1	5	0	0	13
Siemianowice Śląskie	10	0	2	0	1	1	0	3	0	0	3
Sosnowiec	59	8	14	5	5	1	2	5	3	0	16
Świętochłowice since, January 1, 2019	7	1	0	0	1	0	0	3	0	0	2
Tychy	21	1	2	1	1	3	0	4	0	0	9
Zabrze	9	2	1	0	3	1	1	1	0	0	0
Żory	11	1	1	0	1	1	0	2	0	0	5
Będzin	24	1	2	0	3	1	1	9	0	0	5
Bieruń	19	1	1	1	2	1	0	3	0	0	10
Cieszyn	20	1	4	1	1	3	0	3	1	0	6
Czeladź	7	0	0	0	0	0	2	0	1	0	4
Imielin	13	0	0	0	2	1	0	4	0	0	6
Kalety	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Knurów	10	0	3	0	1	1	0	1	0	0	4
Łęczyny	18	3	1	0	3	3	0	4	0	0	4
Lubliniec	14	1	3	2	2	0	0	4	0	0	2
Łaziska Górne	7	0	0	0	1	1	0	2	0	0	3

cont. Tab. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Miasteczko Śląskie	6	0	2	0	1	0	0	1	0	0	2
Mikołów	9	1	2	0	0	0	0	0	4	0	2
Myszków	3	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0
Orzesze	5	2	1	1	0	0	0	0	0	0	1
Poręba	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Pszów	9	1	2	2	0	3	0	0	0	0	1
Pyskowitz	18	1	2	0	0	2	0	5	0	0	8
Racibórz	6	1	0	0	1	0	0	1	0	0	3
Radlin	4	0	1	0	0	0	0	0	1	0	2
Radzionków	9	3	1	0	0	0	0	0	3	0	2
Rydułtowy	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Sławków	19	0	1	0	2	2	0	5	0	0	9
Szczyrk	5	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3
Tarnowskie Góry	18	2	4	0	2	3	0	2	0	0	5
Ustroń	6	2	1	0	0	0	0	1	0	0	2
Wisła	6	1	0	0	0	0	0	4	0	0	1
Wodzisław Śląski	25	1	0	2	2	3	0	7	0	0	10
Wojkowice	4	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3
Zawiercie	19	0	1	4	3	1	0	3	0	0	7
Żywiec	4	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0

Source: Own study based on information published in municipal Public Information Bulletins and on the official websites of cities.

many as 80 out of 128 petitions on administration-related topics were submitted. Petitions concerning administration were most often addressed to the authorities of Będzin (9), Wodzisław Śląski (7), Piekary Śląskie and Pyskowitz (6).

Road investments (14.6%) turned out to be another important issue — petitions regarding this matter were most often addressed to the authorities of Katowice (18), Sosnowiec (14), Częstochowa (12), and Gliwice (11). The third most popular issue was ecology and environmental protection (9.2%). Petitions on this subject were most often addressed to the authorities of Rybnik (9), Sosnowiec (8), Częstochowa and Piekary Śląskie (5 each). Issues related to education were no less important (8.5%) — petitions concerning education were most often addressed to the City Hall in Dąbrowa Górnicza (7), Bielsko-Biała (6) and Sosnowiec (5).

On the other hand, the residents were interested in issues related to culture — out of 848 classified petitions, only 3 were related to this topic (0.4%).

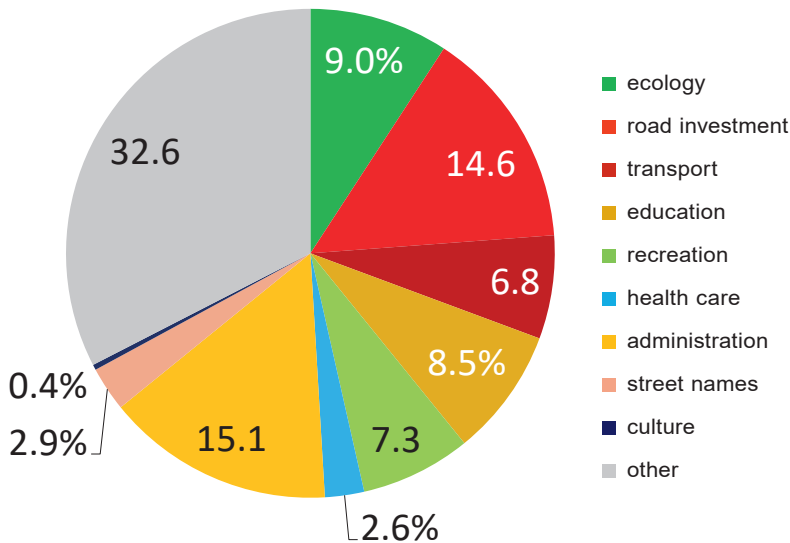

Figure 1. Forms of reply to petitions submitted to city authorities of the Silesia Province between September 6, 2015 and September 6, 2019

Source: Own study based on information published in municipal Public Information Bulletins and on the official websites of cities.

The issue of health care also enjoyed little interest (2.6%). It is important to note that 9 out of 22 petitions on this subject concerned the creation of a round-the-clock gynecological surgery in a given city, in which all services would be guaranteed.

32.6% of petitions did not fit into any particular category. The residents raised issues such as the content of websites, the issue of accepting refugees from the Middle East, the organization of the civic budget, doubts about the activities of circuses and the organization of municipal New Year's Eve events. All the requests or protests that related to municipal spatial development plans were also included in the "other" category.

Figure 2 presents the forms of responses to petitions submitted to city authorities in the Silesia Province. This type of petitions was most often considered by city presidents and mayors (22.9%), and their deputies (19%). Interestingly, presidents/mayors of smaller cities responded to petitions more often, while in the largest cities of the province, presidents responded occasionally or not at all, and the subsequent responses were usually dealt with by their deputies. Almost every eighth petition (12.9%) received a response in the form of a resolution of the city council or a decision was worked out by councilors (e.g., the results of discussions at the relevant committee). In 32.8% of cases, no detailed information on the course of the petition was published, no scans of the responses were attached, alternatively those petitions were left without any consideration.

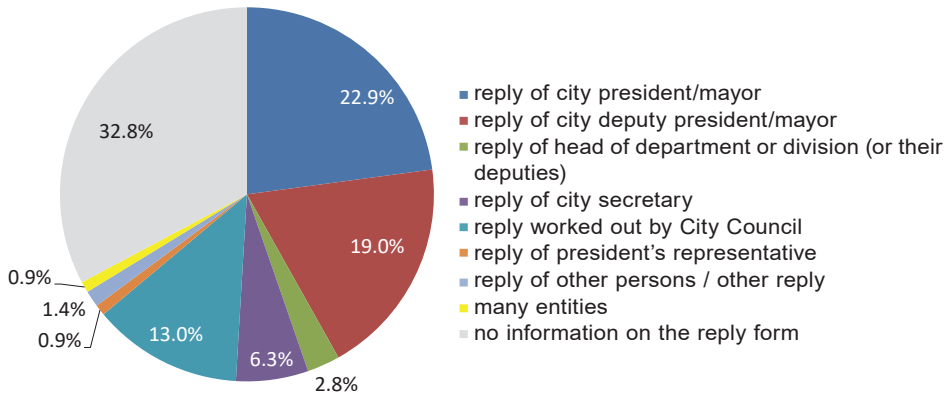

Figure 2. Forms of reply to petitions submitted to city authorities of the Silesia Province between September 6, 2015 and September 6, 2019.

Source: Own study based on information published in municipal Public Information Bulletins and on the official websites of cities.

City Halls' efficiency in cities of Silesia Province

Table 2 presents the average time of considering petitions in individual cities of the Silesia Province in the discussed period (in days). The mean for these cities is 51.86 days. The issues contained in petitions were most quickly dealt with in Jaworzno, where the average time for resolving petitions is just over three weeks (21.07 days). The leaders of the ranking are Łędziny (25.11) and Ustroń (26.50) — these cities managed to achieve a mean of less than one month. Ruda Śląska (32.05), Tychy (32.76), Pszów (34.00) and Miasteczko Śląskie (34.20) also boast a very good mean, where the process of considering a petition takes just over a month.

A response to petitions took the longest time period in Chorzów (79.47). Looking at the petition process in this city, one can have considerable concerns about too sluggish way of dealing with them by the local City Hall. In the previous study, Chorzów was also at the bottom of the ranking. Moreover, the longest-examined petition addressed to the authorities of the cities of the Silesia Province is a letter addressed to the authorities of Chorzów (over 9 months). Focusing on specific “petition-indicators,” the results of Chorzów are also bad — responses to petitions regarding the “local councillors’ library,” to a petition related to the initiation of inspection of the validity of carrying out technical tests of selected vehicle makes or to an invitation to the competition “Podwórko Nivea” were very slow (Wielgosz, 2019). Analyzing the next two “petition-indicators”

Table 2

Average petition processing time
in the cities of the Silesia Province
(in number of days)

No.	City	Days
1	2	3
1	Jaworzno	21.07
2	Lędziny	25.11
3	Ustroń	26.50
4	Ruda Śląska	32.05
5	Tychy	32.76
6	Pszów	34.00
7	Miasteczko Śląskie	34.20
8	Mysłowice	36.00
9	Zawiercie	39.29
10	Wisła	42.50
11	Siemianowice Śląskie	43.40
12	Pyskowice	45.56
13	Radlin	47.50
14	Żory	48.82
15	Katowice	49.26
16	Piekary Śląskie	49.57
17	Lubliniec	49.62
18	Dąbrowa Górnicza	49.64
19	Rybnik (by the end of 2018)	49.94
20	Wodzisław Śląski	50.38
21	Będzin	50.77
22	Wojkowice	51.25
23	Bieruń	51.27
24	Cieszyn	51.80
MEAN		51.86
25	Czeladź	52.20
26	Jastrzębie-Zdrój	53.25
27	Tarnowskie Góry	53.35
28	Imielin	54.38
29	Sławków (by the end of 2017)	54.44
30	Mikołów	55.11
31	Myszków	57.50

cont. Tab. 2

1	2	3
32	Gliwice	60.26
33	Zabrze	60.44
34	Bielsko-Biała	60.66
35	Szczyrk	62.60
37	Sosnowiec	64.05
38	Knurów	66.80
39	Bytom	68.36
40	Łaziska Górne	70.71
41	Orzesze	70.75
42	Radzionków	71.11
43	Żywiec	77.75
44	Chorzów	79.47
45	Kalety*	80.00
46	Poręba*	91.00
46/48	Świątchłowice (od początku 2019 r.)	X
	Racibórz	
	Rydułtowy*	

* In Kalety, Poręba and Rydułtowy from September 6, 2015 till September 6, 2019 only one petition was submitted to the city authorities.

Source: Own study based on published information in the city's Public Information Bulletins and on official websites of the cities.

discussed in this paper, one can also get the impression that in Chorzów “the wheels of bureaucracy turn very slowly.” A letter requesting publication of selected city hall phone numbers in the BIPs of individual cities was examined for 79 days, while a letter requesting the implementation of the Conflict of Interest Management Policy was examined in Chorzów for as many as 93 days.

The process of considering the petition is very slow in Żywiec (77.75), Radzionków (71.11), Orzesze (70.75) and Łaziska Górne (70.71). Only one petition was submitted to the city offices in Kalety, Poręba and Rydułtowy — it is therefore difficult to talk about a system of dealing with petitions by the city authorities in these communes, when only one such a petition was sent to them in four years.

Data presented in Table 2 concerning the average time of examining petitions in individual cities and other data analyzed enable the presentation of a certain view on the operation of city halls and local government officials in the cities of the Silesia Province. In order to increase the reliability of the analyzes, in addition to referring to the aggregated data, it is also possible to try to trace

the behavior of these entities towards identical petitions submitted to individual cities. After collecting the data, it turned out that some people or entities submitted petitions of identical content to different cities. This way, one can present

Table 3

Time of response of city authorities of the Silesia Province to the petition with the request to implement the Conflict of Interest Management Policy (in line with the recommendations of the Central Anticorruption Bureau) for representatives of government bodies elected in general elections.

No.	City	Days	Form of the reply
1	Piekary Śląskie	6	City Council resolution
2	Bielsko-Biała	9	reply of the city secretary
3	Siemianowice Śląskie	18	reply of the city secretary
4	Mysłowice	23	reply of the city president
5	Katowice	28	no information on the reply form
6	Bytom	39	reply of the deputy president
7/8	Częstochowa	51	reply worked out by the City Council
	Ruda Śląska	51	City Council resolution
9	Knurów	56	City Council resolution
10/11	Dąbrowa Górnicza	58	City Council resolution
	Sosnowiec	58	City Council resolution
12	Żory	71	City Council resolution
13	Zabrze	87	City Council resolution
14	Chorzów	93	reply of the chairman of the City Council
15	Gliwice	94	City Council resolution
16	Jastrzębie-Zdrój	98	City Council resolution
17/20	Świętochłowice	X	no information on the reply form
	Będzin		
	Racibórz		
	Rybnik		

Source: Own study based on information published in municipal Public Information Bulletins and on the official websites of cities.

how officials and local government officials dealt with identical problems. Two most frequently requested issues were selected of the recurring petitions.

The first “petition-indicator” is a letter asking for the implementation of the Conflict of Interest Management Policy (in line with the recommendations of the Central Anti-Corruption Bureau) for representatives of government bodies

Table 4

Waiting time for the petition to be considered by the authorities of the cities of the Silesia Province with a request to be published in the municipal Public Information Bulletins selected service numbers of officials (number of days)

No.	City	Days	Form of the reply
1	Pyskowice	3	reply of the city mayor
2	Bielsko-Biała	8	reply of the city secretary
3	Siemianowice Śląskie	11	reply of the city secretary
4	Wojkowice	29	reply worked out by the City Council
5	Tychy	30	reply of the city president
6	Będzin	31	no information on the reply form
7	Łędziny	35	many entities
8	Częstochowa	37	reply of the director general of the City Hall
9	Ruda Śląska	38	reply of the city president
10	Miasteczko Śląskie	44	reply of the city mayor
11	Szczyrk	51	reply of the deputy mayor
12	Katowice	60	no information on the reply form
13	Chorzów	79	reply of the city president
14	Piekary Śląskie	87	reply of the deputy president
15	Łaziska Górne	88	reply of the city mayor
16/17	Cieszyn	91	reply of the city secretary
	Dąbrowa Górnicza	91	reply of the city secretary
18/19	Bieruń	92	reply of the head of department
	Wisła	92	reply of the city secretary
20/25	Ustroń	X	reply of the city secretary
	Wodzisław Śląski	X	reply of the city president
	Świętochłowice	X	no information on the reply form
	Sławków	X	
	Rybnik	X	
Lubliniec	X		

Source: Own study based on information published in municipal Public Information Bulletins and on the official websites of cities.

elected in general elections. In addition, the petitioners sought to appoint people in the city halls of individual cities who would be responsible for the enforcement of this policy. This type of petition was submitted at the end of July 2019 to 20 out of 49 city halls. The letters were addressed to city presidents and mayors. In some cities, it was decided that the authority competent to consider the

petition was the city council, it was therefore decided to refer the case to that body. In some cities, however, it was decided that the response would be given by the city president, their deputy or the city secretary. The time for considering these petitions is presented in Table 3. The quickest response to the letter was provided in Piekary Śląskie, where the City Council adopted a relevant resolution on this matter within six days after the petition was handed over. The issue was dealt with immediately in Bielsko-Biała, where the city secretary replied to the petition within 6 days after receiving it. Good results were recorded in Siemianowice Śląskie (18 days), Myslowice (23 days) and Katowice (28 days). The longest period of considering the petition was in Chorzów (93 days), Gliwice (94 days) and Jastrzębie-Zdrój (98 days, earlier information was provided about the extension of the deadline for considering the petition).

The second “petition-indicator” is a letter with a request to publish selected city hall phone numbers in the BIPs of individual cities, “the use of which could improve communication with the City Hall.” According to the petitioners, this would contribute to reducing the cost of calls on the part of the customers. This type of petition was sent to 25 of the 49 cities discussed. Detailed data are presented in Table 4. The case was resolved the fastest in Pyskowice, where the response was given by the city mayor after three days. The authorities of Bielsko-Biała (8 days) and Siemianowice Śląskie (11 days) responded to the request very quickly. The petition in question was considered the longest in Cieszyn (91 days), Dąbrowa Górnicza (91 days), Bieruń (92 days) and Wisła (92 days).

Increase in popularity of petitions

The inhabitants of the cities of the Silesia Province are very eager to use the rights guaranteed in the Act of July 11, 2014 on petitions. Petitions have become a popular tool for articulating the interests and control of the authorities. In their letters, the petitioners raised many different issues and matters related to local, regional and even national problems.

The paper *Petitions in cities with the poviats rights of the Silesian Voivodeship* put forward a hypothesis that due to the entry into force of the regulation on the protection of personal data and on the free flow of such data (so-called GDPR) and due to the information campaign accompanying this event, citizens’ distrust towards people who organize signature collections under various campaigns would increase. Thus, the “civic collection of signatures under the petition” would be made much more difficult, as the reluctance to share data in any way would increase (Wielgosz, 2019). However, as it turned out, such a hypothesis should be verified negatively.

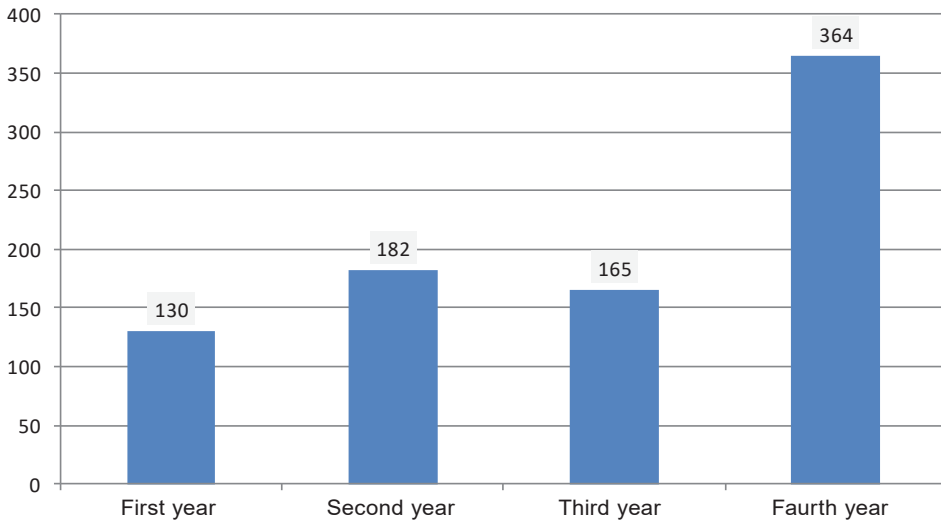

Figure 3. Number of petitions submitted to the authorities of all cities of the Silesia Province in years subsequent to entering into force of the Act of July 11, 2014 on petitions.

Source: Own study.

Figure 3 presents the number of petitions addressed to the authorities of all cities of the Silesia Province in the subsequent years of the application of the Act of July 11, 2014 on petitions. In the first year of this legislation being in force (September 6, 2015 to September 5, 2016), 130 petitions were submitted. In the second and third years, the number of petitions did not exceed 200 per year (182 petitions were submitted from September 6, 2016 to September 5, 2017, and 165 petitions were submitted from September 6, 2017 to September 5, 2018). In the fourth year of the law being in force (from September 6, 2018 to September 5, 2019, i.e., after the entry into force of the GDPR), the number of petitions submitted per year doubled. During the discussed period, as many as 364 petitions were submitted, which is more than the two preceding years combined. This means that the introduction of the GDPR and the related information campaign did not have a significant negative impact on the number of petitions submitted.

Petitions and proposals — the case of Poręba

A very interesting case causing concern is the register of “petitions” kept by Poręba. In the Public Information Bulletin of that city, in the Petitions tab,

there were as many as 122 attachments.¹ Unfortunately, 121 of them are extracts from the register of incoming correspondence to the city hall. These are files whose content resembles a printout of e-mail correspondence with the city hall. These texts do not contain a clearly identified entity submitting the letter, the correspondence address appears in only a few files (which is a cause of concern, the sender's personal data are not concealed in any way), and the addressees of these texts are a number of different entities (government and local government authorities of various levels). However, most importantly, the subject of these letters is not a demand of changes to the law, call for taking any decision or any other action. Most of them are "civic insights" (such a term is used at the beginning of many of these texts). These texts look like ordinary e-mails with residents' comments and concern a wide variety of issues (including incorrect road marking, creating programs to combat alcoholism, SMS system for medical staff, the problem of equipping police cars, fire trucks and ambulances, maintaining order and cleanliness in commune, regulations on candles lit at the accident site) (Poręba: Biuletyn Informacji Publicznej Gminy Poręba. Petycje). In addition, there is no information about the manner in which these "petitions" are processed in the Public Information Bulletin of the city of Poręba, including no information on how those "civic insights" were dealt with. Therefore, it should be stated that none of these files meets the statutory requirements.

When the Petitions Act entered into force, Michał Ożóg (2015) warned that the content of this legal act "raises a number of interpretation doubts, which are likely to arise in administrative practice." The author primarily pointed to the lack of a precise criterion distinguishing the petition from the proposal. Perhaps the files in question in the Petitions tab in the BIP of the city of Poręba could be called proposals, as they concern, *inter alia*, strengthening the local rule of law, improving the work of offices, preventing abuses, or meeting the public needs in a better manner. In practice, however, it is the addressee of the letter who ultimately should assess the legal nature of the submitted letter — so it may turn out that a given letter may be considered a proposal or a petition depending on non-substantive circumstances (apart from the fact that delineating clear "demarcation lines" between the proposal and the petition is not an easy task, and the petition and the proposal may be competitive against each other) (Ożóg, 2015). Therefore, it may happen that a letter that does not meet the statutory requirements will be considered a petition (then it can be verified, as a scan of the document is made available). It is worse when the situation is the opposite — it is not known how many letters were incorrectly qualified as petitions. Nevertheless, after four years of the Act being in force, it should be assessed that the cities of the Silesia Province coped well with this task. The letters that are made available in the Public Information Bulletins of the cities in question, which

¹ As of May 1, 2020.

have been classified as petitions, do indeed meet the statutory requirements. The case of Poręba seems to be isolated.

Out of all 122 attachments available in the Public Information Bulletin of the city of Poręba,² only one is a scan of a “genuine” petition, as evidenced by both the content of the letter and its form. However, this is a petition that was submitted on September 23, 2019, i.e., after the agreed end date of the study.

Finding a petition in the Poręba Public Information Bulletin is very difficult. It would seem that no petition was submitted to the local city hall from September 6, 2015 to September 6, 2019. However, when searching the archive information available on the website of the city hall, one can find information that on July 1, 2019, one petition was addressed to the city authorities — asking the councillors of Poręba not to limit the operation of buses between the Krzemien-da district and Zawiercie. There is also a scan of the reply in this document (Petition on buses of 28/06/2019). Why is this petition not in the Public Information Bulletin, but on the website of the office in the archives? The Public Information Bulletin of the discussed commune gives the impression of a cluttered website, run in a careless, even disorderly manner. There is no doubt that the issues related to the consideration of petitions in Poręba require thorough rearrangement.

Conclusions

Andrzej Zybała (2012) takes the position that “public policies are not possible — in a mature form — in an intellectual vacuum, i.e., in a situation where rational knowledge is underestimated, ignored or simply when it is generated in inappropriate proportions to the scale and the complexity of the problems we want to solve. Policies require intense deliberation and conditions for their implementation, as well as conditions for drawing conclusions from them and creating knowledge from them for the needs of public decisions made. The need for deliberation arises from the complexity of contemporary problems. A person cannot analyze them from one desk, no matter how brilliant the person sitting behind it might be.” There are many ways to enter into dialogue with residents and obtain information from them about the actions taken by the authorities. Petitions are one of such methods — petitioners submit various kinds of requests for specific actions in the future or express their position or objection to current decisions and current events. By means of an open and transparent way of dealing with petitions and letters of reply, a dialogue can be conducted between residents and city authorities.

² As of May 1, 2020.

When describing the official approach of the cities of the Silesia Province towards petitions, one can use the metaphor of a group of forty-nine students who are asked to complete a project to earn the credit for the course. Some deal with it better, others do not. In the group there are both the first-rate students who quickly solve their tasks in an exemplary manner, but there are also the “black sheep” who postpone even the simplest tasks until the last moment. Some people present works that are legible, transparent, based on good sources, in which one can see commitment to the implementation of the project. The latter students do their job sloppy manner, carrying out tasks the easy way out, and sometimes even with reproachable mistakes. Between the straight-A students and those who have to retake the course, there is of course a very large group of those “B students” who simply did a solid job and “C students” who managed to complete the tasks correctly and met the basic conditions for earning the credit for the course. What is the “group” of cities in the Silesia Province like? It can be assessed as a typical group of students described above. Cities such as Chorzów, Poręba or Racibórz should follow the example of cities such as Ruda Śląska, Tychy or Siemianowice Śląskie, where the letters are processed efficiently and without major reservations, and the Public Information Bulletins in the part devoted to petitions are kept with due diligence.

“The issue of fundamental importance for effective communication of local government administration units (especially in the external dimension) is the correct identification of social problems and needs. Based on the results, it is possible to formulate a diagnosis of the situation, which allows for the design of local development programs. The practice of researching local needs and preferences is valuable not only as a tool for obtaining information. It also has a psychosocial dimension. Residents, asked to express their opinions, feel that they co-manage the affairs of their community and are more willing to engage in public projects undertaken for local development” (Hausner, Górniak, Kołdras, Mazur, Paszkowska, 1999). City authorities that do not understand this are a detriment to themselves. Petitions reveal problems important for the local community, sometimes even those that have never been articulated (or have not been properly heard). From petitions sent to the city hall, one can obtain a lot of information about the needs of residents and find out what problems are really important to people. Referring to Zybała quoted — the world from behind an office desk may look completely different than from the perspectives of specific residents. The letters received should not be underestimated, or treated as a threat or obstruction of the office’s work. Petitions may become an opportunity for the authorities to obtain valuable information, and even to defuse local tensions and disputes. It is possible that skilful “disarming the local bomb” within the possibilities offered by the Petitions Act may bring more good to the city authorities in the future than if undisclosed problems and conflicts were to erupt in full force over the ballot in local elections.

Bibliography

- Biuletyn Informacji Publicznej Chorzów*. Downloaded from: <http://www.bip.chorzow.eu/index.php?kat=144369004922958342> (access: 20.04.2018).
- Biuletyn Informacji Publicznej Gmina Myszków*. Downloaded from:
a) city mayor — <http://bip.miastomyszkow.pl/?c=649> (access: 20.04.2020).
b) Town Council — <http://bip.miastomyszkow.pl/?c=611> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Gmina Wisła. Odpowiedzi na petycje*. Downloaded from: <https://bip.wisla.pl/lista/odpowiedzi-na-petycje> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Gmina Wojkowice — Urząd Miasta w Wojkowicach. Petycje*. Downloaded from: <https://wojkowice.bip.net.pl/?c=340> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Gminy Poręba. Petycje*. Downloaded from: <https://bip.umporeba.finn.pl/bipkod/21828130> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Cieszyna. Petycje*. Downloaded from: <https://bip.um.cieszyn.pl/artykuly/263/petycje> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Czeladź. Petycje*. Downloaded from: <http://bip.czeladz.pl/petycje/index.html> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Imielin. Petycje. Zestawienie złożonych petycji*. Downloaded from: <http://bip.imielin.pl/pl/60358/1/petycjezestawienie.html> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Jastrzębie-Zdrój*. Downloaded from: <https://bip.jastrzebie.pl/artykuly/5146/petycje> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Mysłowice*. Downloaded from: <http://www.bip.myslowice.pl/page/6933,petycje.html> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Ruda Śląska*. Downloaded from: <http://www.rudaslaska.bip.info.pl/dokument.php?iddok=47207&idmp=2705&r=r> (access:20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje*. Downloaded from: <https://bip.gmpszow.finn.pl/bipkod/10837664> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje*. Downloaded from: <https://bip.slawkow.pl/bipkod/13313041> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje*. Downloaded from: <https://www.bip.szczyrk.pl/bipkod/19361043> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Petycje*. Downloaded from: <https://zawiercie.bip.net.pl/?c=525> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Rejestr petycji*. Downloaded from: <https://bip.umle dziny.finn.pl/bipkod/13236898> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miasta Mikołów. Informacja na temat rozpatrywanych petycji*. Downloaded from: <http://bip.mikolow.eu/?c=864> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urząd Miasta Radzionków. Złożone petycje*. Downloaded from: <http://bip.radzionkow.pl/?c=2144> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miasta Rybnika*. Downloaded from: <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=304> (access: 20.04.2020).

- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miasta Tychy.* Downloaded from: <https://bip.umtychy.pl/petycje.php> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miasta Żory.* Downloaded from: <http://www.bip.zory.pl/?c=15878> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Częstochowy.* Downloaded from:
- city president — <https://bip.czystochowa.pl/artykuly/71504/petycje> (access: 20.04.2020).
 - Town Council — <https://bip.czystochowa.pl/artykuly/71544/rok-2018> (access: 20.04.2020).
 - Municipal Road and Transport Authority — <http://mzdit.bip.czystochowa.pl/bip/?jsessionid=BB1C3F41B6A75650346868F44671D2AD> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Piekary Śląskie.* Downloaded from:
- city president — <http://www.bip.piekary.pl/?c=884> (access: 20.04.2020).
 - Town Council — <http://www.bip.piekary.pl/?c=885> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Racibórz.* Downloaded from:
- city president — <https://www.bipraciborz.pl/bipkod/13940765> (access: 20.04.2020).
 - Town Council — <https://www.bipraciborz.pl/rejestr-petycji-rozpatrywanych-przez-rade-miasta-raciborz> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Sosnowiec.* Downloaded from:
- city president — <http://bip.um.sosnowiec.pl/Article/id,6399.html> (access: 20.04.2020).
 - Town Council — <http://bip.um.sosnowiec.pl/Article/id,6095.html> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Wodzisławia Śląskiego. Rejestr rozpatrywanych petycji.* Downloaded from: <https://bip.gmwodzislawsl.finn.pl/bipkod/13274301> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Miasto Siemianowice Śląskie.* Downloaded from: <https://bip.msiemianowicesl.finn.pl/bipkod/15835410> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miejskiego w Bielsku Białej.* Downloaded from: <https://bip.um.bielsko.pl/Article/id,333.html> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej.* Downloaded from: <https://bip.dabrowa-gornicza.pl/25150> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miejskiego w Jaworznie.* Downloaded from: <http://bip.jaworzno.pl/Article/id,19205.html> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Gliwicach.* Downloaded from: https://bip.gliwice.eu/informacje_publiczne/petycje (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Łaziskach Górnych. Rejestr petycji.* Downloaded from: <https://bip.laziska.pl/lista/rejestr-petycji> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Miasteczku Śląskim. Petycje.* Downloaded from: <https://miasteczkoslaskie.bip.net.pl/?c=1957> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Świętochłowicach.* Downloaded from: <http://www.bip.swietochlowice.pl/bipkod/007/010> (access: 20.04.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Tarnowskich Górach.* Downloaded from: <https://bip.tarnowskiegory.pl/m,5212,petycje.html> (access: 20.04.2020).

- Biuletyn Informacji Publicznej. Urząd Miejski w Żywcu. Petycje.* Downloaded from: http://www.bip.zywiec.pl/index.php?modul=aktualnosci&kat_id=120 (access: 20.04.2020).
- Gromek, Z. (2019). Realizacja prawa petycji przez Sejm VIII kadencji (lata 2015—2018). Wybrane zagadnienia. *Przegląd Sejmowy*, 3 (152), 21—40.
- Hausner, J. (red.), Górniak, J., Kołdras, S., Mazur, S. Paszkowska, R. (1999). *Komunikacja i partycypacja społeczna. Poradnik*. Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483. z późn. zm.).
- Miasto Kalety. Biuletyn Informacji Publicznej. Rejestr petycji.* Downloaded from: <http://bip.kalety.pl/index.php?id=287> (access: 20.04.2020).
- Oficjalna strona i Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Radlin.* Downloaded from: <https://miasto.radlin.pl/petycje/> (access: 20.04.2020).
- Ożóg, M. (2015). Uregulowanie instytucji petycji w Ustawie z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach. *Przegląd Sejmowy*, 5 (130), 117—142.
- Petycja w sprawie autobusów z dnia 28.06.2019.* Downloaded from: <http://www.umporeba.pl/petycja-sprawie-autobusow-28-06-2019/> (access: 20.04.2020).
- Petycje.* Downloaded from: <https://bedzin.bip.info.pl/index.php?idmp=687> (access: 20.04.2020).
- Petycje.* Downloaded from: <https://lubliniec.bip.info.pl/index.php?idmp=218&r=r> (access: 20.04.2020).
- Petycje.* Downloaded from: <https://ustron.bip.info.pl/index.php?idmp=1048&r=r> (access: 20.04.2020).
- Petycje.* Downloaded from: <http://www.bytom.pl/petycje> (access: 20.04.2020).
- Rejestr petycji.* Downloaded from: <http://www.katowice.eu/petycje/petycje/Forms/AllItems.aspx> (access: 20.04.2020).
- Urząd Miasta Bierunia. Petycje.* Downloaded from: <https://www.bierun.pl/mieszkanicy/petycje> (access: 20.04.2020).
- Urząd Miasta Rydułtowy. Rejestr petycji.* Downloaded from: <https://gmrydułtowy.peup.pl/eurzad.seam?cid=432875> (access: 20.04.2020).
- Urząd Miejski Orzesze. Biuletyn Informacji Publicznej. Wykaz złożonych petycji.* Downloaded from: <http://bip.orzesze.pl/index.php?id=745> (access: 20.04.2020).
- Urząd Miejski w Pyskowicach. Rejestr petycji.* Downloaded from: <https://gmpyskowie.peup.pl/eurzad.seam?cid=614237> (access: 20.04.2020).
- Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach. (Dz.U. 2014, poz. 1195).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego. (Dz.U. 1960, nr 30, poz. 168 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95, z późn. zm.).
- Wielgosz, Ł. (2019). Petycje w miastach na prawach powiatu województwa śląskiego. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, 25.
- Wykaz petycji.* Downloaded from: <https://knurow.bip.info.pl/index.php?idmp=830&r=r> (access: 20.04.2020).
- Zabrze. Biuletyn Informacji Publicznej.* Downloaded from: <http://www.bip.um.zabrze.pl/engine//bip/8/426?o=tp1&e=s|426> (access: 20.04.2020).

Zybała, A. (2012). *Polityki publiczne. Doświadczenia w tworzeniu i wykonywaniu programów publicznych w Polsce i w innych krajach. Jak działa państwo, gdy zamierza/chce/musi rozwiązać zbiorowe problemy swoich obywateli?* Warszawa: Krajowa Szkoła Administracji Publicznej

Trotz allen Stereotypen Forschungsperspektiven: politische und publizistische Tätigkeit von Karl Okonsky (Karol Okoński) in Oberschlesien

Historia niemożliwa. Karol Okoński —
urodzony w Berlinie,
aktywista PZPR i poseł do Reichstagu

Natalia Klimaschka*

Abstrakt

Karol Okoński (Karl Okonsky) niewątpliwie należy do kręgu najbardziej zdumiewających postaci w powojennej historii Górnego Śląska. Jako redaktor naczelny „Volkswille” uchodził w czasie plebiscytu za najlepsze pióro walczące o niemieckie interesy. Aktywny był nie tylko jako dziennikarz, ale również jako polityk. Z pasją wypowiadał się na forum Reichstagu o sytuacji na Górnym Śląsku. Zdumiewał swoich odbiorców niechęcią do polskich interesów, pomimo swojego polskiego pochodzenia. Szczególnie ostro

Abstract

Karl Okonsky (Karol Okoński) undoubtedly belongs to the circle of the most amazing figures in the post-war history of Upper Silesia. As the editor-in-chief of „Volkswille“ he was regarded during the Plebiscite as the best pen fighting for German interests. He was active not only as a journalist but also as a politician. He spoke with passion on the Reichstag forum about the situation in Upper Silesia. He astonished his audience with his aversion to Polish interests, despite his Polish origin. He spoke particularly sharply about Wojciech Korfanty. He was persecuted by

* Doktorant (e-mail: natalia.klimaschka@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-4207-1101>.)

wypowiadał się o Wojciechu Korfantym. W trakcie II wojny światowej prześladowany przez nazistów. Po przesunięciu granic pomimo dawnych proniemieckich sympatii pozostał w swoim własnym domu. I chociaż nie znał dostatecznie języka polskiego, mógł nie tylko drukować w polskiej powojennej prasie, a nawet był aktywnym i uznanym działaczem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, za co został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Słowo kluczowe: niemiecki ruch oporu w III Rzeszy, Prasa plebiscytowa, Plebiscyt na Górnym Śląsku, Socjaldemokracja, Wojciech Korfanty

the Nazis during World War II. After the borders shift, despite his former German sympathies, he remained in his own home. Although he did not speak Polish enough, he could not only print in the Polish postwar press, but was even an active and recognised activist of the Polish United Workers' Party, awarded with the Commander's Cross of the Order of Polonia Restituta.

Key words: German resistance to Nazism, Plebiscite press, Social democracy, Upper Silesia plebiscite, Wojciech Korfanty/avement

In der ersten Maihälfte 1974 wurde der folgende Nachruf in den Zeitungen veröffentlicht: *Am 8. Mai 1974, im Alter von 93 Jahren, ist Karol Okoński gestorben. Ein angesehenener Aktivist der Arbeiterbewegung, ehemaliger Mitglied der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands¹, Polnischen Arbeiterpartei² und der Polnischen Vereinigten Arbeiterpartei³. Für seine Tätigkeit in der Arbeiterbewegung wurde er mit dem Kommandeurkreuz des Ordens Polonia Restituta ausgezeichnet. Mit dem Verstorbenen verlieren wir einen Genossen, einen Aktivisten der Arbeiterbewegung, der der Partei ergeben war. Ehre seinem Andenken! Unterzeichnet: Bezirksausschuss der Polnischen Vereinigten Arbeiterpartei in Ratibor^{4/5}. An der Trauerfeier nahmen Vertreter der Provinzbehörden der PZPR teil. Im Namen des Vereins der Polnischen Schriftsteller⁶ nahm auf dem Friedhof der langjährige Präsident dieses Vereins in Oppeln und spätere Sejm-*

¹ Weiter: SPD.

² Polnisch: Polska Partia Robotnicza, weiter: PPR.

³ Polnisch: Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, weiter: PZPR.

⁴ Orig. Racibórz.

⁵ Todesanzeige von Karol Okoński — Ausschnitt aus einer unbekanntenen Zeitung von der Pressechronik von Ratiborhammer. In: Kalemba, J. (red). (1994). *Kronika miasta i gminy Kuźnia Raciborska w okresie powojennym (1945—1993) (wycinki z prasy, zdjęcia prasowe, fragmenty opracowań-artykułów-sprawozdań itp.) (ohne Seitenangabe)*. Kuźnia Raciborska: Ein unveröffentlichtes Werk aus der Sammlung der Gesellschaft der Landfreunde des Ratiborer Landes — Filiae in Ratiborhammer (Towarzystwo Miłośników Ziemi Raciborskiej, oddział terenowy w Kuźni Raciborskiej).

⁶ Polnisch: Związek Literatów Polskich.

Abgeordnete der PZPR Jan Goczoł⁷ Abschied von Okonsky. Jan Goczoł war auch Preisträger des Wojciech-Korfanty-Preises. Darüber hinaus war Okonsky einer der effektivsten deutschen Volksabstimmungsaktivisten. Ihm verdankte Preußen den Sieg über Korfanty im März 1921⁸. Die Virulenz seines Journalismus, der von einer Abneigung gegen Polen erfüllt ist, kann immer noch sowohl Abscheu als auch Erstaunen hervorrufen.

Ziel des Textes ist es, eine vorläufige Untersuchung des Schicksals von Karl Okonsky auf der Grundlage der in Polen verfügbaren Quellen durchzuführen. Umso wichtiger ist es, die Rolle zu bestimmen, die er während des Plebiszits und in der Zwischenkriegszeit gespielt hat, sowie Mechanismen zu erörtern, die es diesem bekannten deutschen politischen Aktivisten ermöglichten, nach 1945 auf der polnischen politischen Bühne aufzutreten. Es wird auch ein Versuch unternommen, die Frage zu beantworten, inwieweit in der Politik des polnischen Staates Raum für die Anwesenheit der erklärten Deutschen in Oberschlesien gewesen sei.

Karl Okonsky wurde am 12. Oktober 1880 in Berlin geboren, aber seine Eltern hatten polnische Wurzeln gehabt⁹. In seinem späteren Plebiszit-Journalismus erlaubte er sich als Pole zu profilieren, der für die deutsche Sache kämpft. Seine beiden Eltern waren einfache Arbeiter gewesen. Als engagiertes Mitglied der Polnischen Sozialistischen Partei geriet sein Vater Josef oft in den Schwierigkeiten und wurde aus diesem Grund oft aus der Arbeit entlassen¹⁰. Er starb im Alter von 49 Jahren¹¹.

⁷ EF (1974). *Ostatnia droga Karola Okońskiego*, Ausschnitt aus einer unbekanntenen Zeitung von der Pressechronik von Ratiborhammer in: *ibidem*.

⁸ Glensk, J. (1981). *Polska i niemiecka prasa plebiscytowa i powstańcza na Śląsku*, „*Studia Śląskie*“, 39,129.

⁹ Geburtsurkunde von Karl Okonsky (1880, 13. Oktober). Standesamt Stralau, Nr. 124, Landesarchiv Berlin.

¹⁰ Okoński, K. (1962), Widera A. (übers.). *Z karabinem na bakier* (S. 226). Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”.

¹¹ Sterbeurkunde von Josef Okonski (sic!) (1900, 1. November). Standesamt Berlin, Nr. 2666, Landesarchiv Berlin; Viel über das Leben von Okonsky kann man aus seinem eigenen handgeschriebenen Lebenslauf von 1961 erfahren, der für den Woiwodschafsausschuss der Polnischen Vereinigten Arbeiterpartei in Oppeln erstellt wurde. Erstaunlich ist, dass das an polnische Parteigremien gerichtete Dokument vollständig in deutscher Sprache verfasst wurde. Karl Okonsky erklärt dort, dass er die polnische Sprache nie ausreichend beherrscht hat, um in ihr Texte zu verfassen. Siehe: Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf (S. 12). In: Staatsarchiv in Oppeln, Provinzkomitee der Polnischen Vereinigten Arbeiterpartei in Oppeln, Abteilung Erinnerungen und Beziehungen, Sign. 45/2579/0/23/3597. Das wird auch Mieczysław Rakowski in dem Nachwort zum Buch von Karl Okonsky bestätigen, siehe: Okoński, K. (1962). *Z karabinem na bakier...*, (S. 230); Auch Scholtis schrieb über seiner mangelhaften Polnisch Kenntnissen in dem Brief nach Arno Lubos (1961, 22. Dezember) in: Scholz, J.J. (1992). *August Scholtis — Briefe* (S. 206—207), Bd. 2, Ratingen: Gebr. Mann Verlag.

Das Leben hat den jungen Karl nicht verwöhnt. Als er 10 Jahre alt war, beendete er seine Ausbildung in einer Volksschule und begann mit regelmäßiger körperlicher Arbeit. Zunächst weidete er Vieh in Hasenfelde für 36 Mark pro Jahr, und später, bis zum 17. Lebensjahr, bildete er sich zum Gärtner aus¹². In dieser Zeit unternahm er auch die ersten Schreibversuche. Damals war er in der Zeitschrift der jungen Sozialisten „Arbeiterjugend“ tätig¹³. Bis 1901 übte er verschiedene Tätigkeiten aus, hauptsächlich als Gärtner und Kutschenfahrer, u.a. in Berlin und Hamburg. Später wurde er zum zweijährigen Militärdienst nach Alleinstein¹⁴ einberufen. Danach trat er in die SPD ein und arbeitete bis 1910 als Arbeiter auf Berliner Baustellen. In diesem Jahr wurde er zum ersten Mal als Kandidat für den Reichstag im Wahlkreis Oels-Wartenberg¹⁵ in Niederschlesien aufgestellt und übernahm den Posten des Redakteurs der „Volkswacht“, einer Tageszeitung der arbeitenden Bevölkerung Schlesiens und Großpolens¹⁶. Es ist auch bekannt, dass er zwischen 1912 und 1913 von den preußischen Behörden inhaftiert gewesen ist¹⁷.

Bild 1. Karl Okoński [Archiv der sozialen Demokratie (AdsD), Sign. 6/FOTA095370]

¹² Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 3).

¹³ EF (1974). *Ostatnia droga...*

¹⁴ Heute: Olsztyn.

¹⁵ Heute: Oleśnica-Syców.

¹⁶ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 3).

¹⁷ EF (1974). *Ostatnia droga...*

Im Sommer 1914, wurde er in die Armee eingezogen¹⁸ und aus Breslau nach Frankreich und später nach Belgien an die Front geschickt. Seine Erinnerungen aus dieser Zeit wird er 1962 im Band „Mit dem Karabiner nicht befreundet“ veröffentlichten, der im Kattowitzer Verlag „Śląsk“¹⁹ erschien. Das Tagebuch wurde im Stil der Abenteuer des braven Soldaten Schwejk gehalten. Es gewann an Popularität vor allem dank Okonskys brillantem Humor. Das Nachwort wurde von Mieczysław Rakowski geschrieben. Der künftige Chefredakteur der Wochenzeitung „Polityka“²⁰ und Ministerpräsident der Volksrepublik Polen lobte Okonsky für seine Aufrichtigkeit²¹ und empfand viel Zuneigung für ihn²². Im Buch beschreibt Okonsky seine Aversion gegen Krieg und gesteht, dass er sich schämte, an der Raubmaschinerie einmal beteiligt zu sein und den unschuldigen Menschen geschadet zu haben²³. Doch wie er mit einer gewissen Fröhlichkeit zugibt, ist ihm der Krieg vor allem unter dem Zeichen von *Fressen und Trinken* vorübergegangen²⁴.

Ende 1918 kehrte er nach Breslau zurück und setzte seine Arbeit in der Redaktion der „Volkswacht“ fort. Dort sollte er den Posten des Chefredakteurs übernehmen, nachdem Paul Löbe, der damals eine Stelle in der Regierung in Berlin erhielt, gekündigt hatte²⁵. Allerdings zog Okonsky 1919 nach Oberschlesien um und gründete aus der Initiative der SPD-Zentrale²⁶ eine neue sozialdemokratische Tageszeitung — „Volkswille“, deren durchschnittliche Auflage 30.000 Exemplare betrug²⁷. Ebenfalls 1919 wurde er in die Nationalversammlung und später in den Reichstag gewählt. Später wird er kokett behaupten, es sei nicht so sehr aus seinem eigenen, sondern entsprechend dem Willen seiner SPD-Kollegen geschehen. Wie er schrieb, *meine Begleiter setzten mich nur deshalb auf die Kandidatenliste, weil ich das D'Hondt-Verfahren an einer großen Wandtafel und nur an einem kleinen Beispiel erklärte*²⁸. *Das hat sie beeindruckt*²⁹. Zugleich saß

¹⁸ Okoński, K. (1962). *Z karabinem na bakier...* (S. 7).

¹⁹ Deutsch: Schlesien.

²⁰ Deutsch: Politik.

²¹ Okoński, K. (1962). *Z karabinem na bakier...* (S. 225).

²² Ibidem (S. 230).

²³ Ibidem (S. 6).

²⁴ Ibidem (S. 5).

²⁵ Es sei darauf hingewiesen, dass die Informationen aus Okonskys Autobiographie stammen, die möglicherweise nicht ganz zuverlässig ist. Siehe: ibidem (S. 217—218).

²⁶ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). *Lebenslauf...* (S. 4).

²⁷ Fikus, S. (2005). *Plebiscyt i Powstania Śląskie w niemieckiej historiografii i publicystyce*, eine unveröffentlichte Dissertation unter der Leitung von Marian Marek Drozdowski (S. 261), Warszawa: Kardinal-Stefan-Wyszyński-Universität.

²⁸ Eine Methode der proportionalen Repräsentation um Wählerstimmen in Abgeordnetenmandate umzurechnen.

²⁹ Okoński, K. (1962). *Z karabinem na bakier...* (S. 219).

er als Vertreter der damaligen Regierungspartei in Deutschland im Deutschen Ausschuss für Oberschlesien³⁰.

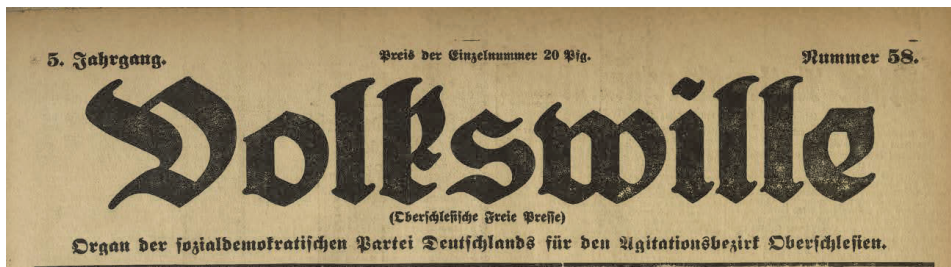

Bild 2. Zeitungskopf der “Volkswille” [Schlesische Digitale Bibliothek]

Die Publikationen von Okonsky zeichnen sich mit Brillanz, aber auch mit Böswilligkeit gegenüber polnischen Inspirationen in Oberschlesien aus. Er versuchte, diesen Schreibstil zu rechtfertigen, indem er behauptete, sein Ziel sei nicht *irgend eine ehrliche Person oder ihre politische und nationale Überzeugung anzugreifen*. [...] *Belehrt soll es werden, wie man immer von den Fehlern der anderen [Polen] lernt*³¹. Und ergänzt: *und wenn er über die unverständigen Streiche der polnischen Helden vergnüglich lächelt, dann denke er auch an den Ernst, der ihnen inne wohnt. Denn diesen Leuten war ihr Tun und Lassen wahrlich nicht spaßig. Mit glühender Begeisterung verfochten sie die verrücktesten Dinge. Lachen wir also nicht nur, lernen wir so nebenbei. Machen wir’s nicht ebenso wie sie, sondern bedeutend anders und besser. Denken wir aber vor allen Dingen daran, wie es werden soll, wenn solche Leute in Oberschlesien herrschen. Gott behüte uns vor einem solchen Narrenreiche!*³²

Zu den beliebtesten Erzählformen von Okonsky gehörten Satire und Groteske. In einem seiner Texte beschreibt er den Brauch der jungen Frauen, nackt in den Spiegel reinzuschauen, um möglicherweise ein Bild ihres zukünftigen Verlobten erblicken zu können. Okonsky gibt zu, dass er sich aus ästhetischen Gründen gehemmt fühlt, in so einer Position vor dem Spiegel zu stehen, aber die unerträgliche Unsicherheit, ob die Volksabstimmung von den Deutschen gewonnen wird, verleitet ihn dazu, seine Hemmungen zu durchbrechen und dieses Spiegelritual durchzuführen. Er weist auch darauf hin, dass die Schlesier nicht an solchen Aberglauben interessiert sind, weil ihnen der christliche Glaube eingeschärft wurde. Deshalb hofft er auf die Weisheit der Schlesier, die für eine vernünftige Lösung stimmen, die darin bestehen muss, das ganze Oberschlesien Preußen zu überlassen³³.

³⁰ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 4).

³¹ Okonsky, K. (1921). *Die lustige Kohlenkiste — Allzupolnisches aus Oberschlesien* (S. 3), Kattowitz: Buchdruckerei „Volkswille“.

³² Ibidem (S. 3).

³³ Ibidem (S. 4—5).

In einem anderen Text spottet er über die Abstimmungspolizei, bei der auch die Aufständischen gedient hatten. Es werden zahlreiche Beispiele von kriminellen Rückfalltätern mit slawischen Namen aufgeführt, die das Plebiszitkomissariat für Polen angeblich in diese Formation berufen hat. Einen Polen — den 14-facher Rückfalltäter, wollte Okonsky den polnischen Behörden in Warschau vorstellen, um ihn möglichst zum Minister ernennen zu können. Er vergleicht diese Situation mit einer Legende, die sich auf Pharao Rhampsinit³⁴ bezieht, dessen Schatzkammer so lange von einem Dieb beraubt werden sollte, bis der Herrscher beschlossen hat, ihm den Posten des Finanzministers und die Hand seiner Tochter zu übergeben. Damit sollte das Diebesgut vor dem Verschwinden aus den Händen der regierenden Familie bewahrt werden³⁵.

Aber der temperamentvolle Okonsky spottete weiterhin. In einem anderen Text schreibt er: *Wenn ich doch einmal eingesperrt werde — und ich habe so etwa düstere Ahnung, dass ich in kein polnisches Gefängnis gerate. Meine Landsleute sind sonst ganz liebe Kerle. Aber ihr Strafvollzug ist mir doch etwas allzu kostspielig.* Darauf erzählt er, als seinem Freund nach einem Aufenthalt in einem polnischen Gefängnis eine Rechnung in Höhe von 8 Mark für die Reinigung der besetzten Zelle ausgestellt wurde³⁶.

In seiner Zeitschrift widmet Okonsky dem damaligen polnischen Abstimmungskommissar Wojciech Korfanty viel Raum. Er bezeichnet ihn als *Heiligen Adalbert von Beuthen*. Okonsky schreibt: *Unseren polnischen Brüdern ist großes Heil widerfahren. Pan Woiczec³⁷ Korfanty ist zu ihnen gekommen. Er, der Große, Unvergleichliche, der neue Messias. [...] Und wo nur in irgend einem Winkelchen ein Hyazinthverein sein kümmerliches Leben fristet, da tritt er auf, der große Prophet. [...] Endgültig, wie im Film. Denn Pan Woiczec ist ausgerüstet mit dem feurigen Schwerte des Erzengels Michael und die Rüstung des heiligen Georg schützt seine tugendhaften Lenden. Er wird die Sittlichkeit wieder heben im revolutionsverseuchten Oberschlesien. Das ist sein erhabener Beruf. Von Politik versteht er weniger. Aber die Sittlichkeit, die Tugend, die Frömmigkeit! — Ja, da ist Woiczec ein Segen für die polnische Nation. [...] So sorgte unser Woiczec damals, dass Tugend, Sitte und Frömmigkeit in Oberschlesien wuchs und blühte. Auf und ab zog er im Lande und predigte das Evangelium der Liebe. Und ihm nach folgte eine Schar begeisterter Frauen und Jungfrauen. [...] Er wird wieder wie früher aus Steinen Brot und aus Sommerfäden Wurst machen. Die Wolken wird er melken und Manna wird er regnen lassen. Für sich natürlich. Und das Volk wird mit offenem Munde dastehen*

³⁴ Pharao Rhampsinitos war eine fiktive Figur, die in den *Historien* des griechischen Historiker Herodot aus Halikarnassos (5. Jahrhundert v. Chr.) vorkommt.

³⁵ Okonsky, K. (1921). *Die lustige Kohlenkiste...* (S. 5—6).

³⁶ *Ibidem* (S. 30—31).

³⁷ Sic!

und staunen, wie so etwas möglich ist. „Gott schütze Pan Korfanty!“ wird es schreien³⁸.

An einer anderen Stelle ist folgende Beschreibung zu lesen: [...] [Korfanty] ist das reine Lamm Gottes. Blutdürstig und eine wahre Bestie aber ist der Deutsche. Es soll einige darunten geben, die schon zum Frühstück einen Polen verzehren, ganz roh, ohne Salz und Senf. Der gute Woiczec ist aber nicht nur sanft wie eine Taube sondern auch klug wie eine Schlange. Er weiß, wie der paradiesische Frieden in Oberschlesien herzustellen ist. Die Sache ist kinderleicht. Man braucht nämlich die bösen Deutschen nur totzuschlagen, dann sind die frommen Polen unter sich. Friedlich und verträglich wie Noahs Menagerie in der Arche bei der Sündflut. Und als Verkünder dieses neuen Evangeliums rast Pan Korfanty in Oberschlesien herum. Nicht wie unser Heiland am See Genezareth barfuß dahinwandernd, sondern im Auto. Du lieber Himmel! Die Zeiten haben sich eben gewandelt und die einfache Sitte, die vor 2000 Jahren in der syrischen Wüste herrschte, schickt sich nun einmal nicht für einen modernen Apostel des ewigen Friedens. [...] Der polnische Messias von Oberschlesien hat eine Schlafstelle. Sie ist sogar recht komfortabel. Und er braucht nicht zu befürchten, dass man seinen Schlummer stört. Wie König Salomon wird er bewacht. [...] Eiserne Torflügel am Eingange der Lomnitzburg, vergitterte Fenster und auf dem Dache, Panzertürme mit Maschinengewehren. Wer so schläft, hat keinen Schutzengel nötig. [...] Der brave Woiczec [...] ist glücklich, er ist zufrieden und reich und Gott schützt ihn auf allen seinen Wegen mit polnischen Maschinengewehren³⁹.

Okonsky weist auch gerne auf Korfantys Liebe zum Geld hin: Es ist schmerzlich für den Propheten, wenn seine Jünger anfangen zu zweifeln. [...] Die getreuten Knechte Korfantys im Hotel Lomnitz sind sehr uneinig mit ihrem Meister. [...] Aber Woiczec freut sich nicht. Im Gegenteil, er ist sehr betrübt über die Begehrlichkeit seiner lieben Mitarbeiter. Dass die nicht mehr ruhig zusehen wollen, wie er sich seinen Patriotismus vergolden lässt. Ist schmerzlich für den größten Patrioten des Jahrhundert. Und noch schmerzlicher ist, dass sie sich zum offenen Widerstand gegen ihn organisiert haben. Das stört den großen Mann gewaltig beim Glücklichenmachen Oberschlesiens. [...] Der gute Woiczec ist ihnen [den Warschauer] doch etwas sehr teuer geworden in der letzten Zeit. Sechzig Millionen Mark kostet es schon seinem Vaterlande. Und man kann es verstehen, wenn mancher große Staatsmann trübselig an der Weichsel sitzt und traurig nach Beuthen schielt⁴⁰. Dort lebt und genießt man, während die Väter des jungen Vaterlandes alle Mühe haben und den bösen Ärger mit der Valuta. [...] Gott bewahre Oberschlesien vor solchen selbstlosen und bescheidenen

³⁸ Okonsky, K. (1921). *Die lustige Kohlenkiste...* (S. 24—25).

³⁹ *Ibidem* (S. 11—13).

⁴⁰ Dort befand sich das nicht mehr existierende Hotel Lomnitz, in dem Korfanty zu dieser Zeit wohnte.

*Helden, wie diesen Pan Korfanty! Und er wird es bewahren, wenn wir deutsch stimmen*⁴¹. [...] *Der gute Woiczzech selbst aber hat keinen Grund mehr, auf die Bolschewisten zu schimpfen. Er versteht die Enteignung auch ganz gut*⁴².

Es ist daher kein Wunder, dass seine Texte in polnischen Zeitschriften heftige Polemiken hervorriefen. In „Gazeta Robotnicza“⁴³ wurde er beschuldigt, nicht zu zögern, Polen als ein rückständiges Land darzustellen, aus dem das schlimmste Übel stammt⁴⁴. Für solche Kritik der Unordnung in dem Plebiszit-Gebiet wurde er sogar mit einer Geldstrafe in Höhe von 2.000 Mark bestraft⁴⁵.

Als Chefredakteur von „Volkswille“ galt Okonsky in der Abstimmungszeit als der wichtigste Publizist, der für die deutschen Interessen kämpfte. Davon zeugen auch Meinungen, wie zum Beispiel von dem Presseforscher Joachim Glensk, der behauptete, dass *seine lokalen Kommentare zu den höchsten journalistischen Leistungen der Zeit gehörten, dass sie (nicht nur) zum Dorn im Auge der Redakteure feindlicher Lager geworden sind*⁴⁶. Aber er war nicht nur als Journalist, sondern auch als Politiker tätig. Er engagierte sich für die damalige soziale Situation in Oberschlesien und hielt eine leidenschaftliche Rede auf dem Reichstagsforum. Er verblüffte die Zuhörer mit seiner Abneigung gegen polnische Interessen. Auf dem Parteitag der SPD 1921 äußerte er sich mit ernsthafter Besorgung über die damalige Situation in Schlesien. Er behauptete, dass sie *nicht nur Tragödie eines Volkes, sondern vor allen Dingen auch die Tragödie Europas ist*⁴⁷.

Scharf kritisierte er das Vorgehen der Interalliierten Plebiszitkommission, deren Regierung den oberschlesischen Arbeitern schaden sollte. Okonsky bezeichnet sie als *Diktatur eines Drei-Männer-Kollegiums* und wirft ihr vor, die Vorschriften zu blockieren, die irgendwelche sozialen Fragen regeln könnten. Insbesondere begutachtete Okonsky die Einrichtung von Sondergerichten schlimm, die über jeden urteilen sollten, der es wagte, die Aktivitäten der Interalliierten Kommission zu kritisieren. All dies sollte seiner Meinung nach die internen Streitigkeiten im schlesischen Volk beeinflussen, das schon sowieso einen Bürgerkrieg führte⁴⁸.

⁴¹ Okonsky, K. (1921). *Die lustige Kohlenkiste...* (S. 29—30).

⁴² Okonsky, K. (1925). *Die Belagerung von Kattowitz im dritten Polen-Aufstand* (S. 44), Hindenburg: Heinrich & Co.

⁴³ Deutsch: Die Arbeiterzeitung.

⁴⁴ o. A. (1920, 3. Dezember). *Okoński przemawia w parlamencie niemieckim*, „Gazeta Robotnicza“, (270) 2.

⁴⁵ o. A. (1920, 26. August). *Die Lage in Oberschlesien — Verurteilung eines Reichstagsabgeordneten*, „Freiheit — Berliner Organ der Unabhängigen Sozialdemokratie Deutschlands“ (351) 2.

⁴⁶ Glensk, J. (1981). *Polska i niemiecka prasa plebiscytowa...* (S. 87—148).

⁴⁷ o. A. (1921). *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands abgehalten in Görlitz vom 18. bis 24. September 1921* (S. 282). Berlin: J.H.W. Dietz Nachfolger Stuttgart — Buchhandlung Vorwärts.

⁴⁸ Ibidem (S. 282—285).

Gleichzeitig bezeichnete er die Aufständischen aus Eichenau⁴⁹ als Banditen die von den französischen Panzern unterstützt werden. Er erinnert sich an die Szene des grausamen Mordes, dem ein deutscher Staatsbürger Reinek aus Paulsdorf⁵⁰ zum Opfer gefallen ist. Er wurde aus seiner eigenen Wohnung gezerrt, geschlagen und von den Untergebenen der Kommission erschossen. Am schlimmsten war es jedoch, dass die todesschuldigen Beamten in keiner Weise bestraft wurden und ihre Funktionen weiter ausgeübt hatten. Er warnte vor diesen Ereignissen, weil es immer noch Versuche gäbe, die den Hass zwischen polnischen und deutschen Arbeitern erregten⁵¹. Diese Periode seines Lebens wird er später im Buch „Die Belagerung von Kattowitz im dritten Polen-Aufstand“ schildern, in dem er die Ängste um sein eigenes Leben und das tägliche Leben mitten im Theater der aufständischen Aktionen beschrieben hatte⁵². Er wird auch über die Auswirkungen dieses Chaos schreiben, in dessen Folge hunderte Oberschlesier hinter Gitter gebracht oder zu Tode geprügelt wurden. *Kaum einem Besitzenden ist aber auch nur ein Haar gekrümmt worden*⁵³. [...] *Nichts, was Korfanty den ober-schlesischen Arbeitern erst versprochen hat, ist gehalten worden. Wo ist die Freiheit, die er uns bringen wollte? [...] Der Arbeiter Oberschlesiens hat für die polnischen Nationalisten die Kastanien aus dem Feuer geholt. Zum Danke dafür wird er jetzt in die Gefängnisse geworfen, verprügelt und verschleppt*⁵⁴.

In seinen Memoiren aus dieser Zeit erinnert er sich an seine Bekanntschaft mit Otto Hörsing, der von dem polnischen Milieu gehasst wurde. Er gibt zu, dieser preußische Staatskommissar *war persönlich mein Freund, politisch gingen wir aber weit auseinander*⁵⁵. Okonsky bezeichnete ihn als einen Soldaten mit einer enthusiastischen und komfortablen Einstellung zu seinem Beruf. Er weist darauf hin, dass die Bedingungen, unter denen er den Krieg verbrachte, in Otto Hörsing nicht genug Verständnis und Einfühlungsvermögen für das Schicksal der anderen entwickelten. Okonsky behauptete, dass der Ostpreuße Hörsing die Mentalität der ober-schlesischen Bevölkerung nie ausreichend verstehen konnte⁵⁶.

Wie er sich erinnert, wurde Otto Hörsing von seinen Gefährten vorgeführt: *Der Grenzschutz Hörsings hatte die Ruhe und Ordnung im Lande zu überwachen. Dabei stützte sich der SPD Genosse Hörsing weit mehr auf seine Offiziere und Freikorpsführer als auf die SPD. Diese Leute aber waren doch Sprösslinge*

⁴⁹ Heute: Dąbrówka Mała (Stadtteil von Kattowitz).

⁵⁰ Heute: Pawłów (Stadtteil Hindenburgs, pol. Zabrze).

⁵¹ o. A. (1921). *Protokoll über die Verhandlungen...* (S. 284—285).

⁵² Okonsky, K. (1925). *Die Belagerung von Kattowitz...* (S. 7—9).

⁵³ *Ibidem* (S. 59).

⁵⁴ *Ibidem* (S. 106).

⁵⁵ Dies erweckt den Eindruck einer unzuverlässigen Abkehr von Hörsing, mit dem er eine allgemein bekannte Bekanntschaft hatte. Siehe: Okoński, K. (1961, 10. Dezember). *Lebenslauf...* (S. 4).

⁵⁶ *Ibidem*.

der Besitzenden, gewohnt, das arbeitende Volk verachten. Auch ihren Vorgesetzten, den Staatskommissar. Manche fidele Nacht verbrachten sie mit ihm im Trocadero⁵⁷ oder anderen Animierkneipen, und wenn er genügend unter Alkohol stand, unterschrieb er natürlich alles, was sie ihm vorlegten. Diesen bedauerlichen Zustand kritisierte ich im Volkswille. Sehr zum Kummer der Parteileitung in Berlin. Natürlich geriet ich auch mit Hörsing recht scharf zusammen, und der oberschlesische Parteivorstand kam in Verlegenheit. Denn ich war doch der führende Abgeordnete und politische Redakteur der Partei, und Hörsing ihr alter Parteisekretär und jetzt amtierender Staatskommissar⁵⁸.

Okonskys Beteiligung an dem Plebiszitkommissariat für Deutschland wurde in der damaligen polnischen Presse oft kommentiert. Die Zeitung von Józef Biniszkiewicz war der schärfste Kritiker des Redakteurs der „Volkswille“. Darin warf man ihm vor, zum Nachteil Polens zu wirken, indem er sich nur um seine eigenen Interessen⁵⁹ und die deutschen Kapitalisten⁶⁰ kümmerte. In den polnischen Zeitschriften wird Okonsky manchmal als *Schwierfink* bezeichnet, oder als *wütender Deutscher von polnischen Einflüssen bedroht*⁶¹.

Okonsky ist dem Chefredakteur von „Gazeta Robotnicza“ nicht schuldig geblieben. 1921 schrieb er über Biniszkiewicz wie folgt: *Es scheint, als ob unser braver Josef in Kattowitz seine Leser genau so einschätzt, wie ehemals die witzigen Studenten ihre Rassehunde. Die Kommission reich den oberschlesischen Arbeitern das Betriebsrätegesetz. „Pfui!“ schreit unser lieber Freund, „das ist von den Preußen!“ Und der gehorsame Köter klemmt den Schwanz ein und drückt sich beiseite. Nein, lieber Josef, er schnappt zu. Er pfeift auf dein Kommando und lässt sich nicht an der Nase herumführen. Dass ein Stück Brot kein Stück Braten ist, sieht er selbst. Das brauchst du ihm in deiner Gazeta nicht erst wissenschaftlich klar zu machen. Aber er sieht gar nicht ein, warum er das schöne deutsche Brot nicht schnappen soll. Ehe er den polnischen Braten kriegt, ist er vielleicht schon verhungert*⁶². Umso interessanter erscheint Okonskys Auseinandersetzung mit der Redaktion von „Gazeta Robotnicza“, wenn man sich an ihre Anfänge erinnert, die bis ins Jahr 1891 zurückreichen, als die Zeitschrift in Berlin gegründet und zunächst von der SPD finanziert wurde, das heißt von der Partei, der Okonsky angehörte⁶³.

Interessant ist, dass sich der Reichstagsabgeordnete Okonsky vor der Volksabstimmung nachdrücklich für die Einführung einer Autonomie für Oberschle-

⁵⁷ Damals war Trocadero ein bekanntes Tanzlokal in Kattowitz gewesen.

⁵⁸ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 5).

⁵⁹ o. A. (1921, 13. Januar), *Okonsky im Bluf-Konzern*, „Gazeta Robotnicza“, (9) 2.

⁶⁰ Em. Cas. (1921, 16. September). *Znamienne oświadczenie*, „Gazeta Robotnicza“, (209) 1.

⁶¹ o. A. (1921, 10. Februar). *Uczciwy Genosse Okonski*, „Gazeta Robotnicza“, (32) 2.

⁶² Okonsky, K. (1921). *Die lustige Kohlenkiste...* (S. 14–15).

⁶³ Myśliński, J. (1980), *Polskie czasopiśmiennictwo socjalistyczne do 1918 r.: instrument towarzyszący powstaniu i rozwojowi ruchu robotniczego*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej,” (2) 24.

sien aussprach, die von den Deutschen nach ihrem Sieg eingeführt werden sollte. Diese Idee wurde in „Gazeta Robotnicza” als *Seifenblase* betrachtet, denn *der Friedensvertrag kennt nur zwei Wege, und diese führen nach Polen oder Deutschland*⁶⁴, oder als eine *Falle*, um Oberschlesien Deutsch zu erhalten⁶⁵.

Es stellt sich jedoch heraus, dass das Versprechen, eine Teilunabhängigkeit unter deutscher Ägide einzuführen, als Vorwand dienen sollte, um noch mehr Stimmen für Preußen zu gewinnen. Okonsky bestätigte diese Manipulation auf dem Kongress der oberschlesischen Sozialisten 1922. Er stellte dann fest, dass *tatsächlich blieb uns damals nach der politischen Lage nur die Wahl zwischen einer Konzession an die Politik des Zentrums oder der schweren Verantwortung, dass Oberschlesien durch gewissenlose Hetze dem deutschen Reiche verloren ging. Das durften wir gerade im Interesse der Arbeiter unter keinen Umständen zugeben*⁶⁶.[...] *Der Bezirksparteitag lehnt die bundesstaatliche Autonomie für Oberschlesien ab, weil sie einem Rückschritt bedeuten würde. Der neue Bundesstaat wäre ein weiterer Widerstand gegen den Einheitsstaat*⁶⁷.

Okonskys Rede wurde später von Biniszkievicz kommentiert, der behauptete, dass die deutschen Sozialisten die Arbeiter bewusst getäuscht hätten. *Damit ist der Bluff für die deutschen Genossen vorbei. Sie brauchten ihn für die Volksabstimmung, um noch mehr Stimmen von den Arbeitern für die Deutschen zu erhalten. Aber das Plebiszit ist vorbei. Ein großer Teil Oberschlesiens verbleibt bei Deutschland, so wirft Okonsky die Maske und sagt klar, dass eine Autonomie für die polnische Bevölkerung unmöglich wäre, weil sie dieser armen Bevölkerung bescheidene Rechte geben würde, über sich selbst entscheiden zu können. Das gefällt dem Okonsky nicht. Seiner Meinung nach müssen die mächtigen deutschen Herren bleiben, und die polnischen Lohnarbeiter, sollen demütig für sie arbeiten. Das ist die Belohnung für die Leichtgläubigen*⁶⁸.

Nach dem Plebiszit konnte Okonsky eine Steigerung des Einflusses der katholischen Zentrumspartei feststellen⁶⁹. Das zeigten auch die Ergebnisse der

⁶⁴ o. A. (1920, 3. Dezember). *Okoński przemawia...*

⁶⁵ Em. Cas. (1920, 12. Dezember). *Okoński und polnischer Senat*, Arbeiterwacht, (21) 2—3. Die Zeitung „Arbeiterwacht” war die deutschsprachige Version der „Gazeta Robotnicza” gewesen, die für die Zwecke der deutschsprachigen Leser herausgegeben wurde, siehe: Glensk, J. (1981). *Bibliografia adnotowana śląskiej prasy plebiscytowej i powstańczej*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, (20.2), 64.

⁶⁶ Okonsky, K. (1922). *Die oberschlesische Autonomiefrage u. die Sozialdemokratie — Rede von Karl Okonsky, M. d. R. gehalten auf dem Bezirksparteitag in Hindenburg O.-S., Ostern 1922* (S. 9), herausgegeben vom Bezirksvorstand der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, Bezirk Oberschlesien.

⁶⁷ Op. cit., (S. 15); polnisch auch: o. A. (1922, 22. April), *Zjazd niemieckich socjalistów Górnośląska — Bezczelność blagiera Kowola*, „Gazeta Robotnicza”, (91) 2.

⁶⁸ o. A. (1922, 22. April), *Zjazd niemieckich socjalistów Górnośląska...*, (91) 2.

⁶⁹ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). *Lebenslauf...* (S. 4).

damaligen Wahlen zum Reichstag. Er war kritisch gegenüber der Polnischen Sozialistischen Partei und vertrat die Ansicht, dass sie von nationalistischen Sehnsüchten beherrscht wurde und verheißt da nichts Gutes⁷⁰.

Im Jahre 1924 warf ihm die SPD-Führung jedoch vor, zu unkritisch gegenüber der Wahrnehmung der damaligen polnischen kommunistischen Kreise zu sein. Okonsky verteidigte sich mit der Behauptung, er würde seine geistigen Brüder nicht dafür kritisieren, weil sie unterschiedliche Ansichten hatten. Nach einem scharfen Meinungsaustausch beschloss er, sein parlamentarisches Mandat aufzugeben und „Volkswille“ Anfang Oktober zu verlassen. Außerdem lehnte er eine lukrative Verwaltungsfunktion ab, die ihm in der Partei angeboten wurde⁷¹. Er ist aber weiterhin Mitglied der SPD geblieben⁷².

Okonsky ist nicht lange arbeitslos geblieben. Dank der Empfehlung des Direktors des Hindenburger Bergwerks Concordia erhielt Okonsky eine Stelle in „Kattowitzer Zeitung“, dem Organ der Deutschen Partei⁷³. Ende November berichtete die polnische Zeitung „Górnoślązak“⁷⁴ Folgendes: *Er wandte sich von den Sozialisten ab und ging zu den Nationalisten [...] Die Zeiten ändern sich, die Menschen ändern sich, auch Okonsky hat sich von einem Sozialisten zu einem reinen Nationalisten verändert*⁷⁵.

Auch andere Zeitungen kritisierten ihn heftig: *Ein unbestreitbares Talent, Phantasie, die er offenbar von seinen polnischen Vorfahren geerbt hat, wurde von Herrn Okoński dem Verdienst einer täglichen, systematischen Propaganda geschenkt, die darauf abzielt, Polen und polnische Einrichtung zu demütigen. Ein Renegatenhass, Systematik, Klugheit und eine große Intelligenz, die im germanischen Drill erworben wurden, machten Herrn Okoński zum Hauptbefürworter von „Kattowitzer Zeitung“ — berichtete über Karl Okonsky die Zeitung „Polska Zachodnia“^{76/77}. Und „Polak“ fügt hinzu: *Karlik Okonsky verspottet die Bibel sehr gerne. Er scheint es so klug zu tun, dass er scheinbar etwas daraus zitiert, damit er gut lachen kann, aber nicht weniger glühend zieht er es auf den Markt seiner närrischen Gedanken; natürlich kommt sein Inhalt immer schlimmer heraus. Dem Karlik verschenkt weder der Apfel von Eva noch das Feigenblatt von Adam seinen Seelenfrieden. Er kann nicht akzeptieren, dass dies seine ersten Eltern sein könnten. Aber, ja, sie könnten sich auch beide schämen, wenn sie einen solchen Außenseiter in der Familie hätten. [...] Möge dieser Karlik einmal**

⁷⁰ Ibidem, (S. 5).

⁷¹ Ibidem, (S. 8).

⁷² Ibidem, (S. 3).

⁷³ Ibidem, (S. 8).

⁷⁴ Deutsch: Der Oberschlesier.

⁷⁵ o. A. (1924, 21. November), *Wiadomości z bliźszych i dalszych stron — Zabrze*, „Górnoślązak“, (269) 6.

⁷⁶ Deutsch: Westpolen.

⁷⁷ Ostrowidz (1926, 31. Dezember). *Z chwili*. „Unschuldiges Würmchen“, „Polska Zachodnia“, (24) 4.

schreiben, wo seine Großmutter oder der Großvater herumsprangen — man könnte sagen, dass Karlik aus einer ausgestorbenen Gorilla-Familie aus der Insel Sumatra stammt⁷⁸. Man bezeichnete ihn auch als einen *prangenden sozialistischen Paria*⁷⁹. In „Robotnik Śląski“⁸⁰ wird Okonsky mit folgenden Worten charakterisiert: *ein berühmter Renegat, Demagoge und Kaisersozialist*⁸¹.

Bild 3. Sitz der Redaktion der „Kattowitzer Zeitung“ [Digitales Nationalarchiv, Sign. 1-P-2329]

Trotz des Zeitungswechsels und scheinbar Okonskys Standarten verzichtete er nicht auf sozialdemokratische und internationalistische Ideale. Aus der Perspektive seiner Arbeit bei der „Kattowitzer Zeitung“ begann er sich für eine Zusammenarbeit zwischen polnischen und deutschen Sozialisten einzusetzen⁸².

Es war jedoch nicht das erste Mal, wenn Okonsky versucht hat, Beziehungen zwischen deutschen Sozialdemokraten und PPS-Aktivisten aufzubauen.

⁷⁸ o. A. (1925, 29. September). *Refleksje. Adam i Ewa Karlika*, „Polak“, (223) 3.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Deutsch: Der schlesische Arbeiter.

⁸¹ o. A. (1929, 8. September), *Karl Okoński znów w Katowicach*, „Robotnik Śląski“, (37) 4.

⁸² Okoński, K. (1961, 10. Dezember). *Lebenslauf...* (S. 8).

Ende November 1920 gehörte er zu den Delegierten der Berliner Konferenz, die das Problem der angeblichen Verfolgung der wehrlosen deutschen Bevölkerung in Oberschlesien durch die Polen lösen sollte⁸³. Es stellte sich jedoch heraus, dass die Führer beider Bewegungen so sehr mit der politischen Narrative ihrer Regierungen verbunden waren, dass diese Idee letztlich zum Niedergang gekommen ist⁸⁴.

Solche Sehnsüchte müssten offensichtlich mit einem Skandal enden. Dieser fand sein Finale in einem Artikel, den Okonsky 1928 in der polnischen „Gazeta Robotnicza“ veröffentlichte. In dem Text forderte er die Erstellung einer gemeinsamen deutsch-polnischen Wahlliste für den Sejm in Warschau und Oberschlesien. Er wies darauf hin, dass obwohl die Ansichten der Sozialisten beider Nationen in der Vergangenheit stark voneinander abwichen, *persönliche Gefühle und Beschwerden ausgeschlossen werden sollten, wenn das Allgemeinwohl dies erfordert*⁸⁵. Und er fügt hoffnungsvoll hinzu: *Es wäre vielleicht gut, wenn wir die Plebiszitstreitigkeiten endlich lassen würden. Dieser Streit hat uns nichts genützt, und ein Blick auf das Geschehene wird uns auch nichts nützen.*

Dieser Artikel löste einen Sturm in der Presse aus. „Polska Zachodnia“ schrieb, dass Okonsky, während er in „Kattowitzer Zeitung“ arbeitete, den Propagator der sozialistischen Harmonie in Oberschlesien abgespielt hat⁸⁶. Polnische Zeitungen erinnerten ihn an seine früheren Angriffe auf polnische Politiker und Journalisten: Jan Juchelek, Wiktor Rumpfelt und Józef Biniszkiwicz⁸⁷. Aber „Gazeta Robotnicza“ lobte Okonsky für seine Zivilcourage, Ehrlichkeit, Aufrichtigkeit und Reinheit der Prinzipien. Darüber hinaus nahm die Redaktion eine Polemik mit „Polska Zachodnia“ auf, um Okonsky zu verteidigen⁸⁸.

Der Eigentümer der „Kattowitzer Zeitung“ war über den Text in „Gazeta Robotnicza“ so verärgert, dass Okonsky aus der Redaktion entlassen wurde. Die große Popularität von Okonsky und die Empörung der Leser über seinen Weggang führten dazu, dass er einen Monat später wieder das Recht zur Veröffentlichung seiner Texte in „Kattowitzer Zeitung“ bekommen hat⁸⁹. Seither veröffentlichte er in dieser Zeitung aber nur noch selten.

Das Verlassen der „Kattowitzer Zeitung“ wird jedoch eine wichtige Zäsur im Leben von Okonsky sein. Er beschließt, Polen zu verlassen, und in eine kleine

⁸³ Hawranek, F. (red). (1982). *Encyklopedia Powstań Śląskich*, (S. 30). Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.

⁸⁴ Jędruszczak, T. (1958). *Polityka Polski w sprawie Górnego Śląska 1918—1922*, (S. 258—261). Warszawa: PWN.

⁸⁵ Okonsky, K. (1927, 10. Dezember) *Zasady albo...?*, „Gazeta Robotnicza“, (283) 2.

⁸⁶ o. A. (1928, 3. Januar), *Z chwili. Przypadek p. Okonskiego*, „Polska Zachodnia“, (3) 5.

⁸⁷ o. A. (1929, 8. September), *Karl Okoński znów w Katowicercce...*

⁸⁸ o. A. (1928, 5. Januar), *Cywilna odwaga*, „Gazeta Robotnicza“, (4) 3.

⁸⁹ o. A. (1929, 8. September), *Karl Okoński znów w Katowicercce...*

Bild 4. Okonskys Häuschen in Ratiborhammer⁹⁰ [Fot. Klimaschka, N. (2020, 28. Juli)]

Stadt Ratiborhammer⁹¹ zu ziehen, die damals innerhalb der preußischen Grenzen lag. Hier erwarb er ein Haus mit einem großen Garten, der von nun an zur Grundlage seiner Existenz werden sollte⁹². Er beschloss, wie in seiner Jugend, wieder Gärtner zu werden. Dem Okonsky war es bewusst, wie gefährlich Politik sein kann, um eine triviale Existenz sichern zu können⁹³.

Okonskys Sehnsucht nach seiner politischen Vergangenheit wird sich jedoch als sehr stark erweisen. Zusammen mit einer Gruppe von zwanzig einheimischen Arbeitern gründete Okonsky einen sozialdemokratischen Kreis und kandidiert in demselben Jahr bei Kommunalwahlen. Er ist dabei sehr erfolgreich. Es gelingt ihm, mit der Liste der katholischen Partei „Zentrum“ zu gewinnen und drei Gefährten in den Gemeinderat einzuführen. Der Wahlkampf wurde erfolglos durch den örtlichen Pfarrer Smykalla gestört, der in den Predigten den Atheisten Okonsky stark kritisiert hat⁹⁴.

Letztendlich wurde Okonsky zum Vorsitzenden des Gemeinderats gewählt. Während seiner Regierungszeit setzte er viele Ideen um. Trotz seiner Abneigung

⁹⁰ Die Adresse wurde in seinem Lebenslauf angegeben, siehe: Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 3).

⁹¹ Heute: Kuźnia Raciborska.

⁹² Dieses Haus hat er schon 1924 gekauft, siehe: Okoński, K. (1963, 15—28. Februar). *List do redakcji: Scholtisowi w odpowiedzi*, „Poglądy”, (4) 16; Sein Garten war 0,5 Hektar groß, siehe: Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 9).

⁹³ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 9).

⁹⁴ Ibidem.

gegen die Kirche hat er die Kapelle in Budzisk⁹⁵ auf eigene Kosten renovieren lassen. Zusammen mit seiner Frau Pauline organisierte er auch eine Spendensammlung zur Finanzierung einer Küche, die Mahlzeiten für Arbeitslose zubereitete⁹⁶. Seine Aktionen haben ihm große öffentliche Unterstützung gewonnen. Bei den Wahlen im März 1933 erhält seine Liste die meisten Stimmen. Wie er sich später daran erinnern wird, bekam er mehr Stimmen als das katholische „Zentrum“, die Polen und Nationalsozialisten zusammen. Dieses bedeutende Ergebnis wurde später von den neuen Behörden des Dritten Reiches für ungültig erklärt⁹⁷.

Positiv hat sich über ihn der Vizewoiwode der damaligen Woiwodschaft Schlesien-Dombrowa⁹⁸ Arkadeus⁹⁹ „Arka“ Bożek geäußert, den Okonsky als seinen engen Freund betrachtet¹⁰⁰: *Seit ich ihn [Okonsky] 1927 kennen gelernt habe, hat er immer in bester Freundschaft mit uns Polen in Deutschland gelebt. Ein Beweis dafür ist, dass er 1928 an die macht zum Schultheiß von Ratiborhammer gewählt wurde. Auch im Provinziallandtag in Ratibor, wo der Genosse Okonsky ein sozialistischer Abgeordneter gewesen ist, haben wir in bester Harmonie zusammengearbeitet. Die Streitigkeiten zwischen uns, d.h. der polnischen und der sozialistischen Fraktion hat es nie gegeben, und das verdanken wir dem Okonsky. Ich weiß, dass die freundliche Haltung von Okoński gegenüber den Polen von den Deutschen sogar in seiner eigenen sozialistischen Partei bekämpft wurde, er ist sogar ins Konzentrationslager geraten [...]*¹⁰¹.

Der Gemeindevorsteher Okonsky war nicht immer einig mit den Ratsmitgliedern der Kommunistischen Partei Deutschlands gewesen. Er warf ihnen eine mangelhafte Aktivität vor. Trotz allem hatten Okonsky und der Anführer der KPD, Anton Jadasch, viel Sympathie für sich gehabt. Es gelang ihnen sogar, viele gemeinsame Treffen zu organisieren¹⁰². Zum Beispiel hatte Okonsky *auf dem KPD-Treffen die Aktivisten überzeugt, gegen faschistische Organisationen zu kämpfen. Bei der Vorwahlkundgebung in Ratiborhammer hatte Karol*

⁹⁵ Heute: Budziska.

⁹⁶ Kalembe, J. (1982). *Szkice z dziejów miasta i gminy Kuźnia Raciborska*, (S. 68—69), Bd. 1. Kuźnia Raciborska: Ein unveröffentlichtes Werk aus der Sammlung der Gesellschaft der Landfreunde des Ratiborer Landes — Filiae in Ratiborhammer (Towarzystwo Miłośników Ziemi Raciborskiej, oddział terenowy w Kuźni Raciborskiej).

⁹⁷ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 9).

⁹⁸ Województwo śląsko-dąbrowskie.

⁹⁹ Geburtsurkunde von Arkadiusz Bożek — eigentlich „Arkadeus“ (1899, 12. Januar), Standesamt Markowitz, Nr. 12, Staatsarchiv Kattowitz — Filiae Ratibor.

¹⁰⁰ Ibidem (S. 10).

¹⁰¹ Kosiński, W. (1969, 22. Februar). *Portrety śląskie: Towarzysz Karol Okoński*, „Trybuna Opolska“, (52), ohne Seitennummerierung — ein Ausschnitt aus dem Staatsarchiv Oppeln, Sign. 45/2579/0/23/3597.

¹⁰² Kalembe, J. (1982), *Szkice z dziejów miasta...* (S. 68).

*Okoński die Arbeiter von SPD und KPD aufgefordert, für den KPD-Kandidaten zu stimmen*¹⁰³.

1932 trat er aus der SPD aus¹⁰⁴ und gründete zusammen mit Max Seydewitz und Ernst Eckstein eine Feldabteilung der Sozialistischen Arbeiterpartei Deutschlands in Breslau¹⁰⁵. Die Partei hat allerdings keinen Erfolg erreicht. Aber inzwischen hat sich Okonsky mit dem späteren ersten Nachkriegspräsidenten von Breslau¹⁰⁶, Bolesław Drobner, befreundet¹⁰⁷.

Okonskys Popularität und Überzeugungskraft hat auch die Nationalsozialisten angezogen, deswegen haben sie ein paar Versuche unternommen, ihn für eine Zusammenarbeit zu gewinnen. Der charakterstarke Okonsky ließ sich jedoch nicht manipulieren. Dies endete für ihn ziemlich tragisch. 1936 meldete ein junger Soldat bei der Gestapo, Okonsky solle ihn zum Kommunismus verführen¹⁰⁸. Infolge dieses Vorwurfs haben die Nationalsozialisten Okonsky ins Konzentrationslager Lichtenburg verschleppt, wo er die nächsten zwei Jahre verbringen wird¹⁰⁹.

Wie „Katolik“¹¹⁰ über den Fall berichtete, *berief sich Okonsky im Prozess darauf, dass er während der schlesischen Volksabstimmung alles, was polnisch gewesen ist, unterdrücken sollte und vor allem hart für Deutschland arbeitete. Um dies zu beweisen, rief Okonsky eine Reihe von Zeugen — und dazu gehörten herausragende Persönlichkeiten, die mit Zeugenaussagen bestätigten, dass Okoński in der Tat ein starker Germanophile gewesen ist. Und fügt „Katolik“ hinzu: Er war während der Volksabstimmung als erbitterter Feind von allen Polen bekannt und da er die polnische Sprache gut beherrschte, hat er der polnischen Sache in Oberschlesien sehr geschadet. [...] [Okonsky] hat sich in Ratiborhammer niedergelassen. In diesem Dorf wurde er zum Schult- heiß gewählt und begann danach mit der Germanisierung des polnischen Dorfes*¹¹¹.

Während der Kriegszeit pflegte Okonsky Kontakte mit den Aktivisten aus dem oppositionellen Untergrund wie Hans Lukaschek, Adolf Kaschny — der ein Verwandter von Lukaschek gewesen ist, Hermann Höpker-Aschoff, Michael von Matuschka oder Prälat Carl Ulitzka (der ebenfalls ein Verwandter von Lukaschek war). Laut Okonsky sollten sie alle eine Verbindung zur Treuhandstelle

¹⁰³ Kosiński, W. (1969, 22. Februar). *Portrety śląskie: Towarzysz...*

¹⁰⁴ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 3).

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ Heute: Wrocław.

¹⁰⁷ Kosiński, W. (1969, 22. Februar). *Portrety śląskie: Towarzysz...*

¹⁰⁸ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf..., (S. 10).

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Deutsch: Der Katholik.

¹¹¹ o. A. (1936, 17. November), B. *felietonista Katowiczerki w obozie koncentracyjnym, Katolik*, (267) 7.

Ost gehabt haben, denn in Ratibor¹¹² sollten sich dort die Aktivitäten der antihitlerischen Opposition konzentriert haben¹¹³.

1944 wurde er erneut von der Gestapo festgenommen, weil er angeblich Flugblätter mit dem kommunismusfördernden Inhalt verteilt haben sollte. Während eines neunstündigen Verhörs gibt er seine angebliche Schuld nicht zu. Das bringt Folgen: Okonsky wurde ins Gefängnis nach Oppeln transportiert, wird aus Mangel an Beweisen bald wieder freigelassen, aber bleibt bis zum Ende des Krieges unter ständiger polizeilicher Aufsicht¹¹⁴.

Und so ist im Januar 1945 die Rote Armee in Ratiborhammer angekommen. Als sozialistischer Aktivist mit internationalen Verbindungen gewann Okonsky schnell das Vertrauen der sowjetischen Militäradministration. Zeugen jener Zeit erwähnen, dass Okonsky dank diesen Kontakten versuchte, die Deportation lokaler Autochthoner in die Sowjetunion zu verhindern. Nach dem Krieg sollte er auch die Kriegswitwen und Frauen unterstützen, deren Ehemänner in die Gefangenschaft geraten sind¹¹⁵.

Okonsky schrieb in seinen späteren Memoiren Folgendes: *Dann kam die polnische Verwaltung. Erst etwas wild, planlos. Und suchte die alten Genossen zusammen und wir bildeten die Ortsgruppe der PPR, dann die Spółdzielnia¹¹⁶, die RN¹¹⁷. Soweit es mir noch möglich war, arbeitete ich aktiv mit. Halte es aber mit dem altrömischen Gesetz, dass man nach dem sechzigsten Lebensjahr zwar noch beraten, aber nicht beschließen darf. Wer nicht selbst kämpfen kann, darf Andere nicht in Tod jagen. Die Jugend, die arbeiten, leiden und kämpfen muss, soll und darf allein über ihr Schicksal entscheiden¹¹⁸.* Diese Vorsicht beruhte wahrscheinlich auch auf Befürchtungen, dass sich jemand an seine Taten aus der Zeit der Volksabstimmung erinnern könnte.

Die Umstände, unter denen die neuen polnischen Behörden seinen früheren nationalen Sympathien keine Aufmerksamkeit schenkten, scheinen sehr merkwürdig zu sein. Deutsche aus Oberschlesien wurden vertrieben, vor allem die, die sich früher politisch engagiert hatten. In den Archivmaterialien zu den Angelegenheiten der Gemeinde Ratiborhammer, die die Staatsbürgerschaft, Bescheinigungen über die polnische Staatsangehörigkeit oder Überprüfungen betreffen, war es unterdessen nicht möglich, auch nur die geringste Spur von

¹¹² Heute: Racibórz.

¹¹³ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 11). Siehe auch: Okoński, K. (1949, 11. September). *Krwawiaćca granica*, „Odra”, (34) 1.

¹¹⁴ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 10).

¹¹⁵ Gonschior, J. (2016, 6—19. Mai) *Verbunden mit der Heimat — Erinnerungen. Dr. Adalbert Kurzeja OSB (1920—2016)*, „Oberschlesische Stimme”, (9) 4.

¹¹⁶ Deutsch: Die Genossenschaft.

¹¹⁷ Abkürz. für Rada Narodowa (deutsch: Das Nationalrat).

¹¹⁸ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 12).

Okonsky zu finden. Sein Name fehlt auch auf den Listen der geplanten Vertriebenen¹¹⁹.

Bild 5. Okonsky in seinem 89. Lebensjahr [Aus dem Artikel von Kosiński, W. (1969, 22. Februar). *Portrety śląskie. Towarzysz Karol Okoński*, „Trybuna Opolska”]

Im Mai 1945 wurde [ab jetzt] *Karol Okoński*, der nicht so gut Polnisch sprach, in Ratiborhammer als Mitglied des Nationalrats vereidigt¹²⁰. Obwohl er im Schatten stand, war er sowieso ein sehr aktiver Genosse gewesen. So wird er zum Beispiel Mitglied der Kommission für ehemaliges deutsches Eigentum, die den Zustand postdeutscher Gebäude bewertete und deren Renovierung oder Abriss überwachte¹²¹. Er wird auch Mitglied der Kommission, die sich mit den

¹¹⁹ Es handelt sich um Dokumente aus den Beständen, wie: *Gminna oraz Powiatowa Rada Narodowa w Kuźni Raciborskiej, Urząd Miasta i Gminy w Kuźni Raciborskiej, Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kuźni Raciborskiej, oder Starostwo Powiatowe w Raciborzu*, gehörig der Sammlung des Staatsarchivs Kattowitz — Filiae Ratibor.

¹²⁰ Protokoll der Sitzung des Gemeinde-Nationalrates (1945, 10. Mai) im Sitzungssaal des Vorstandes der Gemeinde Ratiborhammer (S. 1) in: Staatsarchiv Kattowitz — Filiae Ratibor, Sitzungsprotokolle des Nationalrats der Gemeinde Ratiborhammer 1948—1950, Nationalrat der Gemeinde Ratiborhammer, Sign. 18/28/0/1.1/4.

¹²¹ *Ibidem* (S. 2).

Angelegenheiten der lokalen Werkzeugmaschinenfabrik „Rafamet“ befassen sollte¹²². Ebenfalls bot er Hilfe bei kommunalen Entwässerungsarbeiten im nahe gelegenen Groß Rauden^{123/124} an. Der Grund für eine so starke Position von Okonsky konnte auf der Grundlage der verfügbaren Dokumente nicht festgestellt werden.

Er ist sogar so mutig gewesen, dass er mit manchen Entscheidungen des gesamten Gemeinderats nicht immer einig gewesen ist. Zum Beispiel, wenn es um die Verteilung von Getreide aus ehemaligen postdeutschen Feldern ging. Die Stadträte beschlossen damals, dass es zwischen den Berufsgruppen der Lehrer und der lokalen Regierungsbeamten verteilt werden soll. Stattdessen wollte Okonsky das Getreide an den Sozialhilfeeinrichtungen vergeben¹²⁵. Er wendete sich auch gegen die Ausübung des Ratsmandats durch einen ehemaligen NS-DAP-Mitglied¹²⁶. Okonsky ist bis 1953 Ratsmitglied geblieben¹²⁷.

Okonsky hatte sich auch für weitere politische Aktivitäten eingesetzt¹²⁸. Er ist ein Mitglied von PPR und danach von PZPR gewesen, wird sogar mit dem Kommandeurkreuz des Ordens Polonia Restituta ausgezeichnet¹²⁹. Seine Kameraden schenken ihm viel Vertrauen, denn nicht selten wurde Okonsky nach 1945 zum Delegierten der Parteitage in Oppeln und Kattowitz gewählt¹³⁰.

Okonsky wird praktisch bis zum Ende seines langen Lebens aktiv bleiben. In späteren Jahren verfügte er immer noch über eine ausgezeichnete psychophysische Verfassung, was von dem langjährigen Chefredakteur von „Trybuna Opolska“¹³¹ — Włodzimierz Kosiński, bestätigt wird. 1969 schrieb er über Okonsky wie folgt: *Die Gestalt von Karol Okoński verzaubert uns auch heute noch mit seiner Persönlichkeit: nicht sehr groß, stämmig, Kopf mit gräulicher*

¹²² Protokoll der Sitzung des Gemeinde-Nationalrates (1947, 15. März) im Sitzungssaal des Vorstandes der Gemeinde Ratiborhammer (S. 3) in: Staatsarchiv Kattowitz — Filiae Ratibor, Sitzungsprotokolle des Nationalrats der Gemeinde Ratiborhammer 1946—1948, Landratsamt in Ratibor, Sign. 18/20/0/18/506.

¹²³ Heute: Rudy Wielkie.

¹²⁴ Protokoll der Sitzung des Gemeinde-Nationalrates (1950, 14. April) im Sitzungssaal des Vorstandes der Gemeinde Ratiborhammer (S. 3) in: Staatsarchiv Kattowitz — Filiae Ratibor, Sitzungsprotokolle des Nationalrats der Gemeinde Ratiborhammer 1949—1950, Landesnationalrat in Ratibor, Sign. 18/21/0/-/30.

¹²⁵ Protokoll der Sitzung des Gemeinde-Nationalrates (1946, 23. Juli) im Sitzungssaal des Vorstandes der Gemeinde Ratiborhammer (S. 1) in: Staatsarchiv Kattowitz — Filiae Ratibor, Sitzungsprotokolle des Nationalrats der Gemeinde..., Sign. 18/20/0/18/506.

¹²⁶ Protokoll der Sitzung des Gemeinde-Nationalrates (1946, 12. Oktober) im Sitzungssaal des Vorstandes der Gemeinde Ratiborhammer (S. 1—5) in: Staatsarchiv Kattowitz — Filiae Ratibor, Sitzungsprotokolle des Nationalrats der Gemeinde..., Sign. 18/20/0/18/506.

¹²⁷ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 3).

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ EF. (1974). *Ostatnia droga...*

¹³⁰ Kosiński, W. (1969, 22. Februar). *Portrety śląskie: Towarzysz...*

¹³¹ Deutsch: Die Oppelner Tribüne.

Farbe bedeckt, äußerst lebhaft und freundliche Augen wecken Respekt und Vertrauen. Er ist ein Mann mit unerschöpflicher Energie, ein guter Redner, gestikuliert viel, und kann zauberhaft Geschichten erzählen. Und diese Geschichten sind voller Leidenschaft und Lebensgefühl, nichts von Moralisieren, aber wie aufschlussreich! Trotz seines hohen Alters (und er hat bereits den 89. Lebensjahr angefangen!) hat er ein großartiges Gedächtnis, er ist sogar in der Lage, alles zu erzählen, was er gesehen und durchgelebt hat, und er hat viel überlebt, um sich sicher zu sein, dass wir vor uns einen Zeugen der vergangenen Jahren haben [...]¹³².

In der neunten und zehnten Dekade seines Lebens nahm er nach wie vor an den Versammlungen teil und hatte sogar dabei lebendig mitgesprochen¹³³. Wie er jedoch zugegeben hat, war er am meisten von der Arbeit an seinem Schreibtisch eingenommen, weil er wollte so viele Zeugnisse wie möglich hinterlassen, um junge Menschen zu erziehen und vor den Fehlern zu schützen, die seine Generation einst gemacht hat¹³⁴. Gelegentlich veröffentlichte er in der Presse, ohne seine früheren deutschen Sehnsüchte zu verbergen, wie in dem Artikel aus dem Jahr 1949 in der Kattowitzer Wochenzeitung „Odra“¹³⁵, die von Wilhelm Szewczyk geleitet wurde¹³⁶.

Das hat natürlich nicht bedeutet, dass seine Chamäleon-Strategie immer erfolgreich gewesen sei. Zu dieser Zeit tauschte Okonsky Korrespondenz mit Karl Schodrok aus, einem in Deutschland lebenden Verleger und Publizisten. Schodrok war einer der wichtigsten deutschen Publizisten und Sozialaktivisten in Oberschlesien in der Zwischenkriegszeit. Dieser Kontakt wurde schnell zum Gegenstand der Interessen der polnischen Sicherheitsdienste, die ihm das Unterhalten mit Karl Schodrok verboten hatten¹³⁷.

Der größte Skandal ereignete sich jedoch 1961, nachdem Okonsky mit August Scholtis ins Gespräch gekommen war. Scholtis, *Herr aus Bolatitz*, war ein Schriftsteller, der mit dem Milieu der Vertriebenen verbunden gewesen sei. Er hat einmal Okonsky in seinem Haus in Ratiborhammer besucht. Dieses Treffen wurde von dem deutschen Schriftsteller in seinem Buch „Eine Reise nach Polen: ein Bericht“ beschrieben. Er erinnert sich dort an Okonsky als einen aktiven alten Mann mit einem Eimer Wasser in der Hand. Beim Mittagessen haben beide Männer ein brillantes und fröhliches Gespräch geführt. So berichtete Scholtis über das Treffen in einem Brief an Arno Lubos: *Okonski redete mit mir unge- niert in deutscher Sprache, da, wie er mir versicherte, er bis zum heutigen*

¹³² Kosiński, W. (1969, 22. Februar). *Portrety śląskie: Towarzysz...*

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). *Lebenslauf...* (S. 12).

¹³⁵ Deutsch: Die Oder.

¹³⁶ Okoński, K. (1949, 11. September). *Krwawiąca granica...*

¹³⁷ August Scholtis Brief an Arno Lubos (1961, 22. Dezember) in: *August Scholtis — Briefe...* (S. 206—207).

Bild 6. Karl Okonskys letzte Ruhestätte auf dem Friedhof in Ratiborhammer. Pauline Starck¹³⁸ war die erste Ehefrau und Jadwiga Kubiczek¹³⁹ — die zweite Ehefrau Okonskys [Fot. Klimaschka, N. (2020, 28. Juli)]

Tag des Polnischen nicht mächtig ist, obwohl seine Eltern polnischer Herkunft waren. Okonski lebt in den Vorstellungen der Sozialdemokraten aus der Zeit der Weimarer Republik. Seine Ausführungen waren amüsant, allerdings von der politischen Aktualität her eigentlich weniger interessant¹⁴⁰. Karl Okonski ist ein knurriger, ungebrochener Verfechter seines Deutschtums — hat Scholtis in seinem Buch geschrieben¹⁴¹. Der deutsche Schriftsteller scheint die wahren Ansichten von Okonsky offenbart zu und damit seine deutsche Orientierung bezeugt zu haben. Schließlich gelang es Okonsky, diese Diskussion zu neutralisieren, was durch die Veröffentlichung eines Artikels in Szewczyks Zeitung „Poglądy“¹⁴² geschah. Okonsky hat dort Scholtis angegriffen und sich selbst als Internationalisten bezeichnet¹⁴³.

¹³⁸ Heiratsurkunde von Karl Okonsky und Pauline Starck (1905, 25. Juli), Standesamt Rixdorf, Nr. 643, Landesarchiv Berlin.

¹³⁹ Kalembe, J. (1982). *Szkice z dziejów miasta i gminy...* (S. 69).

¹⁴⁰ August Scholtis Brief an Arno Lubos (1961, 22. Dezember) in: *August Scholtis — Briefe...* (S. 206—207).

¹⁴¹ Scholtis, A. (1962). *Reise nach Polen — Ein Bericht* (S. 169), München: Biederstein.

¹⁴² Deutsch: Die Ansichten.

¹⁴³ Okoński, K. (1963, 15—28. Februar). *List do redakcji: Scholtisowi...*

Okonsky war mit vielen herausragenden Persönlichkeiten aus der Welt der Politik eng befreundet. Er war ein guter Kollege des ersten Präsidenten der DDR Wilhelm Pieck gewesen, mit dem er fast 60 Jahre lang enge Beziehungen pflegen sollte¹⁴⁴. Er behauptete auch, Rosa Luxemburg zu kennen, die nach dem Ersten Weltkrieg von Okonskys Ehefrau Pauline aus der Haft geholt wurde¹⁴⁵. Okonsky gab auch vor, August Bebel gekannt zu haben, der ihm und seiner Gemahlin angeboten hatte, in sein Haus zu ziehen und ein gemeinsames Leben zu dritt zu führen¹⁴⁶.

Karl Okonsky gehört zweifellos zum Kreise der erstaunlichsten Persönlichkeiten in der Nachkriegsgeschichte Oberschlesiens. Zufällige Autochthonen wurden ins Durchgangslager geschickt, wo man sie unmenschlich behandelte. Selbst ein Verdacht, deutsche Sympathien zu haben, ist eine Grundlage für Vermögensentzug und Vertreibung gewesen. Später wurden sie, weil sie Deutsch sprachen, ins Gefängnis verschleppt oder zumindest von der Arbeit entlassen. Unterdessen konnte Okonsky, ein in Berlin geborener, ehemaliger Reichstagsabgeordneter, der während der Volksabstimmung eine eindeutig antipolnische Haltung zeigte und früher aus dem polnischen Schlesien nach Preußen umgezogen ist, sein eigenes Haus behalten. Obwohl er nicht ausreichend Polnisch sprach, konnte er nicht nur in der polnischen Nachkriegspresse publizieren, sondern korrespondierte 1961 sogar auf Deutsch mit dem Provinzkomitee der PZPR in Oppeln¹⁴⁷. Und letztendlich wurde ihm in Anerkennung seiner Verdienste das Kommandeurkreuz des Ordens Polonia Restituta zuerkannt.

Möglicherweise ist die Akzeptanz von Okonsky indirekt auf das Fehlen einer ausreichenden Zahl von Aktivisten zur Unterstützung der kommunistischen Bewegung im Nachkriegspolen zurückzuführen. Nach der Stärkung seiner Position begann Stalin in den 1930er Jahren mit Säuberungen, in deren Folge er nach und nach politische Feinde eliminierte. Die polnischen kommunistischen Aktivisten, die verdächtigt wurden, mit der Trotzismus-Ideologie zu sympathisieren, wurden ermordet. PPS-Aktivisten wurden ähnlich behandelt und angeblicher Zusammenarbeit mit dem polnischen Geheimdienst beschuldigt¹⁴⁸. Die Vernichtung polnischer kommunistischer Aktivisten in der Sowjetunion führte zu ihrem gewaltsamen Defizit nach 1945. Deshalb waren in Oberschlesien die ehemaligen deutschen kommunistischen Aktivisten heiß begehrt. Die ideologischen Prämissen erwiesen sich stärker als nationale Vorurteile. So wurde beispielsweise Jan Mrocheń, der sich selbst für deutschen Aktivisten der

¹⁴⁴ Kosiński, W. (1969, 22. Februar). *Portrety śląskie: Towarzysz...*

¹⁴⁵ Okoński, K. (1962). *Z karabinem na bakier...* (S. 218).

¹⁴⁶ *Ibidem* (S. 177).

¹⁴⁷ Siehe: Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 4), geschrieben für den Woiwodschaftsausschuss der PZPR in Oppeln.

¹⁴⁸ Czubiński, A. (1988). *Komunistyczna Partia Polski (1918—1938) — Zarys historii* (S. 291—298), Warszawa: WSiP.

Kommunistischen Partei Deutschlands ausgab, nach dem Krieg Vorsitzender des Woiwodschaftsnationalrats in Oppeln.

Doch Karl Okonsky, ehemaliger SPD-Reichstagsabgeordneter und eine der wichtigsten Figuren der deutschen Volksabstimmungsaktionen in Oberschlesien 1920—1921, stellte eine ganz andere Dimension der Akzeptanz von deutschen Politikern dar. Dies umso mehr, als Okonsky vor dem Krieg nicht mit der kommunistischen Bewegung, sondern mit der SPD und mit der Deutschen Partei verbunden war¹⁴⁹.

In diesem Sinne ist der vorliegende Text als ein Forschungspostulat zu deuten, erstellt auf der Grundlage der in Polen verfügbaren Literatur, die die Person von Karl Okonsky betrifft. Der Text zeigt, dass weitere Forschungen zu Karl Okonsky unter anderem ein neues Licht auf die deutsche Presse der Volksabstimmungsperiode und deren Einfluss auf die Ergebnisse der Volksabstimmung werfen könnten. Karl Okonsky war mit Prälat Carl Ullitzka und Hans Lukaschek verbunden. Weitere Forschungen von Okonsky könnten auch ein neues Licht auf die Geschichte des deutschen Widerstands in Oberschlesien werfen.

Es erscheint sinnvoll, 17 Einheiten (ca. 0,5 mb) zu erforschen, die aus Korrespondenz, Manuskripten, Publikationen, Memoiren, persönlichen Dokumenten von Karl Okonsky bestehen und im Bonner Archiv der Sozialen Demokratie zu finden sind. Es lohnt sich auch, nach den unerforschten Ausgaben der Zeitschriften „Volkswille“ oder „Volkswacht“ zu greifen. Notwendig ist es auch, auf die Arbeit von Natalia und Krzysztof Źarski *Zwischen Berlin, Breslau und Oberschlesien: Karl Okonsky / Karol Okonski (1880—1974): Fünf Essays* zurückzugreifen, die in Polen nicht erhältlich ist.

Es scheint interessant zu sein, den breiteren politischen Kontext zu erforschen, der es Okonsky ermöglichte, nach 1945 im politischen Leben Polens aufzutreten. Das Schicksal von Karl Okonsky steht in völligem Widerspruch zu der im wissenschaftlichen Diskurs vertretenen Auffassung über den Umgang mit den Deutschen in Oberschlesien. Diese Überlegungen bestätigen die These, dass Karl Okonsky zu einer der interessantesten und erstaunlichsten Figuren Oberschlesiens im 20. Jahrhundert geworden ist. In diesem Forschungsstadium bleibt nur noch das Erstaunen und die Hilflosigkeit gegenüber dem Schicksal dieser außergewöhnlichen Figur.

Literaturverzeichnis

I. Archiven

Archiv der sozialen Demokratie (AdsD)

¹⁴⁹ Okoński, K. (1961, 10. Dezember). Lebenslauf... (S. 8).

Digitales Nationalarchiv (nac.gov.pl)
Landesarchiv Berlin
Schlesische Digitale Bibliothek (sbc.org.pl)
Staatsarchiv Kattowitz / Filiae Ratibor
Staatsarchiv Oppeln

II. Publikationen

- Czubiński, A. (1988). *Komunistyczna Partia Polski (1918—1938) — Zarys historii*, Warszawa: WSiP.
- Glensk, J. (1981). *Bibliografia adnotowana śląskiej prasy plebiscytowej i powstańczej*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, (20.2) 59—77.
- Glensk, J. (1981). *Polska i niemiecka prasa plebiscytowa i powstańcza na Śląsku*, *Studia Śląskie*, 39, 87—148.
- Hawranek, F. (red.) (1982). *Encyklopedia Powstań Śląskich*. Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.
- Jędruszczak, T. (1958). *Polityka Polski w sprawie Górnego Śląska 1918—1922*. Warszawa: PWN.
- Myśliński, J. (1980). *Polskie czasopiśmiennictwo socjalistyczne do 1918 r.: instrument towarzyszący powstaniu i rozwojowi ruchu robotniczego*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, 2, 21—32.
- o. A. (1921). *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands abgehalten in Görlitz vom 18. bis 24. September 1921*. Berlin: J.H.W. Dietz Nachfolger Stuttgart — Buchhandlung Vorwärts.
- Okonsky, K. (1921). *Die lustige Kohlenkiste — Allzupolnisches aus Oberschlesien*, Kattowitz: Buchdruckerei „Volkswille“.
- Okonsky, K. (1922). *Die oberschlesische Autonomiefrage u. die Sozialdemokratie — Rede von Karl Okonsky, M. d. R. gehalten auf dem Bezirksparteitag in Hindenburg O.-S., Ostern 1922*, herausgegeben vom Bezirksvorstand der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, Bezirk Oberschlesien.
- Okonsky, K. (1925). *Die Belagerung von Kattowitz im dritten Polen-Aufstand*, Hindenburg: Heinrich & Co.
- Okoński, K. (1962), Widera A. (übers.). *Z karabinem na bakier*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”.
- Scholtis, A. (1962). *Reise nach Polen — Ein Bericht*, München: Biederstein.
- Scholz, J.J. (1992). *August Scholtis — Briefe*, Bd. 2, Ratingen: Gebr. Mann Verlag.

III. Journalistische Texte

- Ostrowidz (1926, 31. Dezember). *Z chwili. „Unschuldiges Würmchen”*, „Polska Zachodnia”, (24) 4.
- o. A. (1920, 3. Dezember). *Okoński przemawia w parlamencie niemieckim*, „Gazeta Robotnicza”, (270) 2.
- Em. Cas. (1920, 12. Dezember). *Okoński und polnischer Senat*, „Arbeiterwacht”, (21) 2—3.
- Okonsky, K. (1927, 10. Dezember) *Zasady albo...?*, „Gazeta Robotnicza”, (283) 2.
- Gonschior, J. (2016, 6—19. Mai) *Verbunden mit der Heimat — Erinnerungen: Dr. Adalbert Kurzeja OSB (1920—2016)*, „Oberschlesische Stimme”, (9) 4.
- o. A. (1928, 3. Januar), *Z chwili. Przygoda p. Okonskego*, „Polska Zachodnia”, (3) 5.
- o. A. (1928, 5. Januar), *Cywilna odwaga*, „Gazeta Robotnicza”, (4) 3.
- o. A. (1921, 13. Januar), *Okonsky im Bluf-Konzern*, „Gazeta Robotnicza”, (9) 2.
- o. A. (1921, 10. Februar). *Uczciwy Genosse Okonski*, „Gazeta Robotnicza”, (32) 2.

- Kosiński, W. (1969, 22. Februar). *Portrety śląskie: Towarzysz Karol Okoński*, „Trybuna Opolska”, (52), ohne Seitennummerierung — ein Ausschnitt aus dem Staatsarchiv Oppeln, Sign. 45/2579/0/23/3597.
- Okoński, K. (1963, 15—28 Februar). *List do redakcji: Scholtisowi w odpowiedzi*, „Poglądy”, (4) 16.
- o. A. (1922, 22. April), *Zjazd niemieckich socjalistów Górnego Śląska — Bezczelność blagiera Kowola*, „Gazeta Robotnicza”, (91) 2.
- o. A. (1920, 26. August). *Die Lage in Oberschlesien — Verurteilung eines Reichstagsabgeordneten*, „Freiheit — Berliner Organ der Unabhängigen Sozialdemokratie Deutschlands” (351) 2.
- o. A. (1929, 8. September), *Karl Okoński znów w Katowicercze*, „Robotnik Śląski”, (37) 4.
- Okoński, K. (1949, 11. September). *Krwawiąca granica*, „Odra”, (34) 1.
- Em. Cas. (1921, 16. September). *Znamienne oświadczenie*, „Gazeta Robotnicza”, (209) 1.
- o. A. (1925, 29. September). *Refleksje. Adam i Ewa Karlika*, „Polak”, (223) 3.
- o. A. (1936, 17. November), *B. felietonista Katowiczerki w obozie koncentracyjnym*, „Katolik”, (267) 7.
- o. A. (1924, 21. November), *Wiadomości z bliższych i dalszych stron — Zabrze*, „Górnoślązak”, (269) 6.

IV Sonstiges

- Fikus, S. (2005). *Plebiscyt i Powstania Śląskie w niemieckiej historiografii i publicystyce*, unveröffentlichte Dissertation unter der Leitung von Marian Marek Drozdowski (S. 261). Warszawa: Kardinal-Stefan-Wyszyński-Universität.
- Kalemba, J. (1982). *Szkice z dziejów miasta i gminy Kuźnia Raciborska*, Bd. 1. Kuźnia Raciborska: Ein unveröffentlichtes Werk aus der Sammlung der Gesellschaft der Landfreunde des Ratiborer Landes — Filiae in Ratiborhammer (Towarzystwo Miłośników Ziemi Raciborskiej, oddział terenowy w Kuźni Raciborskiej).
- Kalemba, J. (red). (1994). *Kronika miasta i gminy Kuźnia Raciborska w okresie powojennym (1945—1993) (wycinki z prasy, zdjęcia prasowe, fragmenty opracowań-artykułów-sprawozdań itp.)*. Kuźnia Raciborska: ein unveröffentlichtes Werk aus der Sammlung der Gesellschaft der Landfreunde des Ratiborer Landes — Filiae in Ratiborhammer (Towarzystwo Miłośników Ziemi Raciborskiej, oddział terenowy w Kuźni Raciborskiej).

Determinants of U.S. Foreign Policy foreign policy during the Cold War The Intra-American Perspective

Determinanty polityki zagranicznej
stanów Zjednoczonych w okresie zimnej wojny
Perspektywa wewnątrzamerykańska

Katarzyna Czornik*

Abstract

The U.S. accession to the Second World War and indisputable victory initiated a new stage in the history of the United States. The country took a superpower position next to the USSR. The USA became the leading force of the democratic and capitalist world. During the Cold War, competing with the Soviet Union for influence in the global scale, the United States effectively spread its ideology, political system model, and value system. A number of determinants of an internal nature, both objective and subjective, influenced the shape of the foreign policy of the USA during the Cold War.

Key words: The United States the Cold War, the foreign policy

Abstrakt

Przystąpienie USA do drugiej wojny światowej i niepodważalne w niej zwycięstwo zainicjowało nowy etap w historii Stanów Zjednoczonych. Państwo to, które nie doznało zniszczeń na własnym terytorium, zajęło obok ZSRR pozycję supermocarstwa. W ładzie bipolarnym USA stały się wiodącą siłą świata demokratycznego i kapitalistycznego. USA zrezygnowały z polityki izolacjonizmu na rzecz globalnego zaangażowania. W okresie zimnej wojny, rywalizując o wpływy z ZSRR w każdym regionie świata, Stany Zjednoczone w sposób efektywny szerzyły promowaną przez siebie ideologię, model ustrojowy oraz system wartości. Taką możliwość stworzył Stanom Zjednoczonym szereg

* PhD, DSc, Assoc.Prof. Institute of Political Science University of Silesia in Katowice <https://orcid.org/0000-0002-9388-9467>.

determinant o charakterze wewnętrznym, zarówno obiektywnym, jak i subiektywnym, które wpływały na kształt polityki zagranicznej poszczególnych amerykańskich administracji w czasach zimnej wojny. Celem niniejszego artykułu jest zatem dokonanie syntetycznej analizy głównych, wewnętrznych uwarunkowań polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych w okresie funkcjonowania układu bipolarnego.

Słowa kluczowe Stany Zjednoczone, zimna wojna, polityka zagraniczna

Introduction

The nature of the conditions of the U.S. foreign policy during the bipolar system is reflected very well in the words of Henry Kissinger, who wrote:

[...] in every century there seems to emerge a country with the power, the will, and the intellectual and moral impetus to shape the entire international system in accordance with its own values. [...] In the twentieth century, no country has influenced international relations as decisively and at the same time as ambivalently as the United States. No society has more firmly insisted on the inadmissibility of intervention in the domestic affairs of other states, or more passionately asserted that its own values were universally applicable. No nation has been more pragmatic in the day-to-day conduct of its diplomacy, or more ideological in the pursuit of its historic moral convictions (Kissinger, 2002).

It is therefore indisputable that the decisions to abandon the nineteenth-century doctrine of the fifth American president James Monroe — the doctrine of isolationism and the U.S. entry into the war against the Axis powers, undertaken as a result of Japan's attack on Pearl Harbor in 1941, became an impetus for strengthening of global *Pax Americana* in the Cold War period (Michałek, 1993). This was undoubtedly the most serious challenge to American power, forces, means, and the will to engage globally that the U.S. had ever faced. In the decades that followed, the USA became a global power whose main goal in the period of bipolar rivalry was to defeat the competitive and expansive superpower of the USSR. After more than 40 years, this goal was fully achieved, which enabled America to pursue hegemonic objectives in foreign policy (U.S. Role, 2020). The United States owed its power to the dynamic growth of its economic and military potential, but also to the belief that the USA — as Andrzej Mania wrote — is a vehicle for values that it should promote (sometimes im-

pose) for the good of the free world (Mania, 2019). Thus, at the beginning of the last decade of the 20th century, the USA gained the position of a hyperpower and entered a new stage of unipolar reality (Oezel, 2015) — thereby initiating the unilateral period (Krauthammer, 2002), in which the USA itself assumed the role of a solitary superpower (Huntington, 1999).

The aim of this paper is therefore to carry out a synthetic analysis of the main internal determinants of the U.S. foreign policy during the bipolar system. The paper discusses the major internal, objective and subjective determinants of the U.S. foreign policy during the two-block system, which influenced the foreign policy of individual American administrations (from the presidency of Harry Truman to the two terms of Ronald Reagan). The author attempts to answer the question what major intra-American determinants made it possible for the United States to assume the position of the only superpower at the end of the 20th century. Both the doctrinal sphere of different U.S. administrations is analyzed, as are the specific actions taken by these administrations, reflected in American foreign policy during the Cold War. The paper uses the following research methods: historical analysis, content analysis, as well as the comparative method.

Determinants of foreign policy — theoretical aspects

When analyzing the foreign policy of the United States during the bipolar system, it becomes indispensable to present the main terms related to this issue, such as foreign policy and its conditions (determinants, markers).

The theory of international relations assumes that foreign policy, which is also the internal policy of the state, reflects national interests, *raison d'état*, and the interests of internal social groups (Khara, 2018). There are feedbacks between domestic and foreign policy. Foreign policy therefore functions as an integral, albeit specific, part of state's policy (Horowitz, 1977). On the other hand, the implementation of a foreign policy depends on two groups of factors: the reaction of a polyarchic international environment and the potential of a given state. Drawing upon leading Polish researchers of international relations, it should be pointed out, following Teresa Łoś-Nowak, that foreign policy is a “dynamic process of formulating and implementing national interests in a polyarchal and polycentric international environment (Łoś-Nowak, 2000)”. According to Erhard Cziomer:

[...] *foreign policy is the process of formulating and implementing national-state interests in relation to other states and participants of the international system (Cziomer, 2001).*

Ryszard Zięba, on the other hand, wrote that

[...] *foreign policy is a public purposeful activity of the state directed at the international environment* (Zięba, 2004).

In turn, Roman Kuźniar emphasized that

the state's foreign policy should be understood as an organized and outward effort of the state, subordinated to the achievement of its vital interests, which is expressed in shaping its external environment (in creating and favoring relations and favorable situations, preventing and removing unfavorable). (Kuźniar, 2001).

It is also hard to disagree with Jacek Ziemowit Pietras, who stressed that the symbols of foreign policy for centuries were: a diplomat who was mildly convincing about his arguments and a general who was preparing the army to force concessions (Ziemowit-Pietraś, 1997).

A state's foreign policy is determined by a set of driving forces that initiate its operation at the international level. These forces, which are elements of the foreign policy environment, are synonymously referred to as: factors, markers, conditions, premises, determinants, stimulants, driving forces, incentives, or impulses to act or omissions in the international arena. In line with one of the definitions adopted in the theory of international relations, the notion of indicators of a state's foreign policy is understood as a system of mutually dependent conditions that cause a specific effect and are sufficient for a given effect to occur. However, the determinants of foreign policy are changeable and always closely correlated with each other. The literature provides various detailed classifications of this conceptual category, although a kind of conceptual consensus emerges about their general division into four main groups: 1) objective determinants — existing regardless of the state of activity and value judgement of policy makers; 2) subjective determinants — dependent on the activities of decision-makers, reflecting their assessments and preferences; 3) internal determinants — taking into account and reflecting the intra-state interests in relation to the international environment, especially the *raison d'état*, as well as specific factors, interests and internal conditions of the state; 4) external (international) determinants — reflecting the influence of the international environment on a state's foreign policy. However, objective and subjective determinants have both the internal and external aspect (Zięba, 2004). Internal conditions take priority over external ones, and objective ones over subjective ones.

Therefore, referring in a very synthetic way to those four groups of determinants of a state's foreign policy, it should be emphasized that internal objective determinants relate primarily to: the geopolitical environment of the state (location, topography, climate, natural resources); its demographic potential (population number, age structure, population density, population growth rate, scale of migration, national composition); economic potential (GDP, currency strength, degree of economic ties with other countries); scientific and technical progress; the military strength of the state; the socio-political system (the

administrative division of the country, the rights and obligations of citizens, the functioning of the media and public opinion, the influence of political elites and pressure groups, party system, social and professional structure). In turn, subjective internal determinants include: perception of the international environment (perception by both the establishment and society of a given country of other participants in international relations; culture and historical tradition of a given country; ideologies, religions, political views, belief systems and political consciousness as well as formulating a vision and strategy of foreign policy (the degree of social support and the possibility of consensus among politicians are important); the role of outstanding individuals (the degree of authority and the scope of their power); quality of the foreign service. On the other hand, the objective external determinants are: the evolution of the external environment (integration and globalization processes (Khara, 2018), the breakdown of states or the collapse of systems); the position of the state in the system of international relations and roles (depending on whether the state's position is central, key or peripheral, whether it is a power, a medium-sized state, a small state or a mini-state); the nature of international legal agreements and obligations (including the degree of compliance with international law); participation in alliances, international organizations and obligations under the concluded bi- and multilateral agreements). The group of subjective external determinants includes: the international perception of a given state; concepts of foreign policy and military doctrines of other countries; diplomatic activity (declared and actual) of other participants in international relations (Cziomer, 2001).

The main determinants of U.S. foreign policy during the Cold War of an objective nature

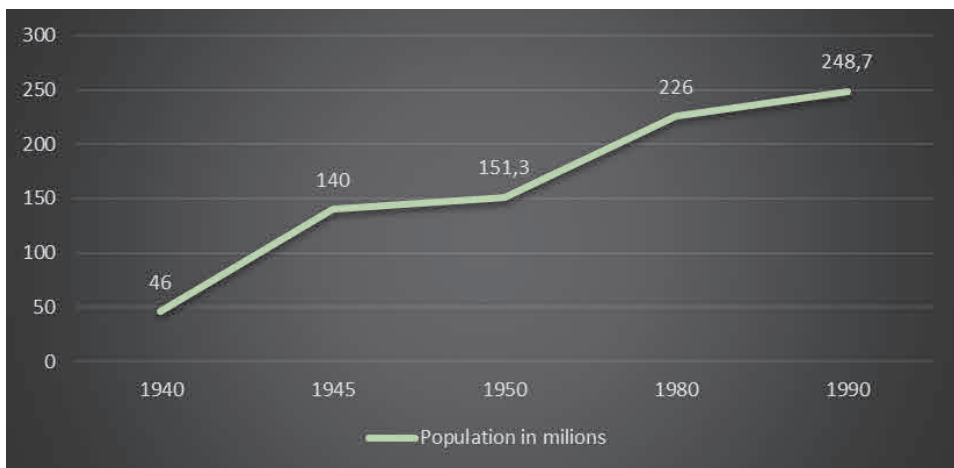
After the Second World War, the United States and the USSR shaped a new international order known as bipolar (Ball, 1998). In the new order, these two superpowers effectively spread (imposed) socio-political and economic ideologies within their own spheres of influence, and competed at international level and in international space. A number of internal and external American conditions allowed the USA to take over the role of the leader of the democratic, capitalist world.

An analysis of the objective intra-American conditions should focus on the natural determinants that enabled the USA to assume the role of a superpower. Both the territorial size of the United States (9,373,000 km²) was important, which made it possible to place the USA in the fourth place among the largest

countries in the world in terms of territoriality, after the USSR, Canada and the People's Republic of China (PRC) (Michałek, 2004), as well as the favorable geopolitical location of the USA — separation by the Pacific Ocean from Asia and the Atlantic Ocean from Europe, as well as sharing the border with just two countries (Canada to the north and Mexico to the south). For several centuries, this state of affairs predestined the United States to become one of the countries least endangered by external attacks in the world (German, 2002).

No less important was the evolving demographic structure of American society (Michałek, 2004): Comparing the data from the interwar period and the post-war period, a marked increase in the number of the U.S. residents should be noted, which is referred to as the demographic revolution. At the end of the 1940s, the demographic potential of the USA was only 7% of the global population (Zyblikiewicz, 2004), but in the second half of that decade there was a significant increase in the birth rate known as the American *Baby Boom*. The constant growth of the American population allowed the USA to be ranked fourth among the most populated countries in the world during the Cold War, after the PRC, India and the USSR (Cole, 1968).

Changes in the U.S. population during the Cold War

Source: Own study based on M.A. Jones, *Historia USA*, Gdańsk 2002, pp. 663—665.

In this respect, it should be added that migration processes played an important role in the evolution of the demographic structure of American society. Between 1940 and 1980, 11 million immigrants came to the United States, mostly from Central and Eastern Europe, Cuba, Mexico, and Canada (Growth, 2020).

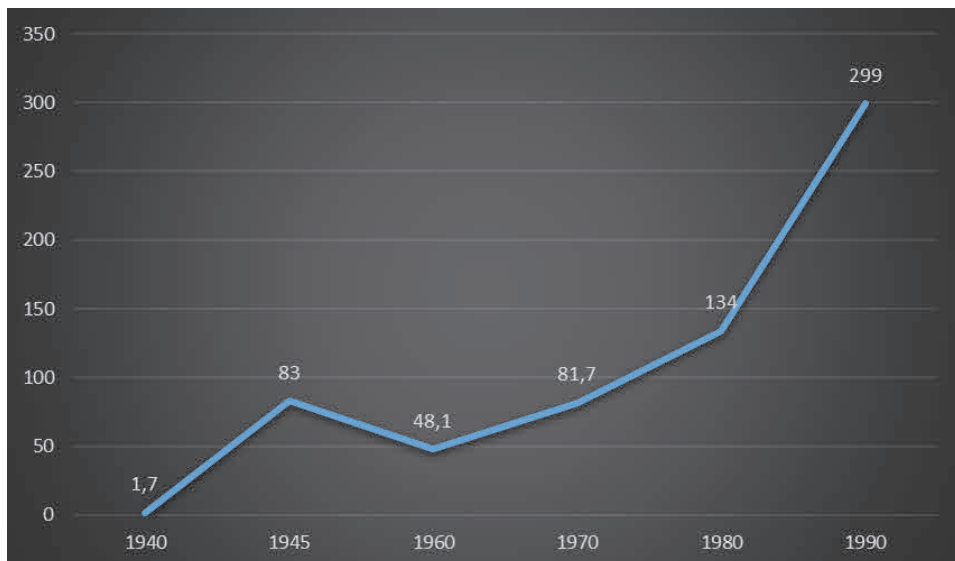
Most importantly, after the Second World War, the USA also played a dominant role in the economic field. This state of affairs allowed the United States

to conduct an effective global policy, to consolidate hegemony within its own area of influence, and to effectively compete in the arms race with the USSR (Kiwerska, 1999). As the Second World War ended, the United States emerged as an economic power, capable of commencing economic expansion into other third country markets (Higgs, 1994). Constantly increasing economic strength allowed the USA to take over the position that before the Second World War belonged to two European colonial powers — the United Kingdom and France (Pastusiak, 2005). The economic *Pax Americana*, shaped in the first years after the Second World War, was being perpetuated in the following decades in an effective manner. The USA took over the position of a creditor and main lender on a global scale (Bógdoł-Brzezińska, 2001). Although, in the second half of the 1940s, the United Kingdom, China and France were indicated as strategic partners of the USA in the economic field, which was supposed to reflect the concept of the “four policemen,” but these predictions turned out to be premature. The USA made European partners dependent on itself by initiating the Truman doctrine, the Marshall Plan, or the establishment of the Organization for European Economic Cooperation (OEEC) (Lafeber, 1967). Furthermore, the USA became the guarantor of the stability of the currency system of most countries, which was reflected in the Breton Woods conference (July 1-22, 1944) at which it was decided that the U.S. dollar convertible into gold (in the proportion of USD35 per ounce of gold) would be the basis for calculating foreign exchange rates (Gaddis, 1997). In the second half of the 1940s, American banks held approximately 70% of all gold reserves in western countries. An expression of the ever-increasing American hegemony in the economic field was also the establishment of such organizations as: International Monetary Fund (IMF), International Bank for Reconstruction and Development (IBRD), or General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), in which the United States, due to the financial contribution, had the deciding vote (Domagała, 2004). After the Second World War, American investors had the potential of about $\frac{3}{4}$ of the capital of other countries (McCauley, 2008). The U.S. share in world production alone was estimated at 41.4% in 1937, and in the first year after the war, it was 62% (Łastawski, 2004). Large corporations started to dominate in the USA, their domain was industrial production, there was an automotive boom (Chevrolet, Ford), the production of energy carriers and the service sector increased. The USA produced 57% of steel, 43% of electricity, 62% of oil, and 80% of cars globally. While the share of the USA in the exports of capitalist states before the war had been only 14.2%, in the post-war period (in 1947) it already accounted for about $\frac{1}{3}$ of exports of the entire capitalist world (32.5%).

Pointing to the endogenous objective determinants of the U.S. foreign policy during the Cold War, attention should also be paid to the constantly growing military power of the United States as well as the breakthrough scientific and technical advancement taking place in this country (Omitoogun, Sköns, 2007).

This was possible due to the continuous increase in federal expenditure on national defense

U.S. Cold War armaments expenditure in USD billions

Source: Own study based on L. Zyblikiewicz, *USA...*, p. 223, p. 241; S. Perlo-Freeman, *65 years of military spending: Trends in SIPRI's new data*, SIPRI, 21 November 2016, <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/65-years-military-spending> (20.10.2020).

During the bipolar system, the American decision-makers also prioritized the development of the modern arms industry, including aviation and the navy. The foundation of the American military might was, on the one hand, the possession of nuclear weapons (“atomic diplomacy”), and on the other, the ability to move U.S. troops at maximum speed and with all equipment (Jaskuła, 2014). An extremely important element of the emerging military domination was the attempt to guarantee the presence of American forces in the strategic parts of the globe, which was to be served by the systematically expanded network of military bases. They served three basic functions: 1) military (they allowed the USA to keep its military forces in the territory of other countries, as close to the USSR as possible, thus creating the possibility of an attack on enemy territory, also during time of peace); 2) political (they made it possible to support anti-communist authorities in the countries where they were deployed); 3) economic (they allowed, on the one hand, to maintain good economic situation in the USA, and on the other, to link these countries and make them dependent on Washington) (Ohtomo, 2012). Before the war, the United States maintained bases on the American continent mainly, while abroad they were only in the Philippines, at the Guantanamo base in Cuba, and in the Panama Canal zone.

In mid-1946, about 1.2 million U.S. soldiers were abroad, and in the early 1980s the figure was 549,400, which was 25% of all U.S. forces. The USA had over 1,500 bases (land, sea and air) as well as military installations and devices on the territory of 32 countries. At the beginning of 1969, the number of American bases was 2,400, of which about 700 were considered large (Herrera, Cicchini, 2013). In the 1960s, military bases were deployed in around 30 countries around the world. Until the outbreak of the Vietnam War, the USA attention was focused mainly on the European continent, with the Federal Republic of Germany constituting the main area of location for the U.S. armed forces (188 bases). An important role was also played by the military bases located in the Mediterranean region, bases in Greece and Turkey in particular, as well as bases in the Far East: Japan, South Korea, Taiwan, and Thailand. The U.S. naval forces then numbered: aircraft carriers — 15, aircraft — 1,778, submarines — 86, support and security vessels — 237.

During the James Carter administration, the American Intervention Force — Rapid Deployment Force (RDF) was established. On January 1, 1983, they were subordinated to the newly created the U.S. Central Command, which was responsible for preparing troops to conduct combat operations on the territory of 19 African and Asian countries, especially in the Middle East, including the Persian Gulf sub-region, as well as Europe and Latin America (Cooley, 1991).

The USA power during the Cold War was also determined by advancements in the field of science and technology, including space exploration. The United States was a forerunner and promoter of new technologies, the home of the communication, rocket, transport, television, computer revolution and finally also the minicomputer revolution (Michalek, 2004).¹

When analyzing the internal determinants of an objective nature of American foreign policy, one cannot ignore the socio-political and party system in the USA, political elites, the functioning of pressure groups and lobbies, or the enormous and constantly growing role of the mass media.

On the one hand, the U.S. Constitution does not provide *expressis verbis* who is responsible for conducting foreign policy, but on the other, in line with the checks and balance principle, specific for the U.S. political system, powers in the area of foreign policy have been divided between the president and Congress. The cooperation between the legislature and the executive power concerns, *inter*

¹ On May 5, 1961, the first American, Alan B. Shepard, flew into space on the “Freedom” spacecraft, which initiated a series of flights under the “Mercury,” “Gemini,” and “Apollo” programs, which ended on July 20, 1969 with the first landing on the moon of two crew members the Apollo 11 spacecraft — Neil Armstrong and Edwin Aldrin. Scientific and technical progress meant the development of the automotive and aviation industries. The launch of the first American four-engine jet — the Boeing 707, which was also used as the Air Force One presidential plane, was a major breakthrough. In 1963, the communication satellites Telstar 1 and Telstar 2 were launched into orbit. In 1953, the first credit card (Diner’s Club card) was also introduced.

alia, the use of the military abroad, the declaration of a state of emergency, the conclusion of international treaties and agreements, or the nomination process (Konstytucja, 2002). The U.S. president retains the initiative in formulating the foreign policy strategy, but Congress may take advantage of the opportunity to correct or block it. In practice, during the two world wars, the Korean War or the Indochina War, the initiative in international affairs belonged mainly to the President of the USA. Those were the so-called “imperial presidencies” of John F. Kennedy, Lyndon B. Johnson, and Richard Nixon (Bowles, 1998). It was not until the 1970s that the U.S. Congress became more active in the field of foreign policy (Berezowski, 2001), and its role in shaping foreign relations began to increase. During the Cold War, an important role in shaping U.S. foreign policy was also played by the lobby and pressure groups, which, using primarily a financial instrument, exerted influence over political decision-makers in order to implement their own interests. Almost every major professional, religious, ethnic, corporation, trade or industrial association had its own lobbyists. It has been estimated that there were approximately 7,000 lobbying firms in Washington during the Cold War (Davidson, Oleszek, 1994). In particular, the Jewish, Greek and Armenian lobbies stood out as the best organized and most effective (Bowles, 1998).

Therefore, to close the objective analysis of the intra-American determinants of foreign policy, a reference should also be made to the functioning of the media and public opinion in the USA, which is called the fourth power in the country, and with reason (Hofman, 2009). It was after the Second World War that the influence of the former group became most visible in relations between society and politics. For it is the mass media that, for example: first created, and then destroyed Senator McCarthy; promoted the ideal John F. Kennedy, and after his death they created the myth of a great political personality; compromised and helped to remove Richard Nixon from power (Watergate) (Kutler, 1994); made the public to withhold their assent to the Vietnam War; portrayed President Gerald Ford as a heavy-handed and incompetent politician; created the ever-smiling James Carter, then destroyed that image by showing a picture of the president fainting while jogging; promoted actor by profession Ronald Reagan; or during the Second Gulf War, manifested uncritical support for President George H. Bush (Skurowski, 1997). American media, in line with the principle of freedom of speech and the media, which is an overriding precept in the USA, for their own use and in accordance with their own political convictions, without any objections or compromise created images of strong and weak politicians, and bearing in mind the extremely difficult time of the Cold War, potential military conflict with the USSR and necessity to defeat the communist enemy, constantly built the image of a seemingly united American political scene and the monolithic American society centered around traditional American symbols and the omnipresent sense of patriotism.

The main determinants of US foreign policy during the Cold War of a subjective nature

The shape of the United States' foreign policy during the bipolar order was significantly influenced by the internal conditions of a subjective nature. The determinants that enabled the USA to maintain its position as a superpower during the Cold War were the perception of the evolving international environment and the adaptation of the foreign policy to the changing conditions, the influence of ideology, religion, political awareness, and the role of charismatic individuals. Those factors further exerted their influence after the U.S. victory in the Cold War rivalry.

When analyzing the determinants outlined above, it should be emphasized that during the Cold War period, one of the most important determinants of the U.S. foreign policy was the area of framing foreign policy strategies. This was all the more important that the American foreign policy almost from the moment of the state constitution was characterized by a dilemma based on the answer to the question which direction would bring more benefits to the United States, isolationism or involvement? (Kiwerska, 1995)² In the period of rivalry with the USSR, the choice of the option of getting involved and defending the Western world against the expansion of communism seemed obvious.

During the bipolar order, there was a social consensus in the United States regarding the goals and main course of foreign policy. Supporters of various political options focused essentially around two pillars, which were to counter and deter the USSR (Mania, 2019). Only in the second half of the 1960s, there was a significant reevaluation in this matter. The reasons for the changes should be sought in the political and psychological prerequisites of the Vietnam War, the post-Vietnamese syndrome, the changes taking place in the American establishment caused, among others, by the Watergate scandal, the CIA and FBI scandals, and the emerging slogans of moral renewal in political life. Thus, in the first half of the 1970s, different positions on the way of conducting American foreign policy were developed. They were characterized, on the one hand, by caution and skepticism as regards the USA taking on military obligations abroad, and on the other, by placing the emphasis on competing with the USSR, with the possibility of cooperating with it in selected areas.

The USA, emerging from the Second World War as the undisputed military, political and economic power, made a fundamental shift in the foreign policy.

² In 1911, Alfred Mahan formulated the idea of American expansionism — mastering water spaces and becoming the first power in the world. A few years later, General William Mitchell assigned crucial importance to the US Air Force. Based on these two theories in the 1960s, the global strategy of the United States was shaped, the aim of which was to remove the threat of war from the territory of the USA.

Concerns about a return to the policy of isolationism that surfaced in the mid-1940s turned out to be unfounded. After the Second World War, luminaries such as George Marshall, Averell Harriman, Dean Acheson, James Forrestal, John Foster Dulles, George Kennan and Dean Rusk took steps to promote the global involvement of the United States (Zyblikiewicz, 2004). The break-up of cooperation within the Great Coalition during the Second World War and rivalry with the USSR therefore implied the emergence of a new, global U.S. doctrine, known as the containment doctrine, which set the course of American foreign policy in the years 1947—1952. Its creator, George F. Kennan, the then counselor of the U.S. embassy in Moscow, wanted the USA and Western European countries to create an effective barrier against the spread of communist ideology in the world, thus forcing the socialist bloc to make political concessions. According to the doctrine, the USA was to become involved wherever there was a threat of a victory for communism. The containment doctrine was supposed to bring about a balance of power between superpowers on a global scale. The United States was to focus on Western Europe as the most likely battle front. The leading instruments for implementing the doctrine in practice were: the Marshall Plan, the Truman Doctrine, the rise of West Germany and NATO, as well as the formation of numerous military alliances (McCauley, 2008). The implementation of the containment doctrine meant a definite departure from the assumptions of isolationism, marking new levels of global involvement of the United States.

In 1952, the U.S. presidential election was won for the first time in twenty years by Republican candidate Dwight Eisenhower, who, by criticizing the containment doctrine as too soft, gained broad support from the American public. The new secretary of state, John Foster Dulles, who was the architect of the liberation doctrine, implemented its principles. The doctrine was based on the assumption that the USA as a superpower should lead to the liberation of the world from the ideology of communism. Dulles called for the formation of a strong coalition of Western democracies capable of resisting the expansion of the USSR (LaFaber, 1967). Any conflict on the East-West line could be resolved by the USA using all possible means, balancing on the brink of war. According to the assumptions of the liberation doctrine, it was only after the strengthening of Western Europe that the negotiations with the USSR on *détente* had a chance of success. Western Europe and maintaining strong ties with Germany remained the priority and the basis of the U.S. global security policy (Ambrose, 1993).³ In

³ President Dwight Eisenhower was in favor of accelerating the process of Germany's remilitarization within NATO, as well as he strived to limit communist influence in the so-called then the Third World, as exemplified by the CIA intervention in Iran in 1953; actions against the government of Arbenzov in Guatemala in 1954; or the attempt to overthrow Fidel Castro in Cuba in 1961. In the case of Indochina, Eisenhower advocated the consolidation of non-communist forces in the region and the withdrawal of France, thus avoiding direct US

1954, the foundations of the liberation doctrine were modified as part of the roll back doctrine — pushing back Soviet influence from Eastern Europe. It was assumed that communism should be pushed to the borders of the USSR. In 1957, both concepts collapsed, which was due to: the Suez crisis of 1956; uprising in Hungary in 1956; the USSR launch of the first Sputnik into space in October 1957; the death of Joseph Stalin in 1953, and the related policy of *détente* in the USA—USSR relations (Malendowski, 1994).

The successor of President Dwight Eisenhower, John F. Kennedy from the Democratic Party, still as a candidate for the U.S. presidency, described his political program as “New Frontier,” referring to the legacy of Franklin Delano Roosevelt (Zyblikiewicz, 2004). He declared to strengthen the position and prestige of the USA in the international arena (Kissinger, 2002). The goal of his administration, like that of his predecessors, was to eliminate communism, but the measures leading to this were to be of a peaceful nature (Pastusiak, 2005). Following the April 1961 incident in the Bay of Pigs, and subsequent Cuban quarantine, the USA recognized the principle of the balance of power in international relations. John F. Kennedy sought to win over anti-American countries, then so-called the Third World, and therefore in 1961 proposed the “Alliance for Progress” — a program of economic and social development in Latin America. Kennedy also established the “Peace Corps” — an organization to train local staff and send volunteers to developing countries. These actions were aimed at stopping the infiltration of the USSR in the so-called Third World (Bartlett, 1997).

Importantly, Kennedy’s successor, President Lyndon Johnson in dealing with the Eastern Bloc continued the political line of his predecessor to a large extent (Brzeziński, 1966)⁴ Both Kennedy’s and Johnson’s strategies were characterized by dualism — a tendency to seek a rapprochement with Moscow while pursuing a policy of force and containment of the USSR (Bankowicz, 2004). The Johnson doctrine, announced on May 2, 1965, predestined the USA to the role of the world’s policeman. It indicated that the USA would not allow the communists to seize power in any of the countries of the Western Hemisphere (Dobrzycki, 2000).⁵ As emphasized, the USA had the right to intervene wherever its interests were at stake. The foreign policy of the Lyndon Johnson administration was therefore dominated by the ongoing problem of American involvement in the Vietnam War, the consequences of which were felt in the USA in many areas over the next decades.

involvement in the war in Indochina. He saw the best security for U.S. interests in Southeast Asia in the creation of SEATO.

⁴ Lyndon Johnson, like John F. Kennedy, promoted the concept of building bridges in relations with the Eastern Bloc.

⁵ 1965, U.S. troops intervened in the Dominican Republic.

The unresolved problem of the U.S. involvement in Southeast Asia became the main challenge of the next Richard Nixon administration. Henry Kissinger's and Melvin Baird's strategy of war "Vietnamization," namely conducting peace negotiations and replacing American troops with South Vietnamese forces, became a leading element of the Nixon doctrine announced on the island of Guam on July 25, 1969. The USA was to remain a global power, whose nuclear potential, naval and aviation forces were to guarantee the security of Japan and Southeast Asia, but land defense should have remained the competence of the countries in the region (Kiwerska, 1999).⁶ As it was emphasized, the USA should become involved only where its national interests were directly threatened, giving up the role of a global policeman. The conviction that American power is limitless has been replaced by the awareness of its limitations. In relations with the USSR, pragmatism won over American messianism. The administration of Richard Nixon, and then Gerald Ford, recognized the ineffectiveness of conducting politics from a position of strength in the evolving international environment. Proposals to replace the era of confrontation with the era of negotiations, with the idea of partnership, disarmament and peaceful coexistence have become dominant.

The concept of the foreign policy of the next U.S. president, James Carter, can be described as a departure from the global doctrine. However, the implemented strategy turned out to be a set of not fully compatible assumptions, among which five prevailed: strengthening the political and economic cohesion of the countries of the Western bloc (Tripartite Commission, trilateralism); promoting constructive cooperation with developed countries (especially with influential countries such as Brazil, Saudi Arabia, India, and Nigeria); continuing the dialogue and increased diplomatic, economic and military activity to resolve the Middle East conflict — promoting the success of the agreement between Egypt and Israel concluded at Camp David in 1978, and normalizing the situation in Iran as a result of the Islamic revolution (Korany, 1992) — the overthrow of the pro-American Shah Mohammad Reza Pahlavi and the hostage crisis (Tousi, 1997); protection of U.S. strategic interests, with particular focus on the Southeast Asia region; continuing the process of arms control and détente (Holzer, 2000) For the administration of President Carter, the protection of human rights and the related restoration of the moral authority of the USA in the world, which was seriously undermined as a result of the Watergate and Iran-Contras scandals (Cordesman, 1987) and the long-term implications of involvement in the Vietnam War were of particular importance.

⁶ The withdrawal of 550 thousand American soldiers from Vietnam started in June 1969. On January 27, 1973, a peace treaty was signed providing for the withdrawal of U.S. troops from Vietnam. The Vietnam War cost the USA USD 165 billion. The main goal of stopping communism in Asia was not achieved, though.

James Carter's successor, Ronald Reagan, took the office as President of the United States during a period of increasing tensions between the superpowers. In 1979, the era of détente ended, which was decisively influenced by the double missile decision and the USSR's invasion of Afghanistan (Halliday, 2005). Ronald Reagan devoted his first term of office to the confrontation with the USSR and the second term to disarmament negotiations, which resulted in the disintegration of both the Eastern Bloc and the collapse of the USSR (Hanhimäki, Westad, 2003).⁷ Ronald Reagan was of the opinion that the USA, as a result of the Vietnam War and the loss of one of the most important allies in the Middle East (Tarock, 1998) — Iran (the failure of the twin pillar policy), was weakened as the world leader and thus the U.S. power and hegemony needed to be rebuilt (Nowik, 1985). The foundation of Reagan's doctrine was the Pentagon's concept of U.S. military involvement in conflicts in then so-called the Third World, which were referred to as low-intensity conflicts. The doctrine envisaged three forms of U.S. military involvement abroad: helping to counter uprisings against conservative leaders; support for anti-government forces in progressive countries (Leczowski, 1990); active defense against terrorism. In the late 1980s, however, the Reagan administration began to perceive the international system in terms of change which overlapped with a number of external conditions shaping the international arena. The following have become dominant in this matter: the energy crisis (Stivers, 1986); the Arab oil embargo of 1973—1974 (Kokxhorn, 1976); détente processes; disintegration of the two-block system; downplaying American and Soviet hegemony in their own spheres of influence; the USA defeat in Vietnam; failure of the USSR in Afghanistan; postulates of a new economic order; the emergence of a pentagonal world, and the emerging theories about imminent decline of U.S. power and about building a polycentric world.

To sum up the subject of American administrations' strategies during the Cold War, the words of Samuel P. Huntington seem to be the most appropriate, as he pointed that the United States is a vast country with an array of civilizational and cultural factors which should be accounted for while building American military strategy (Huntington, 1986).

Therefore, when analyzing the intra-American determinants of foreign policy, attention should also be paid to military doctrines, the basic axiom of which, unchanged over time, was the desire to exclude the U.S. territory from the reach of possible military operations.

⁷ In the 1980s, the strategy of Ronald Reagan's foreign policy underwent a major reevaluation. Starting with the perception of the USSR in terms of an "evil empire," permanent increase in defense spending, expansion of the armaments program, providing aid to anti-communist movements in Afghanistan, Angola, Ethiopia, Cambodia, Nicaragua, the invasion of Grenada in October 1983 (intended to limit the influence of the USSR and Cuba in the Caribbean region), up to the period of perestroika and the agreements with Mikhail Gorbachev.

In 1954, the first post-war American military doctrine, known as the “shield and sword,” was officially proclaimed. It was based on the assumption that the USA should have a decisive advantage over the USSR in terms of both nuclear weapons stocks and their means of delivery. As indicated, any armed conflict between the USA and the Warsaw Pact states could automatically turn into a global nuclear war. The situation in which the U.S. territory became directly open to attack triggered a shift in thinking among the American political elite. The new military and political reality led to the modification and creation of the doctrine of flexible response in 1962. Its assumptions were dominated by the conviction that three types of war could be waged: universal — with unlimited use of nuclear weapons; limited — mainly conventional, with the possibility of using nuclear weapons in Europe as well; special — psychological, unconventional and counterinsurgency operations. The second option was assigned the highest rank as well as the greatest probability. Thus, it was assumed that the NATO member states could be the first to use nuclear weapons (Kissinger, 2002) Importantly, at the turn of the 1970s and 1980s, the concept of extended deterrence was introduced into American military doctrine, which indicated the threat of using nuclear weapons against the unacceptable by the USA, non-nuclear actions of a potential enemy. The *conditio sine qua non* of attaining this goal was defined as gaining the U.S. military advantage over the USSR. The concept of *one war plus* also emerged, which was the opposite of the concept of war and a half. *One war plus* assumed that the U.S. armed forces should be prepared to wage two kinds of war, one intensive but short war in Europe (about 30 days), which would result in a U.S. victory or turn into a nuclear conflict, and the other one, in another area that is vital to U.S. interests. Due to the constantly growing dependence of Western countries on oil from the Middle East region, military decision-makers in the USA assumed that the most likely place of an East-West confrontation would be this part of the globe, especially the Persian Gulf sub-region. The last of the U.S. Cold War military doctrines, based on the concept of horizontal escalation promoted by the Ronald Reagan administration, assumed that a potential threat to U.S. security should be sought with the same probability in Europe as in other parts of the globe, especially in the Persian Gulf or the Far East. This doctrine was based on the following premises: rejection of détente as the basis of the world order; the growing importance of power as a factor in the implementation of foreign policy; expansion of ideological and moral motivations in justifying foreign and military policy; the use of scientific and technical progress to ensure the U.S. military advantage over the USSR and the Warsaw Pact; subordinating the dialogue with the USSR to efforts to regain the position of the only superpower (Reich, 1980). Under the military doctrine adopted by the Ronald Reagan administration, the number of theaters of war could not be precisely quantified. The defense platform was to be the U.S. armed forces prepared to wage a long conventional war, on the scale of the Korean War

and even the Second World War. The use of nuclear weapons was not excluded during its course. It was emphasized that the USA would not hesitate to use this type of weapon as the first party (Hubel, 1995).

When introducing the essence of subjective intra-American determinants, it is also worth pointing to the changing model of American society and the dominant systems of beliefs and values. Kenneth Dexter Miller wrote:

We love our land. We love its scenic beauties, its gleaming cities, its broad highways, its gigantic factories and mills, its towering office buildings, its spacious farms and plantations. We love our home, be it farmhouse or palatial mansion, city flat or suburban villa. But what makes America America to us are its people (Miller, 1943).

Importantly, then, there were no deep ideological conflicts in American society during the Cold War. Across divisions, there was agreement on the core values that were widely accepted and deeply entrenched among Americans. Since the inception of the United States as a state, civil religion, understood as a fusion of religion and patriotism (Williams, 2013), has become dominant, which allows for building a conviction in the uniqueness, mission and a kind of messianism of the United States in the world (McKay, 1994).

As Tadeusz Żyro noted:

“Civil religion” creates a set of images specific for the United States, aimed at embedding national symbols into the collective imagination. [...] The arsenal of means which enable influencing social mindset includes three great sets of collective imaginations: utopia, ideology, and myth (Żyro, 2002).

Interestingly, during the Cold War, American political conservatism stood above divisions. This state of affairs was reflected in the conducted foreign policy, which reached ideological consensus. Virtually until the 1980s, there was no such a thing as a strictly conservative or liberal foreign policy. This was not the subject of a dispute between conservatives and liberals who were traditionally linked by anti-communism, and the position that détente should not be the main determinant of the USA attitude towards the USSR. Thus, messianism and the historical mission of the USA during the Cold War was understood primarily as defending the world against the expansion of communist ideology and supporting free nations, the values offered by the democratic system, and the broadly understood protection of human rights. This was one of the main, albeit idealistic, determinants of the U.S. foreign policy during the Cold War.

Coming to an end of the analysis of the subjective determinants of American foreign policy, it is necessary to emphasize the importance of the optimistic idea of the American Dream, which was revived since the 1960s — the belief in prosperity and the possibility of achieving it through hard work — the myth of America as the Promised Land. As a consequence, the American Dream became the *spiritus movens* of, on the one hand, the development of the civil rights movement in American society (the actions of Martin Luther King), the birth

of the feminist movement, and on the other, an inspiration for the expansion of conformist behavior, the sexual revolution, the disappearance of elites and value systems, finally the emergence of mass society and the domination of mass culture, which over time belittled the ideals previously guiding American society.

Conclusions

The Second World War was the greatest challenge for the United States to its own might, forces, means and will to engage globally and abandon the doctrine of the fifth American president James Monroe — the isolationism. From the Second World War, the United States emerged as a superpower capable of expansion and imposing its own political and economic solutions in all regions of the world. The USA has become dominant on four leading levels: political, economic, military, and cultural. A number of intra-American conditions, including a favorable geopolitical location, high position in terms of the size of the territory and population, rapid scientific and technical progress, encompassing the military field and the arms race in space, as well as the consensus of political elites in the matter of foreign policy and the fact that the greatest threat to the U.S. security remains the USSR and the possibility of spreading communist ideology, enabled the United States to effectively compete with the other superpower in a bipolar system.

Therefore, the Cold War shaped the foreign policy of the United States, influenced the attitudes of American society, consolidated patriotic values, raised the rank of civil religion, but also more broadly — shaped a new international order. The USA undoubtedly won the confrontation with the expansive superpower of the USSR, and at the beginning of the last decade of the 20th century it remained the only superpower and invincible hegemon capable of domination on a global scale. Thus, the dissolution of the USSR and the collapse of the Eastern Bloc meant that the enemy that had shaped American foreign policy for several decades disappeared, but its spirit remained. The U.S. victory in the Cold War competition did not therefore mean an unconditional victory. The new international order that was taking shape at the turn of the 20th and 21st centuries brought many new challenges and threats to American political decision-makers. First of all, new rival powers have emerged, among which China has become the most competitive (especially in the economic field). As it turned out on September 11, 2001, the visible and yet predictable enemy that was the USSR was replaced by an invisible and completely unpredictable one — Islamic terrorism and jihadism, for which the USA and the ongoing cola-colonization of the world are the embodiment of all evil.

Resources

- Ambrose, S.E. (1993). *Eisenhower. Żołnierz i prezydent*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Ball, S.J. (1998). *The Cold War. An International History, 1947—1991*. London, New York, Sydney, Auckland: Arnold/Hodder Headline Group.
- Bartlett, Ch. (1997). *Konflikt globalny. Międzynarodowa rywalizacja wielkich mocarstw w latach 19880—1990*. Wrocław—Warszawa—Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Bartnicki, A., Michałek K., Rusinowa I. (2001). *Encyklopedia Historii Stanów Zjednoczonych Ameryki. Dzieje polityczne (od Deklaracji Niepodległości do współczesności)*. Warszawa: Egross, Morex.
- Berezowski, M. (2001), *Krótką Encyklopedia USA*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Bowles N. (1998). *Government and Politics of the United States*. London: Macmillan Press Ltd.
- Bógdoł-Brzezińska, A. (2001). *Globalizacja polityki Stanów Zjednoczonych 1945—1949*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Brzeziński, Z. (1966). *Europa bez podziału. Właściwe zadanie polityki amerykańskiej w Europie*. Londyn: Polonia Book Fund.
- Cole, W.S. (1968). *An Interpretive History of American Foreign Relations*. Homewood, Illinois: University of Marland, The Dorsey Press.
- Cooley, J.K. (1991). *Payback: America's Long War in the Middle East*. London: Brassey's, Macmillan.
- Cordesman, A.H. (1987). *The Iran-Iraq War and Western Security 1984—1987. Strategic Implications and Policy Options*. London: Martinus Nijhoff Publisher.
- Davidson, R., Oleszek, W. (1994), *Kongres i kongresmani*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Dobrzycki, W. (2000). *Stosunki międzynarodowe w Ameryce Łacińskiej. Historia i współczesność*. Warszawa: Scholar.
- 11 September. Religious Perspectives on the Causes and Consequences* (2002). Ed. I. Markham, I. M. Abu-Rabi. Oxford: Oneworld.
- Gaddis, J.L. (1997). *Teraz już wiemy... Nowa historia zimnej wojny*. Warszawa: Amber.
- Growth of U.S. population*. <https://www.theusaonline.com/people/growth.htm>
- Halliday F. (2005). *The Middle East In International Relations. Power, Politics and Ideology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Herrera, R., Cicchini, J. (2013). Some notes about the U.S. military bases and personnel abroad, *Journal of Innovation Economics & Management*, Vol. 2, No. 12, 127—132.
- Higgs, R. (1994). *The Cold War Economy. Opportunity Costs, Ideology, and the Politics of Crisis*. Independent Institute, July 1, 1994. Downloaded from: <https://www.independent.org/publications/article.asp?id=1297> (access: 16.09.2020).

- Historia polityczna świata XX wieku 1901—1945* (2004). red. M. Mankowicz, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hofman, I. (2009). The Attributes of the Fourth Estate. In the Area of Medial Theories and Politics. *Polish Political Science Yearbook*, Vol. XXXVIII, 47—57.
- Holzer, J. (2000). *Komunizm w Europie*. Warszawa: Bellona.
- Horowitz, I.L. (1977). *Ideology and utopia In the United States 1956-1976*. London, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Hubel, H. (1995). *Das Ende des Kalten Kriegs im Orient. Die USA, die Sowjetunion und die Konflikte in Afghanistan, am Golf und Nahen Osten, 1979-1991. Auswirkungen für Europa und Deutschland*. München: R. Oldenbourg Verlag.
- Huntington, S.P. (1986). American Military Strategy. *Policy Papers In International Affairs*, 13. Institute of International Studies. Berkley: University of California.
- Huntington, S.P. (1999). The lonely superpower. *Foreign Affairs*, No. 35, 35—49.
- Iranian Perspectives on the Iran-Iraq War* (1997). ed. F. Rajaei, Gainesville: University Press of Florida.
- Jaskuła, Ł. (2014). *Zbędny arsenał. Polityka nuklearna Stanów Zjednoczonych po zakończeniu zimnej wojny*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Jones, M.A. (2002). *Historia USA*. Gdańsk: Marabut.
- Khara, N.K. (2018). Determinants of Foreign Policy: A Global Perspective. *International Journal of Research and Analytical Reviews*, Vol. 5, Issue 3, 107—108.
- Kissinger, H. (2002). *Dyplomacja*. Warszawa: Philips Wilson.
- Kiwerska, J. (1995). *Między izolacjonizmem a zaangażowaniem. Europa w polityce Stanów Zjednoczonych od Wilsona do Roosevelta*. Poznań: Instytut Zachodni.
- Kiwerska, J. (1999). *Słownik prezydentów amerykańskich*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Kokxhorn, N. (1976). *Oil and Politics. The domestic roots of US expansion in the Middle East*. Berlin: Peter Lang Frankfurt/M. Herbert Lang Bern.
- Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki* (2002). Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Krauthammer, Ch. (2002). The Unipolar Moment Revisited. *The National Interest*, No. 3, 5—17.
- Kutler, S.I. (1994). In the Shadow of Watergate: Legal, Political, and Cultural Implications. *Nova Law Review*, Vol. 18, Issue 3, 1744—1763.
- Lafeber, W. (1967). *America, Russia, and the Cold War 1945-1966*. New York, London, Sydney: John Wiley & Sons.
- Lenczowski, G. (1990). *American Presidents and the Middle East, American Presidents and the Middle East*. London: Durham.
- Łastawski, K. (2004). *Od idei do integracji europejskiej. Od najdawniejszych idei do Unii 25 państw*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP.
- Łoś-Nowak, T. (2000). *Stosunki międzynarodowe. Teorie — systemy — uczestnicy*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Malendowski W. (1994). *Zimna wojna. Sprzeczności, konflikty i punkty kulminacyjne w radziecko-amerykańskiej rywalizacji*. Poznań: Wyd. INPiD.

- Mania, A. (2019). *Department of State i Foreign Service w polityce zagranicznej USA lat gorącej i zimnej wojny 1939—1989*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- McCauley, M. (2008). *The Origins of the Cold War*. London and New York: Longman.
- McKay, D. (1994). *Politics and Power in the USA*. London: Penguin Books.
- Michałek, K. (2004). *Amerykańskie stulecie. Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki 1900—2001*. Warszawa: Mada.
- Michałek, K. (1993). *Na drodze ku potęgze. Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki 1861—1945*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Miller, K.D. (1943). *We who are America*. New York: Friendship Press.
- Nowik, N. (1985). *Encounter with Reality: Reagan and The Middle East during the First Term*. Colorado: Boulder, Westview Press.
- Oezel, Y. (2015). *The Impact of the “Unipolar Moment” on US Foreign Policies in the Mid-East*. Sep 13 2015. Downloaded from: <http://www.e-ir.info/2015/09/13/the-impact-of-the-unipolar-moment-on-us-foreign-policies-in-the-mid-east/> (access: 8.09.2020).
- Ohtomo, T. (2012). Understanding U.S. Overseas Military Presence after World War II. *Japanese Studies*, Vol. 4, 18—26.
- Omitoogun, W., Sköns, E. (2007). Military expenditure data: A 40-year overview. *SIPRI Yearbook*, 271—280.
- Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota — mechanizmy działania — zasięg* (2004). red. T. Łoś-Nowak, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Pastusiak, L. (2005). *Prezydenci Stanów Zjednoczonych Ameryki*. Warszawa: Iskry.
- Perlo-Freeman, S. (2016). *65 years of military spending: Trends in SIPRI's new data*, SIPRI, 21 November, Downloaded from: <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/65-years-military-spending> (access: 12.09.2020).
- Skurowski, P. (1997). *Od Waszyngtona do Clintona. Antologia amerykańskich esejów politycznych*. Warszawa: Instytut Polityczny.
- Stivers, W. (1986). *America's Confrontation with Revolutionary Change In the Middle East, 1948-83*. Hong Kong: MacMillan Press Ltd.
- Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, funkcjonowanie* (2001). red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Superpower Intervention in the Persian Gulf* (1992). ed. R.B. Byers, D. Leyton-Brown, Toronto: The Canadian Institute of Strategic Studies.
- Tarock, A. (1998). *The Superpowers' Involvement in the Iran-Iraq War*. New York: Nova Science Publishers, Inc., Commack
- Tensley, B. (2019). *How the American Dream went from meaning equality to meaning capitalism*, July 24. Downloaded from: <https://psmag.com/ideas/how-the-american-dream-went-from-meaning-equality-to-meaning-capitalism-sarah-churchwell> (access: 12.09.2020).
- The Cold War. A History In Documents and Eyewitness Accounts* (2003). ed. J.M. Hanhimäki, O.A. Westad, Oxford: Oxford University Press.
- The Middle East and the United States. Perceptions and Policies* (1980). ed. H. Shaker, I. Rabinovich, New Brunswick, London: Transaction Books.

- U.S. Role in the World: Background and Issues for Congress* (2020). Congressional Research Service Report, 30 October. Downloaded from: <https://fas.org/sgp/crs/row/R44891.pdf> (access: 12.09.2020).
- Williams, R.H. (2013). *Civil Religion and the Cultural Politics of National Identity in Obama's America*. Chicago: Lyola University Chicago.
- Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa* (2004). red. R. Zięba, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych* (2001). red. E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, Warszawa—Kraków: PWN.
- Zyblikiewicz L. (2004). *USA*. Warszawa: Trio.
- Żyro T. (2002). *Ideologia Americana. U źródeł przekonań politycznych*. Warszawa: ŁośGraf.

Spis treści

Doktor hab. Zbigniew Oniszczyk, profesor Uniwersytetu Śląskiego (1995—2020). <i>In Memoriam...</i>	3
Tomasz Marcinkowski: Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku w Polsce — kontekst społeczny i analiza propozycji wyborach	7
Maja Osińska-Szymańska: Feministyczna krytyka kulturowych przedstawień ról genderowych	29
Łukasz Wielgosz: Petycje w miastach na prawach powiatu oraz pozostałych gminach miejskich województwa śląskiego w latach 2015—2019 (tekst polski)	47
Łukasz Wielgosz: Petycje w miastach na prawach powiatu oraz pozostałych gminach miejskich województwa śląskiego w latach 2015—2019 (tekst angielski)	71
Natalia Klimaschka: Historia niemożliwa. Karol Okoński — urodzony w Berlinie, aktywista PZPR i poseł do Reichstagu	95
Katarzyna Czornik: Determinanty polityki zagranicznej stanów Zjednoczonych w okresie zimnej wojny. Perspektywa wewnątrzamerykańska	123

Table of Contents

Zbigniew Oniszczyk PhD, Professor of the University of Silesia(1995—2020). <i>In Memoriam</i> ...	3
Tomasz Marcinkowski: Election to European Parliament in Poland — Social Context and Analysis of the Election Proposals	7
Maja Osińska-Szymańska: A Feminist Critique of the Cultural Presentation of Gender Roles	29
Łukasz Wielgosz: Petitions in City-districts and other Municipal Communes in Silesia Province between 2015 and 2019 (Polish version)	47
Łukasz Wielgosz: Petitions in City-districts and other Municipal Communes in the Silesia Province between 2015 and 2019 (English version)	71
Natalia Klimaschka: Trotz allen Stereotypen. Forschungsperspektiven: politische und publizistische Tätigkeit von Karl Okonsky (Karol Okoński) in Oberschlesien	95
Katarzyna Czornik: Determinants of U.S. Foreign Policy during the Cold War. The Intra-American Perspective	123

Redaktorzy językowi / Text Editor

Ewa Grzelewska-Jędryka (teksty angielskie), Krzysztof Kłosowicz (tekst niemiecki),
Barbara Konopka (teksty polskie)

Redaktor statystyczny / Statistical Editor

Przemysław Grzonka

Korektor / Proofreader

Adriana Szaforz

Projektant okładki / Cover Designer

Beata Klyta

Łamanie / Typeset

Bogusław Chruściński

ISSN 2353-9747

(wersja elektroniczna) / (electronic version)

Wersją referencyjną czasopisma, począwszy od 2018 roku, jest wersja elektroniczna, ukazująca się na platformach: / The reference version of the journal is the electronic version, which appears on the platforms:

Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com

University of Silesia Press — Open Journal System www.journals.us.edu.pl

Czasopismo wcześniej ukazywało się w formie drukowanej z ISSN 1895-3492

Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach

4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

Wydawca / Publishing Office

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Ark. druk. 9,25. Ark. wyd. 11,0.

Free copy

ISSN 2353-9747

9 772353 974000

1 2

About this book

